

**T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT BİLİM DALI**

**EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR ÖZELİNDE İNSAN
HAKLARI UYGULAMALARI (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)**

RESUL ÖZKER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
PROF. DR. ZEYNEP KARAÇOR**

KONYA, 2017

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmamda beni yönlendiren ve bana yardımcı olan değerli hocam Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR' a teşekkür eder saygılarımı sunarım.

ÖZET**EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR ÖZELİNDE İNSAN HAKLARI
UYGULAMALARI (TÜRKİYE ÖRNEĞİ)****ÖZKER, Resul****Yüksek Lisans, İktisat Ana Bilim Dalı****Tez Danışmanı: PROF. DR. ZEYNEP KARAÇOR****KASIM – 2017, 89 Sayfa**

İnsan hakları, sadece insan olmakla kazanılan, doğuştan sahip olunan, vazgeçilemez ve devredilemez haklardır. Toplum ve devlet ortaya çıkardığı değil bilakis onların kuruluşundan da önce sahip olunan vazgeçilemez, reddedilemez haklardır.

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi Dünya ölçeğinde kabul edilebilir bir ülkenin öncelikli siyasi hedefleri arasında yer almalıdır. Bu anlamda hukukun üstünlüğünü benimseyen ülkelerde demokratik standartlara uyum amaçlanıyorsa insan haklarına saygı tam olarak sağlanmalıdır.

Çalışmada insan hakları kavramları ile ekonomik ve sosyal haklar mercek altına alınarak Türkiye'deki uygulamaları ve bu uygulamalar neticesinde oluşan ihlallerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemeleri'nde görülen örnek davalarda incelenmesi suretiyle ülkemizde bu anlamda yaşananların ve gelişen insan hakları algısının ortaya konulması hedeflenmiştir.

Ülkemizde özellikle Avrupa Birliği uyum sürecinde insan hakları lehinde uygulamalar artmış, ihlaller mümkün olduğunca azaltılmaya çalışılmış ve bu ihlallerin önüne geçilmesi için yasal altyapı çalışmaları yapılmıştır. Konuyla ilgili denetim, danışma ve Avrupa 'da ki kurumlarla irtibat mekanizmaları Avrupa Birliği ile ilişkilerin iyileşmesi ile doğru orantılı olacak hızda reformlar gerçekleştirilmiştir.

Kişilerin yaşama, dokunulmazlık, İşkence ve Kötü Muamele Yasağı, Özgürlük ve Güvenlik, Özel hayatın Gizliliği, Adil Yargılanma gibi hakları kadar çalışmada detaylandırılacak olan ekonomik ve sosyal haklar da önemlidir ve reddedilemez. Bu hakların korunması da en az diğerleri gibi yasal ve ahlaki bir gerekliliktir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye' de İnsan Hakları Uygulamaları, Ekonomik ve Sosyal Haklar, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi.

ABSTRACT
HUMAN RIGHTS APPLICATIONS ESPECIALLY ECONOMIC AND
SOCIAL RIGHTS (EXAMPLE TURKEY)

ÖZKER,Resul

Master Degree, Economics Master Science

Thesis Advisor, PROF. DR. ZEYNEP KARAÇOR

NOVEMBER-2017, 89 Pages

Human rights are the rights that a person has already from birth which are not to be handed over or abandoned. These are the rights not founded by the government or society on the contrary existing before them, owned and irrejectable ones.

Protection and development of The Human Rights must be one of the main goals of a country that is respected worldwide. For that reason strengtening democracy and law superiority and making full respect for the basic rights and freedoms must be targeted.

In this thesis, Human Rigths consepts especially economical and social ones are stated and also applications in Turkey and violations after these applications that are held in European Court Of Human Rights are taken up to put forward what has experienced and developped about human rights perception in our country.

Especially in the European Union accomodation process the percentage of applications on the benefit of human rights are increased, number of violations are decreased as far as possible and law substructure studies are held to prevent these violations. About this topic control, consult and connection with European associations mechanisms are founded, these reforms are put into application more rapidly in the periods of relations to be improved with European Union.

Economic and Social rights, which will be detailed in this thesis are as important, and irrejectable as Living, Immunity, Ban on Torture and Misbehaviors, Freedom and Security, Secrecy of Private Lives and Fair Judiciary rights. Protection of these rights is legal and moral necessity as at least the other ones.

Keywords: Applications of Human Rights in Turkey, economic and social rights, European Court of Human Rights

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
İNSAN HAKLARINDA KAVRAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1. Kavramsal Olarak İnsan Hakları	3
1.2 İnsan Hakları İle İlgili Kavramlar	4
1.2.1 Özgürlük Kavramı.....	4
1.2.2 Hak Kavramı.....	4
1.2.3.İnsan Onuru.....	5
1.2.4. İnsancıl Hukuk	5
1.2.5. Doğal Hukuk ve Doğal Haklar.....	7
1.3. Klasik İnsan Hakları Sınıflandırılması	8
1.3.1 Negatif Statü Hakları.....	8
1.3.2.Pozitif Statü Hakları	9
1.3.3.Aktif Statü Hakları	9
1.4.Kuşaklara Göre Hakların Sınıflandırılması	9
1.4.1.Birinci Kuşak İnsan Hakları ve İlk Hakların Ortaya Çıkışı.....	10
1.4.2.İkinci Kuşak Haklar Ortaya Çıkışı ve Ekonomik- Sosyal-Kültürel Haklar.....	11
1.4.3.Üçüncü Kuşak Haklar	12
1.5.İnsan Haklarının Gelişimi, Korunması ve BM Bildirisi	13
İKİNCİ BÖLÜM	17
İNSAN HAKLARI EKSENİNDE AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ	17
2.1 Bir İnsan Hakları Örgütü Olarak Avrupa Birliği	17
2.2. Avrupa Birliği Anayasası	19
2.3. Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Politikası	20

2.4. AB Politikasında Ekonomik ve Sosyal Hakların Yeri	22
2.4.1. AİHM'nin mülkiyet hakları ile ilgili örnek davaları	23
2.5. Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri İle Türkiye'de Ekonomik Ve Sosyal Alanda İnsan Hakları Uygulamalarının Gelişimi	29
2.5.1. Türkiye'nin AET'ye Ortaklık Başvurusu ve Ankara Antlaşması	29
2.5.2. Gümrük Birliği Süreci	32
2.5.3. Lüksemburg ve Cardiff Zirveleri	34
2.5.4. Helsinki Zirvesi	35
2.5.5. Müzakerelerin Başlaması	36
2.5.6. Türkiye'nin Müzakere Süreci Açısından Ekonomik ve Sosyal Haklar Alanında Fasılların Durumu	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	40
TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ KURUMSAL YAPI	40
3.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu	40
3.2. İnsan Hakları Üst Kurulu	41
3.3. İnsan Hakları Danışma Kurulu	41
3.4. İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetleri	41
3.5. İnsan Hakları Başkanlığı	42
3.6. İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi	42
3.7. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları	42
3.8. Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları	43
3.9. Zarar Tespit Komisyonları	43
3.10. İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı İnsan Hakları İhlalleri İnceleme Bürosu ve Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi	44
3.11. Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	44
3.12. Türkiye İnsan Hakları Kurumu	44
3.13. İnsan Hakları Kurumlarının Değerlendirilmesi	46
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	49
4. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	49
4.1. TÜRKİYE İLE İLGİLİ KARARLARIN ANALİZİ	49

4.1.1 Genel Olarak	49
4.1.2. Kamulaştırmalardan Kaynaklanan İhlaller.....	50
4.2. Terör Olayları Neticesinde Görülen Mülkiyet Hakkı İle İlgili Davalar	65
4.2.1 Genel Olarak	65
4.2.2. Kıbrıs'ta Mülkiyet Sorunu	69
4.3. Türkiye Hakkındaki İnsan Hakları Uygulamaları Kararlarının Değerlendirilmesi	72
4.4. İnsan Hakları Eğitiminin Ekonomiye Etkisi.....	79
4.5. Türkiye Ekonomisinde İnsan Haklarının Etkisi.....	81
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
KAYNAKÇA.....	90
KİTAP, MAKALE VE BİLDİRİLER.....	90
İNTERNET KAYNAKLARI.....	95
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI.....	99

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABGS	: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
ABİS	: Avrupa Birliği İletişim Stratejisi
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	: Avrupa Konseyi
AKGY	: Avrupa Konseyi Ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı
AP	: Avrupa Parlamentosu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
BM	: Birleşmiş Milletler
İHİK	: İnsan Hakları İnceleme Komisyonu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

RİG : Reform İnceleme Grubu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TİHK : Türkiye İnsan Hakları Kurumu

GİRİŞ

İnsan hakları; hiçbir ayırım gözetmeksizin herkesin sahip olduğu ve tek koşulu insan olmak olan ve doğumla birlikte başlayan haklardır. Herkes dili, ırkı, cinsiyeti, rengi, tabiiyeti, yaşı ne olursa olsun hukuk karşısında eşittir ve insan hakları sahipliği bakımından diğer insanlarla aynıdır. Bu nedenle vazgeçilemez, devredilemez ve devletin teminatı altında korunması gereken haklardır.

Din ve vicdan özgürlüğü, siyasi haklar, Can ve mal güvenliği, , düşünce ve ifade özgürlüğü ve gibi haklar birinci kuşak, insan haysiyetine yaraşır bir yaşam düzeyine kavuşma hakkı, adil ve eşit ücret, çalışma hakkı ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı gibi bir takım ekonomik ve sosyal haklar da ikinci kuşak haklar olarak adlandırılmaktadır. Self determinasyon, tüketici hakkı, sanat ve bilim özgürlüğü, gibi daha çok toplumu ilgilendiren ve günümüzde de gelişimini sürdüren yeni kavramların sürekli ortaya çıktığı hak ve özgürlükler ise üçüncü kuşak haklardır.

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren Batı'nın bir parçası olma yolunda ilerlemektedir. Bu bağlamda Türkiye ekonomik bir oluşum içinde olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ilk olarak 1959 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu şekilde 1959 yılında başlayan Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri başlangıcından günümüze değişen koşulların etkisi ile şekillenmektedir. Ekonomik bütünleşmeyi hedefleyen AET Avrupa Topluluğuna dönüşerek Avrupa'nın siyasi bütünleşmesi hedefine yönelmiştir.

Türkiye Avrupa Ekonomik Topluluğuna 1987 yılında tam üyelik başvurusunda bulunmuş, Topluluğun yaklaşımı ise Türkiye'deki demokrasi ve insan haklarının Avrupa standartlarına ulaşmadığı yönünde olmuştur. 1990'lara gelindiğinde Topluluk siyasi ve sosyal bütünleşmeye yönelerek Avrupa Birliği adını almıştır.

Demokrasi ve insan haklarına saygı Birliğin ortak değerlerinden biri haline gelmiştir. AB katılım kriterleri insan hakları, hukukun üstünlüğü, azınlık hakları ve demokrasi olarak belirlenmiştir. 1992'den itibaren Gümrük Birliği esası üzerinde şekillenen Türkiye AB ilişkilerinde Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları uygulamaları belirleyici unsurlar olarak rol oynamıştır. 1996'dan itibaren Avrupa Parlamentosu Türkiye'deki insan hakları uygulamalarına dair sert bir politika izlemeye başlamıştır. 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye başta insan hakları olmak üzere Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni taşımaması nedeniyle AB adayı ülke olarak kabul edilmemiştir. 1998 Cardiff Zirvesi'nde AB adaylarının tam üyeliğe geçiş aşamalarındaki sisteme Türkiye de dahil edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye AB'ye aday ülke olma amacıyla Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirme yolunda çalışmalara başlamıştır.

Bu doğrultuda Türkiye 1999 yılında Helsinki'de yapılan zirvede aday ülke kabul edilmesiyle birlikte başta Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirmek üzere geniş kapsamlı reform çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışma 1999'da başlayan bu süreçte Türkiye'nin insan hakları konusundaki uygulamalarını inceleyecektir. Avrupa Birliği'nin insan hakları politikasının uygulanmasında etkin rol oynayan Avrupa Parlamentosu Türkiye'nin bu dönemdeki insan hakları uygulamalarını takip ederek Parlamento'da değerlendirmektedir. Çalışmada Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'deki insan haklarının durumuna dair örnek kararları incelenerek Türkiye'nin bu konudaki uygulamaları yansıtılacaktır. Öncelikle hak, özgürlük ve insan hakları kavramları açıklanarak insan haklarının gelişimi ve korunması konuları üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte 1999'dan günümüze AP' nin Türkiye'deki insan haklarına özellikle ekonomik ve sosyal haklar içeriğindeki örnek kararları ve 1999'dan günümüze Türkiye'deki insan hakları uygulamaları bağlamında insan haklarına ilişkin Anayasal değişiklikler ve yapısal reformlar ve insan hakları kurumları incelenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARINDA KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde insan hakları kavramı üzerinde durulacaktır. İnsan hakları kavramı irdelenerek, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının gelişimine değinilecektir.

1.1. Kavramsal Olarak İnsan Hakları

İnsan hakları kişilerin insan olmak sıfatıyla sahip oldukları haklardır (Giritli-Güngör, 2002: 9). İnsan hakları tüm insanlar için esastır. Tüm insanlar için her yerde ve her zaman geçerli olan insan hakları bu özelliği nedeniyle evrensel niteliktedir. İnsan olmak insan haklarının öznesi olmak için tek koşuldur. Bireyler sadece insan olmalarından ötürü insan haklarına doğuştan sahip olmaktadır. Tüm insanların insan haklarına doğuştan sahip olması yani insan haklarının herhangi bir hukuki işlemle oluşmaması insan haklarının pozitif hukuktan doğmadığını göstermektedir.

İnsan hakları kavramı insan onuruna uygun yaşayabilmek için sahip olunması gereken hakları ifade eder. Ahlaki içeriğinden ötürü asıl korunan insanın değeridir. İnsan hakları kavramı olanı değil olması gerekeni açıklamaktadır. Tarihsel gelişiminde insan hakları kavramı bireyin devlet karşısında siyasi açıdan korunması amacıyla doğmuştur. İnsan hakları kavramı ilk kaynağını doğal hukuktan alan ve günümüzde halen yeni norm ve politikalarla gelişimini sürdürmekte olan bir olgudur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında insanın temel hak ve özgürlüklerinin ulusal hukuk ve uluslararası hukuk alanlarında korunmaya alınması düşüncesi ile insan hakları olgusu ana prensip olarak kabul edilmiştir.

İnsan haklarının hak ve özgürlükler mücadelesinin sonucu oluşumu insan haklarının siyasal niteliğini gösterir. İnsan hakları günümüzün en önemli politik ölçütü haline gelmiştir ve aynı zamanda bu kavram ‘Hukuk Devleti’ kriterinin başlıca unsuru olmuştur. Kamu özgürlükleri, temel hak ve özgürlükler, Yurttaşlık hakları insan hakları kavramının özdeş bileşenleridir.

1.2 İnsan Hakları İle İlgili Kavramlar

İnsan haklarını tüm boyutlarıyla anlaşılması amacıyla, genel olarak insan hakları kavramının içeriğini dolduran bir dizi kavramlardan bahsetmek gerekir. Özgürlük, hak ve insan haklarıyla ilgili olan diğer kavramları inceleyerek insan hakları kavramının mahiyetini açıklanmaya çalışılacaktır.

1.2.1 Özgürlük Kavramı

Herhangi bir kısıtlamaya bağlı olmaksızın düşünme ve davranma durumu olarak açıklanan özgürlük kelimesi hukuken hak olarak kabul edilmiştir. Herhangi bir şekilde zorlanmadan herhangi bir işi yapabilme ya da yapmama gücü niteliğinde olan özgürlük, bireyin toplumun saygısı ve serbestliği dahilinde hareket edebildiği alandır.

1.2.2 Hak Kavramı

İnsan hakları kavramının özünde hak kavramı bulunmaktadır. Hak hukuk düzeninin bireylere tanıdığı yetki olarak açıklanmaktadır. Hukuken ancak bireyler hak sahibi olabilir. Hak bireylere bir şeyi yapabilme yetkisini hukuken kazandırmadır. Hak kavramı hukukun temel kavramlarından biridir. Hak bir kişi, bir kurum veya bir şey üzerinde gerekçelendirilmiş bir iddia veya talebi ifade eden kavramdır (Erdoğan, 2007: 7). Hak kavramı hem hukuki hem ahlaki bir kavramdır. Ahlak insanın hak sahibi olmasını sağlayan ana unsurlardan biridir. Hukuk ve ahlak hak kavramının ana kavramıdır.

1.2.3.İnsan Onuru

İnsan hakları Avrupa kültürünün özellikle XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda değişimi ve gelişimi neticesinde ortaya çıkmıştır. Tarihsel gelişimi çerçevesinde insan hakları, özgürlük, insan doğası ve onuru ile eşitlik gibi kavramlar üzerinde tartışmalar hala devam etse de tüm dünya için geçerli ortak kavramlar henüz oluşturulamamıştır.

İnsan onurunun soyut bir tanımının yapılması oldukça zordur. Kavramın tarihsel gelişimi, toplumun farklı alan ve yönlerine işaret etmektedir. Bu doğrultuda hukuktan, tüm kültür ve ahlâk düzeninden yararlanılarak bu kavramın belirlenmesine çalışılabilir. İnsan hakları için düşünsel anlamda bir başlangıç noktası olduğu da kabul edilen insan onuru, insan kişiliğinin içeriğini oluşturmaktadır. İnsan onuru kavramının içeriği zaman içinde toplumda meydana gelen değişimlere paralel olarak değişmekte, bu değişim de yargısal uygulama ile şekillenmektedir. İnsan hakları çeşitli şekillerde sınıflandırılrsa da aslında hep aynı amaca yönelmişlerdir ki o da insan onurunun korunmasıdır. İnsan onurunun anlamının ve insan hakları ile ilgisinin ortaya konup belirlenmesi onun korunması açısından önem arz etmektedir.

1.2.4. İnsancıl Hukuk

İnsancıl hukuk silahlı çatışmaların yoğunlaştığı, terör eylemlerinin arttığı ve şiddet hareketlerinin yaygınlaştığı 1990'lı yıllardan başlamak üzere günümüzde de devam eden süreçte büyük önem kazanmıştır. Savaş olgusu bu hukuk dalının var oluş nedenidir. Özellikle 1863-1864 Amerikan İç Savaşından sonra (Kuzey-Güney Savaşı) insanlığa büyük acılar veren savaşın hem önlenmesi; hem de, buna rağmen gerçekleşmesi durumunda yıkıcı ve zararlı etkilerinin sınırlandırılması, bu amaçla hangi tür silahların kullanılmayacağı, hangi insanların ve şeylerin hedef haline getirilemeyeceği çatışmaya taraf olmayan masum (sivil) insanların korunması, esirlerin nasıl bir muamele göreceği,

çatışmadan zarar gören ya da görebilecek toplum kesimlerinin başta mal ve mülkleri olmak üzere doğa ve kültürel mirasın nasıl korunacağı ve daha pek çok konuyu kurala bağlanması karara bağlanmak ve uluslararası alanda kabul edilmesi gereken sözleşme veya hukuk kurallarıdır. 1949 tarihli Dört Cenevre Sözleşmesi ile birlikte 1977 tarihli iki ek Protokol uluslararası insancıl hukukun temelini teşkil etmektedir.

İnsancıl hukuk, savaş hukuku, silahlı çatışma hukuku ve İnsan Hakları Hukukundan farklı fakat bunlarla da ilişkili olan bir hukuk dalıdır. Bu farklılık akademik alanda da ortaya çıkmıştır. 2000'li yılların başında Cenevrede'ki Birleşmiş Milletler (BM) merkezine bir "İnsancıl Hukuk Fakültesi" kurulmuş, savaşları bütünüyle ortadan kaldırabilmek ve barış ortamını her durumda sürekli kılabilmek için, bilimsel çalışmalarla birlikte, uluslararası örgütlerde ve alanlarda insancıl hukuk programını başlatmışlardır. Türkiye'de BM'nin kurucu üyelerinden birisi olması nedeniyle insancıl hukuk ile ilgili olarak akademik çalışmalar yapılmış ve ayrıca bazı hukuk fakültelerinin müfredat programlarında insancıl hukuk, insan haklarından ayrı bir biçimde yer almıştır.

İnsancıl hukuk, ayrı bir hukuk dalı olarak yakın zamanlara kadar ele alınmamış; Devletler Genel Hukuku'nun veya silahlı çatışmalar hukuku içerisinde bir alt başlık ya da Uluslararası İnsan Hakları Hukuku'nun bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Uluslararası hukukun iki yakın dalını oluşturmakla birlikte, insancıl hukuk ve Uluslararası İnsan Hakları Hukuku farklı normatif alanları düzenlemektedirler. Şartlar ne olursa olsun insanların korunması ve himaye edilmesi anlamında aralarında önemli örtüşme, birleşme noktaları ve etkileşim bulunması kaçınılmaz olmakla birlikte ayrı tarihsel ve teorik hukuk rejimleri olarak kalmaya devam edeceklerdir.

1.2.5. Doğal Hukuk ve Doğal Haklar

Doğal hukuk (tabii hukuk) anlayışına göre hukuk doğada ve insan tabiatında zaten mevcuttur. Doğada ve insan tabiatında mevcut olan bu kurallar değişmeyen gerçek ilkeler olarak kaynağını Tanrı'dan ve akıldan almaktadır (Yılmaz, 1992: 851). Tek başına eşit ve özgür yaşayan insanların toplumu ve devleti oluştururken toplum sözleşmesiyle bazı haklarından feragat ederken en önemli özgürlüklerini devretmeyip kendilerinde tuttıkları haklar doğal haklardır. Doğal haklar, bütün insanların doğuştan sahip oldukları mutlak, vazgeçilmez, devredilemez, insanı insan yapan haklardır. Avrupa'da 17. ve 18. yüzyıllarda insan haklarının açıklanmasında ahlaki değer olgusundan dolayı doğal hukuk anlayışı esas olarak kabul edilmiş ve uygulamaya yansıtılmaya çalışılmıştır.

Fransız Devrimi sonrasında insan haklarının kaynağının insan doğası olduğu ileri sürülmeye başlanmıştır. Bu konuda bir görüş insanın maddi ve manevi ihtiyaçlarını insan haklarının kaynağı olarak kabul ederken diğer bir görüş insan olanaklarını insan haklarının kaynağı olarak kabul etmektedir (Giritli-Güngör, 2002: 17-18). İnsan doğası kavramı özgürlük kavramı ile bütünleşen insan hakları olgusunu savunmaktadır.

Bununla birlikte kendinin sahibi olma kavramı da ortaya çıkmış ve bu kavram her bir bireyin kendi fiziki ve manevi varlığı üzerinde mutlak bir hakka sahip olduğunu kabul eden bir ilke haline gelmiştir. (Erdoğan, 2007: 38). Bu ilkenin kaynağı John Locke'a dayanmaktadır. Bireyin kendi hayatı üzerindeki kontrol hakkının bireye tanınması bu kavramın ana unsurudur.

İnsan Onuru ilkesi insan haklarının temelini insan onurunun korunması olarak kabul eder. İnsan onuru kavramını hakların temeli olarak görmektedir. Vicdan Özgürlüğü ilkesi ise insan haklarının temeli vicdan özgürlüğünün

korunmasıdır. Doğru hareket etmenin insanlar için önemi esas olarak kabul edilmektedir.

1.3. Klasik İnsan Hakları Sınıflandırılması

İnsan hakları sınıflandırılması konusunda gelişim gösterdiği yıllar içerisinde değişik ayrımlar kabul görmüştür. Bu ayrımlardan biri, devletin insan özgürlüğünü korumasına dayanan dokunulamayacak hak ve özgürlükleri ifade eden klasik insan hakları ile sosyal ve ekonomik haklarla devletten güvence sağlamayı ifade eden isteme hakları şeklindeki ayrımdır. Klasik insan hakları koruyucu haklar olarak bireyi devlete karşı koruyan, devletçe dokunulamayacak hak ve özgürlükleri içermektedir. Negatif statü hakları olarak da adlandırılan bu haklara devlet müdahale edemez (Tezcan, Erdem, Sancakdar, 2002: 40).

1.3.1 Negatif Statü Hakları

Negatif statü hakları, devlet karşısında bireyin hukuksal alanda güç kazanma çalışmaları sonucunda ortaya çıkan, kişileri devlet müdahalesine karşı koruyan ve kişisel alan oluşturan haklardır. Bu haklar ancak devletin bunlarla ilgili olumsuz bir tutum takınmasıyla sağlanabilirler. Çünkü nitelikleri gereği kendiliklerinden ya da hak sahibinin kendisi tarafından gerçekleştirilen haklardır. Örneğin, konut dokunulmazlığı veya özel hayatın gizliliğinin ihlali sadece devlet tarafından koyulan hukuki şartların yerine gelmesi halinde hukuk kurallarının elvermesi ile kolluk kuvvetleri tarafından yapılabilir.

Negatif haklar, devlete koruma dışında bir görev yüklememektedir. Devlet veya diğer bireyler bu haklara müdahale etmeyip ihlal etmedikçe başka yükümlülüğe sahip değildirler.

1.3.2.Pozitif Statü Hakları

Pozitif statü hakları, ancak devlet tarafından sağlanabilecek devlet müdahalesi ile kullanılabilir olan haklardır. Bu haklar devletin başta sosyal kamu hizmetleri ve sosyal politikalar ile bazı imkânların oluşturarak bireylere aktif bir şekilde hak kullanılması konusundaki donatıcı faaliyetleri çerçevesinde korunabilir. Bu haklar bireyin devlet olmadan sahip olamayacağı, devlet desteği ve imkanları dahilinde yararlanacağı haklardır. Bireyler devletin olumlu anlamda yaptığı düzenlemeler olmaksızın bu haklardan yararlanamaz. Örnek olarak eğitim, bireylerin tedavi edilmesi, barınma gibi haklar devletin imkan ve kabiliyetleri, ekonomik gücü ölçüsünde bireylere sağlayacağı haklardır.

1.3.3.Aktif Statü Hakları

Aktif statü hakları katılma haklarıdır. Bireylerin oy kullanma, siyasal görüş ve tutumlarını açıklama, referandum, örgütlenme, seçme ve seçilme yollarıyla, devlet ve toplum yönetiminde söz sahibi olma ve kararlara katılma yetkisine sahip oldukları siyasal haklardır. Bu sayede siyasal iktidarın ve devlet yönetiminin oluşmasında gerek seçme gerek de seçilme yoluyla vatandaşlar aktif olarak katılım sağlayabilmekte, bireyler özgürlüklerini devlet için devlet kanalıyla kullanmadır.

1.4.Kuşaklara Göre Hakların Sınıflandırılması

Diğer bir ayırım da insan haklarını bireysel nitelikte kabul eden bireysel haklar ve insan haklarını kolektif nitelikte kabul eden kolektif haklar şeklindedir. Bir diğer ayırım ise doğuştan var olan haklar açısından insan hakları ve pozitif hukuk tarafından düzenlenme açısından yurttaşlık hakları şeklindedir. Günümüzde

yaygın olarak kabul gören ayırım hakların tarihsel gelişimini temel alan kuşaklar halinde sınıflandırmadır.

1.4.1. Birinci Kuşak İnsan Hakları ve İlk Hakların Ortaya Çıkışı

Klasik haklar olarak da adlandırılmaktadır. Bu haklar bireyi ilk değer olarak kabul etmektedir. Devlete karşı haklar olarak tanımlanan bu hakların temel özelliği bireye devletin müdahale edemeyeceği bir alan tanınmasıdır (Giritli-Güngör, 2002: 21). Birinci kuşak insan hakları insanın tarihsel süreçte ilk kazandığı haklardır. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 2 ile 21. maddelerinde düzenlenmiştir. Birinci kuşak insan hakları Fransız Devrimi döneminde aristokrasi ve burjuvazi çatışması sonrasında ortaya çıkmıştır. Özgürlük ve Eşitlik kavramlarına dayanan kişisel ve siyasi haklar niteliğindedirler (Tezcan vd, 2002: 45- 46).

Başlıca birinci kuşak haklar kişi güvenliği ve özgürlüğü, yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, düşünce ve düşüncüyü açıklama özgürlüğü, ibadet ve inanç özgürlüğü, can ve mal güvenliğinin sağlanması, din ve vicdan özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, siyasi haklar, özel yaşamın gizliliği, dernek kurma hakkı, çalışma özgürlüğü, zorla çalıştırma yasağı, adil yargılanma hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, eşitlik hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı, seçme ve seçilme hakkı olarak sayılmaktadır.

XVIII. yüzyılda özellikle de Fransa'da, ticaretin artmasıyla birlikte ekonomik açıdan güçlenen burjuva sınıfı, siyasal açıdan da güçlenmeye çalışmış ancak ekonomik açıdan güç kaybetse de siyasal gücünü korumak isteyen aristokrasi bu noktada engeller çıkarmıştır. Bu uzun süren mücadelenin galibi ise burjuva sınıfı olmuştur. Eşitlik ve özgürlük kavramlarının bu mücadele sonucunda

ortaya çıkmasıyla beliren çelişkiler üzerine feodalite zayıflamış ve feodal çağ kapanmış ve burjuvanın siyasal çıkarlarının tanınmasını da beraberinde getirmiştir. Bu haklar zaman içerisinde o kadar sağlamlaşmıştır ki hukuk düzeninde yapı taşları haline gelmiştir.

Kişi, tek ve önemli bir değer olarak kabul edilirken toplumun amacının ona hizmet olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. Özellikle Fransız Devrimi, genellikle bireyciliğin büyük zaferi olarak kabul edilmektedir. XVII ve XVIII. yüzyıl boyunca çeşitli düşünürler tarafından savunulan bireycilik, geleneksel toplumun üzerine inşa edildiği topluluk içi bağların ve bağımlılık ilişkilerinin yıkılması ve öncelikle de siyasal iktidar karşısında bireye özerk bir alan tanınması düşüncesidir.

1.4.2.İkinci Kuşak Haklar Ortaya Çıkışı ve Ekonomik- Sosyal- Kültürel Haklar

Fransız İhtilali neticesinde burjuvazi istediği siyasal ve ekonomik haklara sahip olmuştur. Bununla birlikte sanayinin gelişmesi ve üretim artışı gerçekleşmiş ancak bir yandan da korkunç çalışma şartları ortaya çıkmıştır. Çalışan kesim de buna karşı tepki olarak siyasal ve sosyal hak taleplerinde bulunmaya başlamıştır. Aristokrasi ve burjuvazi arasındaki mücadelede ortaya çıkan haklar birinci kuşak haklarken, işçi sınıfının burjuvadan talepleriyle oluşan kavramlar ikinci kuşak haklar olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Klasik liberalizmin savunduğu haklar sadece belli bir elit kesimi savunsa da işçi sınıfını savunmada yetersiz kalıyordu. İnsanların yaşam hakkı vardı ancak örneğin hastalandıklarında doktora gidecek maddi güce sahip değillerdi. Konut dokunulmazlıkları vardı ama konut edinme imkanları yoktu. Tüm bu ihtiyaçlar ve

hakların adaletli dağıtılamaması işçi sınıfını doğurdu bu da beraberinde toplumsal muhalefeti getirdi.

İnsan haklarından yararlanmak için özgürlüğün yanında devletin sosyal hizmetlerinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Devletin bu hizmetleri sunması hak olarak kabul edilmiştir (Giritli-Güngör, 2002: 23-24). Başlıca ikinci kuşak haklar ekonomik ve sosyal nitelikli insan hakları, sosyal adaleti sağlama, sosyal eşitsizlikleri giderme, sosyal güvenlik hakkı, sağlık hakkı, adil ücret, asgari ücret, sendikal haklar, konut hakkı, beslenme hakkı, dinlenme hakkı, kültürel nitelikli insan hakları, kültürel yaşama katılma hakkı, bilim hakkı, eğitim hakkı, sanat hakkı, parasız eğitim öğrenim görme hakkıdır.

1.4.3.Üçüncü Kuşak Haklar

Dayanışma hakları olarak adlandırılır. 1970'li yıllardan itibaren bu sınıflandırma kullanılmaya başlanmıştır. Bu haklar Karel Varsak tarafından ortaya atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletler insanca yaşamın sağlanması için ortak hareket etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda insan özne olarak hak sahibi olmuştur. Bu haklar dayanışma hakları niteliğindedir. Bilimsel ve teknik ilerlemelerin sonucu sanayinin gelişimi ve nükleer silah tehdidi, devletlerin arasındaki gelişmişlik farkları insan haklarının yeni bir yaklaşımla ele alınmasını gerektirmiştir (Giritli-Güngör, 2002: 25-26). Üçüncü kuşak haklardan bazıları çevre hakkı, barış hakkı, gelişme hakkı, self determinasyon hakkı, insani yardım alma hakkı, haberleşme hakkı, insanlığın ortak mal varlığına saygı hakkı olarak sayılabilir.

1.5.İnsan Haklarının Gelişimi, Korunması ve BM Bildirisi

İnsan hakları ve özgürlük doğal haklar terimi ile ilk olarak İngiliz düşünür John Locke (1632-1704) tarafından ortaya atılmıştır. Locke toplum sözleşmesine göre devleti açıklamıştır. Jean Jacques Rousseau (1712-1778) insan haklarının temeli olan doğuştan eşitlik ve aynı haklara sahip olma görüşünün temelini atmıştır (Mumcu, 2011: 49-54). Devletlerin yetkilerini kötüye kullanmasına karşı bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin hukuk tarafından korunması prensibi Locke tarafından savunulan doğal düzende devletin değil insan haklarının ilk sırada geldiği görüşüne dayanmaktadır (Junis, Kay, Bradley, 1996: 9).

1688 tarihli Bill of Rights (Haklar Bildirgesi) ve 1215 Magna Carta Libertatum İngiltere’de insan haklarının başlangıç noktalarıdır. Bu belgelerle krala ait yetkiler kısıtlanarak yasaların üstünlüğü kabul edilmiştir. Amerika’da ise ” Eşit özgürlük” ve “Vazgeçilmez haklar” ilkeleri Virginia Haklar Bildirgesi’ne (1776) ve Bağımsızlık Bildirisi’ne (1776) dayanak olarak kabul edilmiştir.

1791 yılında Bill of Rights (Temel Haklar) Amerikan Anayasası’na eklenmiştir. 1789 Fransız Devrimi ile evrensel nitelikli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ilan edilmiştir. Bildiri tüm insanların hak ve özgürlüklerini kapsamaktadır. Bu bildiride, başkalarının hakkını ihlal etmemek kaydıyla istediğini yapmakta serbest olma şeklindeki özgürlük tanımı yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen dönemde insan hakları düşüncesi güçlenmeye ve gelişmeye başlamıştır. Bildiri devletlerin bireylere karşı görev ve sorumluluklarını belirten ilk uluslararası belgedir. Bildirinin başlangıç bölümünde tüm insanlar için onur, eşit ve vazgeçilmez haklar olan özgürlük, adalet ve barışın temel olduğu açıklanmıştır.

Tüm insanlar doğuştan eşittirler ve vazgeçilmez haklara sahiptir olgusu bildirinin hareket noktasıdır. Bildiri insan haklarının evrensel niteliğini

vurgulaması bakımından önemlidir. Bütün insanların hak sahibi olarak tanınması insan hakların evrensel niteliğini vurgulamaktadır. Bahse konu bildiri de iki başlık halinde hak ve özgürlükler ele alınmıştır. Birinci kuşak haklar olan klasik haklara birinci kategoride yer verilmiştir. Bu haklar 3 ile 21. maddeler arasında düzenlenmiştir. Yaşam hakkı, kişi özgürlüğü, , genel ve eşit oy ilkesi, kişi güvenliği, kölelik yasağı, işkence yasağı, hukuk önünde eşitlik, dernek kurma özgürlüğü, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan özgürlüğü, toplanma hakkı, siyasi haklar gibi temel hak ve özgürlükler bu bölümde yer almaktadır.

İkinci kategoride ise ikinci kuşak haklar olan sosyal ve ekonomik haklar yer almaktadır. Bu haklar bildirinin 22 ile 27. maddelerinde çalışma hakkı, ücretli tatil, Sosyal güvenlik hakkı gibi haklar olarak düzenlenmiştir. Bildirinin hukuksal açıdan niteliği konusunda tartışmalar mevcuttur. Bildiri bu bağlamda klasik haklar ve sosyal hakların sentezini oluşturma amacı taşımaktadır. Böylelikle hem klasik haklar hem de sosyal ve ekonomik haklar uluslararası hukukun konusu haline getirilmiştir (Giritli-Güngör, 2002: 58-63).

BM Bildirisi'nin hukuksal niteliği açısından tartışmalar mevcuttur. Birinci görüşe göre bildirinin temel haklar ve özgürlüklerin sayılarak listelendiği bir belge olduğu ve hukuki bağlayıcılığı olmadığı savunulmaktadır. Diğer görüşe göre ise BM Bildirisi'nin evrensel ölçekte özgürlük, eşitlik, adalet kavramlarını genel kabul gören standart haline getirmede kaynak olması itibarı ile bağlayıcılık kazandığı savunulmaktadır (Giritli-Güngör, 2002: 60-62).

Bildirinin tamamlayıcılığını ve hukuki bağlayıcılığını sağlamak amacıyla temel metnin hükümlerini açıklayıcı sözleşmeler hazırlanmıştır. BM Bildirisi çerçevesinde Kişisel ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme adı altında oluşturulan 16 Aralık 1966 tarihinde imzalanmış ve 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İkinci belge ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin

Uluslararası Sözleşme dir. Bu sözleşme de 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilmiş ve 1 Ocak 1976'da yürürlüğe girmiştir. Her iki sözleşme BM Bildirisi'ni tamamlayan temel belgelerdir. Birinci sözleşme klasik haklara ilişkin iken ikinci sözleşme pozitif statü haklarına ilişkindir.

Nürnberg Mahkemeleri ve İnsan Hakları Bildirisi'nin içeriğinde uluslararası insan hakları hukukunun ortaya çıkması uluslararası hukukta önemli bir gelişmedir. Bireyler devlet karşısında uluslararası hukuk öznesi haline gelmiştir. BM'de politik tartışmaların etkisi ile uluslararası insan haklarının hukuki prosedüründe etkinliğin yavaş ilerlemesi, Avrupa'da bölgesel insan hakları sisteminin oluşturulmasına yol açmıştır (Janis vd, 1996: 18). Avrupa devletleri tarafından kabul edilen 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Haklar Sözleşmesi ve ona bağlı protokoller, 18 Ekim 1961 Avrupa Sosyal Şartı ile Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Yasası insan haklarıyla ilgili bölgesel nitelikli ancak genel kapsam içeren insan hakları belgeleridir.

Devletlerin insan haklarına saygıya dayalı sistemi geliştirerek tanınması zorunludur. Bunun sağlanabilmesi için insan haklarının koruma mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir. İnsan hakları nitelikleri gereği devletin sorumluluklarından kaynaklanması nedeniyle devlete karşı talep edilmektedir. Buna karşın insan haklarını korumak da devletin öncelikli yükümlülüklerinden biridir.

Ancak insan haklarının korunması kavramı daha geniş anlamda değerlendirilmeye başlanmış ve devletin ekonomik, toplumsal ve siyasi ortamı insan haklarının korunmasına ve uygulanmasına elverişli hale getirmesinin gerekliliği insan haklarının korunması kapsamında ele alınmaktadır. İnsan hakları devlet için bir sınır kişiler için ise özgürlük ve adalet olarak belirlenmiştir. İnsan haklarının korunması hukuki-yargısal yolun yanında siyasi ve idari yollarla korunmalıdır (Erdoğan, 2007: 245-249). İnsan hakları hukuku halen gelişimini

devam ettirmektedir. İnsan hakları kavramının içeriğinin belirlenmesi konusunda tartışmalar devam etmektedir. Liberalizmin birey temelli batılı insan hakları kavramlaştırılmasına karşı batılı olmayan üçüncü dünyalı insan hakları bakışı ortaya atılmıştır (Özdek, 2000: 235).

İKİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI EKSENİNDE AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda uzun yıllardır hükümetler ve yönetim anlayışında değişiklikler olsa dahi çaba sarf etmektedir. Avrupa Birliği ile yapılan görüşmeler neticesinde özellikle 1993 yılındaki Kopenhag Kriterleri ile siyasal yapı anlamında Avrupa Birliği'ne uyum yasaları yapılarak ilerlemeler kaydedilmiştir. Avrupa Birliği'ne üyelik yolunda uyum sürecinde hukukun üstünlüğü, demokrasi ve bilhassa insan haklarının korunmasının garanti edilmesi alanında yapılan olumlu gelişmeler aslında üye olursa da olunmasa da ülkemiz açısından olmazsa olmaz değişimlerdir. Avrupa Birliği'nin temelinde yatan en önemli kavramsal unsurların başında gelen insan hakları bağlamındaki gelişmeler AB- Türkiye ilişkilerinde belirleyici unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1 Bir İnsan Hakları Örgütü Olarak Avrupa Birliği

Tarihsel süreç içinde bakıldığında; Avrupa Birliği'nin başlangıçtaki amacı bir insan hakları örgütü olunması değildir. Fakat insan hak ve özgürlüklerine entegrasyon sürecinde giderek daha çok önem verilmeye başlanmıştır.

Bunun zamanla hız ve ivme kazandığı da görülmektedir. Bunun en önemli göstergesi insan haklarına saygının birliğin temel ilkeleri, amacı, değerleri ve meşruiyet bakımından vazgeçilmez bir koşulu olmaya başlamasıdır. Avrupa Birliği'nde insan haklarında oldukça önemli gelişmeler yaşanmış ve Birliğin bugün sağladığı kendine özgü insan hakları güvence sistemi Birlik hukukunun önemli bir parçası haline gelmiştir. Fakat bu gelişmenin Avrupa Birliği'nin bilinçli bir projesi olmaktan çok Avrupa entegrasyonunun yaşadığı gelişimin yarattığı ihtiyacın bir yansıması olduğu da açıktır.

Çok önem verilen bir kavram olsa da Avrupa Birliği İnsan haklarını varlık nedeni (raison d'être) olarak görmemiştir. Yani Birliğin amacı; bir insan hakları örgütü olmaktan daha çok, kendi entegrasyonun yaşadığı derinleşmenin bireylerin hakları üzerinde yarattığı olumsuz etkileri ortadan kaldırmaktır. Birlik hukukundan kaynaklanacak ihlallerde üye devletlerin ve diğer uluslararası örgütlerin ulusal ve uluslararası hukukun sağladığı insan hakları korumalarını kullanarak Avrupa bütünleşmesine engel olabilecek müdahalelerde bulunmasına engel olma isteği de Avrupa Birliği'nin kendi güvence sistemini oluşturmasında önemli bir etkidir.

Avrupa Birliği diğer pek çok olanda olduğu gibi kendine özgü yapısının bir sonucu olarak insan haklarında da ulusal ve uluslararası güvence sistemlerinden farklı, sui generis bir yapıya sahip olmuştur. Avrupa Birliği'nin insan haklarında sağladığı güvence sisteminin etkinliği ve bu sistemin diğer ulusal ve uluslararası güvenceler karşısındaki rekabet gücü üzerinde değerlendirmede bulunabilmek için Birliğin güvence sisteminin sağladığı güvencelerin esas ve usul bakımında iki farklı yönden incelenmesi gereklidir.

Avrupa Birliği içindeki insan hakları korumalarına esas yönünden baktığımızda; ilk olarak zaman içinde Birliğin yaşadığı derinleşmelere paralel şekilde

ve bu dikey genişlemenin yarattığı ihtiyaçları karşılayacak şekilde tepkisel bir gelişmenin yaşandığını görmekteyiz. Bu gelişme genellikle öncelikle Adalet Divanı'nın içtihadı ile oluşturduğu güvencelerin daha sonra kurucu antlaşmalar içine alınarak birincil hukuk kaynağı haline getirilmesidir.

2.2. Avrupa Birliği Anayasası

Avrupa Birliği'nde bir anayasanın oluşturulması nedenlerinin başında Birlik yapısının temel ilke ve kurallarının yer aldığı Birlik mevzuatının ve AB'nin hukuki ve siyasi yapısının AB vatandaşları tarafından anlaşılmasının kolaylaştırılması gelmektedir. Yazılı halde sıralanmış bir temel haklar kataloğu AB'nin bünyesinde geçerliliğini ve uygulanma etkinliğini kazanacaktır (Demir, 2005: 41- 42). AB Anayasası üye devletler ile Birlik arasındaki ilişkileri, yetkileri, rollerinin belirlenmesi ile AB mevzuatının bir çatı altında toplanarak sadeleştirilmesi konuları üzerinde çalışılarak şekillendirilmiştir.

AB Anayasasının önsözünde çeşitlilikle birleşmiş Avrupa'nın her bir bireyinin haklarına saygı gösterilmesi yükümlülüğu vurgulanmıştır. Anayasanın birinci bölümünde AB'nin amaçları, temel hak ve özgürlükler, AB vatandaşlığı, AB'nin yetkileri, AB'nin kurumları ve Birlik üyeliği ile ilgili maddeler bulunmaktadır. Anayasanın ikinci bölümünde Birliğin Temel Haklar Şartı yer almaktadır. Üçüncü bölümde Birliğin politikaları ve bunların işleyişi bulunurken son bölümde genel ve nihai hükümler bulunmaktadır (Demir, 2005: 42-43).

Konvansiyon tarafından hazırlanan Avrupa Anayasası Taslağı'nda AB'nin temel belgeleri olan Roma, Maastricht, Amsterdam ve Nice Antlaşmaları yeniden biçimlendirilmiş ve Taslak 29 Ekim 2004 tarihindeki Roma Zirvesi'nde imzalanmıştır. Avrupa Temel Haklar Şartı, Anayasa'nın ikinci bölümüne dahil edilmiştir. Böylece Şart'a temel hak ve özgürlükler konusunda anayasal nitelik kazandırılmıştır.

Anayasanın yürürlüğe girmesi tüm üye devletlerin onayına bağlanmıştır. Onay şartlarına göre Anayasa'nın bir üye devlet tarafından reddi halinde dahi Anayasa'nın yürürlüğe giremeyeceği öngörülmüştür. Bunun sonucu olarak, 2005

yılında Fransa ve Hollanda'da yapılan referandumlarda Anayasa'nın reddilmesi anayasa sürecini dondurmıştır. Yaşanan gelişmeler Birlik Anayasası yaklaşımının terk edilmesini gerektirmiştir.

Lizbon Antlaşması ile 21-22 Haziran 2007 tarihli Avrupa Konseyi Zirvesi'nde tüm kurucu antlaşmaları yürürlükten kaldıran tek bir anayasa metni yerine mevcut antlaşmalarda değişiklikler yapan bir reform antlaşmasının hazırlanmasına karar verilmiştir. Antlaşma 13 Aralık 2007 tarihinde imzalanmıştır. Reform Antlaşması'nda Avrupa Temel Haklar Şartı'na yer verilmemiştir. Antlaşmada temel hak ve özgürlüklerle ilgili maddede Avrupa Temel Haklar Şartı'na 39 yasal bağlayıcılık veren ve uygulama kapsamını belirleyen bir atıf olması ön görülmüştür.

2.3. Avrupa Birliği'nin İnsan Hakları Politikası

Kurulduğu tarihten itibaren Avrupa Birliği'nin insan hakları politikası iki ayrı aşamadan geçmiştir. Bunların birincisi kuruluş tarihinden başlayarak 1985 yılına kadar devam eden dönemdir. İkinci aşama ise 1986 yılından başlayarak günümüze kadar devam etmekte olan dönemdir. 1985 yılına kadar devam eden birinci aşama tamamen Topluluğa, içe dönük nitelik taşımaktadır. 1986 yılından başlayan ikinci aşama üçüncü devletlere, dışa yönelik nitelik taşımaktadır (Guvén, 2002: 98-99).

Birinci dönem olarak adlandırılan dilimde Avrupa Topluluğu'nun insan hakları konusundaki politikası sadece Topluluk ile ilgili olmuştur. İnsan hakları Topluluk müktesebatının bir parçası olarak kabul edilmiştir. Topluluğun insan hakları gündemi Topluluk sınırları içindeki insan hakları sorunlarına ilişkin olarak ATAD önüne getirilen davalar nezdinde sınırlı kalmıştır.

İkinci dönemde gerek Topluluk bünyesinde ve üye devletlerde, gerekse Topluluk dışında uluslararası alanda ve üçüncü devletlerle olan ilişkilerde Avrupa Topluluğu etkin bir insan hakları politikası uygulamaya başlamıştır. Temel hak ve özgürlükler konusunda Topluluk kurumlarının beyanları ve tasarrufları ve Avrupa Tek Senedi'nin 1987 yılında kabulü ile insan hakları politikası Topluluk bünyesinde ağırlık kazanmıştır. Topluluk üyesi devletler tarafından ortak bir insan hakları politikası oluşturulmuştur.

1970'li yılların ortalarından itibaren Avrupa Parlamentosu Topluluğun insan hakları politikasında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. 1979 yılında yapılan ilk doğrudan seçimden itibaren Parlamento'nun oluşturduğu kendine özgü siyasi gündemin ana konularından biri insan haklarıdır. Parlamento Topluluğun insan hakları politikasının uygulanmasını yönlendirmektedir. Parlamento insan haklarını iki alana ayırmıştır. Bu alanlardan biri Topluluk içinde yaşayan kişilerle ilgili insan haklarıdır. Diğerisi ise Topluluk dışında yaşayan kişilerle ilgili insan haklarıdır. Birlik içinde insan hakları ve vatandaşlık hakları iç içe geçmiş durumdadır (Demir, 2007: 66).

Birliğin ortak değerleri olan insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti kavramları Avrupa Tek Senedi ile temel unsur olarak kabul edilmiştir ve bu kavramlar Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın kabul edilmesi ile daha da güçlendirilmiştir. Birliğin insan hakları politikası bu ortak değerler bağlamında biçimlenmektedir. Birlik, genişleme sürecine bağlı olarak son yıllarda insan hakları alanında önemli nitelikte norm ve politikalar oluşturmaktadır. Birlik zaman içinde daha etkin bir insan hakları politikası geliştirmektedir (Türkmen, 2002: 84-87). Kesin ve özgün bir insan hakları politikası oluşturma hedefi ile AB'nin insan hakları politikası gelişimini sürdürmektedir. Özellikle AP ve Komisyon insan hakları politikasının çok daha önemli bir rol kazanması için yoğun çalışmalar yapmaktadır. AB'nin tutarlı, etkin ve ilerici insan hakları politikasının önde giden bir örneği olması sağlanarak insan hakları alanında uluslararası bir lider olması hedeflenmektedir (Von Bogdandy, 2000: 1309-1310).

2.4. AB Politikasında Ekonomik ve Sosyal Hakların Yeri

“Mülk” kavramı AİHS açısından özerktir. AİHM iç hukuk tarafından da kişiye bahşedilmiş bulunan bir hakkın iç hukukta mülkiyet hakkı olarak tanımlanmasa bile kendisinin özerk yorumu ile bu payeye kavuşturulmaktadır. Zaten mülkiyet hakkı kavramına hukuk sistemlerinin ortak bir tanım getirememelerinden dolayı bu kavramı AİHM’nin kendine has özel ve özerk olarak yorumlamaktadır. Aslında Mahkemenin burada özerk yorum getirmesi bir zorunluluktan ortaya çıkmıştır.

AİHS’ ye taraf ülkelerin iç hukuklarında mülkiyet hakkı kavramının tanımını ve bu hakkın kapsamı farklılıklar arz etmektedir. Kapitalist sisteme sahip bir ülke hukuk sistemi ile sosyalist sisteme sahip bir ülke hukuk sisteminin mülkiyet kavramına bakış açıları farklı olacaktır. Burada Mahkeme, kendine has özerk bir yorum getirerek bu soruna çözüm getirmiştir.

Mahkeme, sözleşme içinde yer alan kavramlara anlam verirken sözleşmenin konusu ve amacını öne çıkaran bir yorum benimsemiştir. Bu yaklaşım ile sözleşmenin İngilizce ve Fransızca metinlerindeki kavramların anlam farklılıklarının giderilmesinde büyük rol oynar. Sözleşmede ve ek protokollerde geçen kavramların anlamlandırılmasındaki diğer bir zorluk aynı kavramların sözleşmeye taraf devletlerin ulusal hukuklarında da karşılığının bulunmamasıdır. AİHS sisteminde güvence altına alınan temel hakların yorumlanarak içeriğinin doldurulması tekeli AİHM’e verilmiştir. Bu nedenle Mahkeme “özerk” yorum prensibini benimsemiştir.

AİHM görülen davalarda kendine has bazı prensipler belirleyerek AB'nin de zamanla İnsan Hakları konusunda politikalarını oluşturmasında ve süreklilik kazandırmasında belirleyici rol oynamıştır.

2.4.1. AİHM'nin mülkiyet hakları ile ilgili örnek davaları

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, sözleşmeye taraf ülkelerin demokrasilerinin sürekliliği ve geliştirilmesinde ve bunun yanında hukukun üstünlüğü ve insan haklarının korunması ilkelerinde devamlılık ve tutarlılık sağlanmasında temel bir mekanizmaya sahiptir. Taraf devletlerin iç hukuk yolları tükendiğinde bireysel başvurucular bahse konu devletler aleyhine AİHM nezdinde davalar açabilmekte, AİHM ise aldığı kararları çeşitli usuller kullanarak taraf ülkelere uygulatmaktadır.

2.4.1.1. Gasus Dossier, Födertechnik gmbh ve Hollanda davası

Başvurucu Gasus isimli Alman Firması beton mikseri satmak üzere Atlas isimli Hollanda firması ile anlaşma yapmıştır. Yapılan sözleşmede “mülkiyetin saklı tutulması” maddesi de eklenmiştir. Bu maddeye göre Gasus firması ödemeler tamamlanana kadar bahse konu beton mikserinin mülkiyetini devretmeyecektir.

Atlas ödemeler esnasında maddi açıdan sıkıntıya düşmüş ve vergi borçlarının bir kısmını ödeyememiştir. Hollanda vergi idaresi ise buna karşın beton mikserine el koymuştur. Gasus firması bu el koyma kararına karşı Hollanda mahkemelerine itirazda bulunmuş uzun süren hukuki girişimlerine rağmen amacına ulaşamamıştır. Firma daha sonra Strazburg'daki AİHM 'ye şikayette bulunmuştur. Hollanda hükümeti yaptığı ilk savunmada firmanın beton mikserinin

mülkiyetini aslında elinde tutmadığını sadece teminat anlamında bir sözleşme maddesinden yararlandığını savunmuştur. (www.danistay.gov.tr)

Bu nedenle Gasus firmasının mülkiyete sahip olmadığını belirtmişlerdir. Ancak AİHM bu savunmayı uygun bulmamıştır. “Mülk”ün 1. Maddenin anlamına göre fiziki malların mülkiyetiyle sınırlı olmadığını ve “özerk” bir anlama sahip olduğunu ve belirterek buna göre Gasus’un mülkiyeti elinde bulundurmasının yada sadece teminat menfaatine sahip olmasının önemli olmadığına her halükarda, 1 No’lu Protokolün 1. Maddesine göre korunan bir mülke sahip olduğunu karara bağlamıştır.

2.4.1.2. Öner Yıldız – Türkiye Davası

Mahkeme her türlü ekonomik çıkarların mülkiyet hakkını oluşturacağından bahsetmiştir. “Mahkeme, Ek 1 No’lu Protokolün 1. maddesinde geçen “mülk” kavramının anlam genişliği özelliği taşıdığını, ekonomik nitelikteki bazı menfaat ve hakların da “mülk” kabul edilebileceğini belirtmiştir. Mahkeme, özel bir menfaatin ulusal hukukta bir “hak” olarak tanınmamasının ya da yasaların böyle bir menfaate “mülkiyet hakkı” niteliği kazandırmamasının, bu menfaatin Ek 1 No’lu Protokolün 1. maddesi gereğince “mülk” olarak kabul edilmesini önlemeyeceğini belirtmektedir. Olayın koşullarının, davacıyı Protokolün 1. maddesi tarafından güvence altına alınmış önemli bir menfaatin sahibi yapıp yapmadığını incelemenin gerekli olduğu ifade edilmiştir.

Başvuranın gecekondusunun imar mevzuatına aykırı olduğunu vurgulayan Mahkeme, buna rağmen, başvuranın gecekondu inşaat malzemesi ile evde bulunabilecek ev, eşya ve özel eşyaların sahibi olduğunu, başvuru sahibinin 1988’den beri bu gecekonduda ikamet ettiğini bu esnada yetkili makamlardan hiçbir zaman endişelenmediği için kira giderinin de olmadığını belirtmektedir. (www.fap.hsyk.gov.tr)

Gecekondu mahallesinde sosyal bir çevre oluşturan ve 28 Nisan 1993 günlü kazaya kadar buradaki yaşamını sürdürmesine hiçbir engel görmeyen başvuranın inşa ettiği ve içinde ailesiyle birlikte yaşadığı evin, kendisi için önemli bir “ekonomik varlık” ifade ettiğini kabul etmek gerekir. Ek 1 nolu protokolün 1. Maddesindeki “mülk” ifadesi kapsamına girdiğinden hareketle bu menfaatin korunmasının uygun görüldüğü karara bağlanmıştır.

2.4.1.3. Matos e Silva, Lda ve Diğerleri–Portekiz davası

Matos e Silva isimli başvurucu, balık çiftçiliği, tuz çıkarımı ve arazi ekimi yapan özel bir limited şirkettir. Bahse konu şirket tarafından işletilen arazinin bir bölümü şirketin mülkiyetindeyken, mülkiyeti altında olmayan bölümü imtiyaz olarak bulundurulmaktadır. Portekiz Devleti savunmasında mülkiyetin var olup olmadığı kararının AİHM tarafından değil ulusal bir konu olduğu için kendi bünyesindeki yetkili makamlar tarafından verilebileceğini belirterek, başvurunun mülkiyet hakkına sahip olmadığını iddia etmiştir. Ancak Mahkeme devletin mülkiyetin belirlenmesini iç hukuka ait olduğu iddiasına katılsaydı 1 No’lu Protokol’ün 1. Maddesi çerçevesinde "mal ve mülk" (İngilizce’de "possessions", Fransızca’da "biens") kavramının özerk bir anlamı olduğunu ortaya koymuştur. AİHM, başvuruçuların 1 No’lu Protokol’ün 1. Maddesi altında bir "mülk"e sahip olduklarına karar vermiştir.

Bahse konu davadaki tartışmalı arazi hakkında başvuruçuların yüz yıla yakındır üzerinde itiraz edilmeyen hakları ve işletirken elde ettikleri gelirleri Ek Protokolün 1. Maddesi uyarınca "mal ve mülk" olarak kabul edilmelidir. (www.danistay.gov.tr/upload/2_mulkiyethakki.pdf)

2.4.1.4. Chapman davası

Yerleşim izni almadan karavanını yerleştirdiği araziyi terk etmesi istenen Bayan Chapman'a para cezaları verilmiş ve araziyi terk etmesi yönünde adli işlem yapılmıştır. Mahkeme, yapılan başvuruyu reddetmiş ve kanuna aykırılığın korunamayacağını belirtmiştir. Hukuk sistemlerinin klasik açıdan getirdikleri anlamdan bağımsız kendine has ve fiziksel mallara sahip olma ile sınırlandırılmayacak bir anlam yüklemiştir.

2.4.1.5. Atridis-Yunanistan davası

K.N. isimli Yunan Vatandaşı şahıs ülkesinde kendisine miras kalan bir mülkü yetkililerden gerekli izinleri alarak edinmiş, ve bu araziye bir açık hava sineması yapmaya karar vermiştir. Bu kararı sonrasında, bahse konu arazinin mülkiyeti ile ilgili olarak ihtilaf doğmuş ve ilgili devlet kurumları bu ihtilafa binaen araziye el konmasına karar vermiştir. Ayrıca bununla ilişkili olarak K.N.'nin varislerinden veraset vergisi talep etmiştir.

Devam eden Mülkiyet ihtilafı üzerine K.N.'nin varisleri sinemayı başvurana kiralamışlar, o da bu sinemada birçok tadilat yapmıştır. İdare ise, başvuruçunun buradan çıkarılması hususunda karar almış ve boşaltma emri zorla uygulanmış ve sinema yerel idareye verilmiştir.

AİHM bu davada, 1 No'lu Protokoldeki 1. Maddesinde tanımlanan "mülk" kavramının anlamının fiziki mal mülkiyeti ile sınırlanamayacağını, "özerk" bir anlamı olduğunu, başvuranın devlet tarafından yapılan el koyma öncesinde resmi bir kira sözleşmesi çerçevesinde bu yeri işlettiğini ve burada müşteri kitlesi oluşturduğunu, bu durumun başlı başına 1 No'lu Protokolün 1.maddesine göre mülkiyet hakkı sayılacağına hükmetmiştir. (www.yargitay.gov.tr/aihm)

2.4.1.6. Stran Greek Refineries ve Stratis Andreadis-Yunanistan davası

O dönemde Yunanistan'da iktidarda bulunan askeri dikta hükümeti ile başvuru arasında Atina yakınlarındaki bir yerde ham petrol rafinerisi inşa edilmesi için anlaşmaya varılmıştır. Bu anlaşma gereğince başvurucuya ait Stran isimli şirket tarafından bu iş yapılacaktır. Devlet sözleşmeyi bir kanun hükmünde kararname çıkararak onaylamış ancak sonradan bu kapsamdaki yükümlülüğü yerine getirmemiştir.

Yunanistan'da askeri yönetim yerine demokrasinin sağlanıp seçilmiş sivil hükümetin iktidara gelmesiyle, devlet bahse konu sözleşmenin ulusal ekonomi çıkarlarına uygun olmadığından hareketle ve Stran ile yapılan sözleşmeyi feshetmiştir. Stran, sözleşmenin feshinden önce yüksek bir maliyet yükü altına girmiştir. Meydana gelen ihtilaf nedeniyle firma devlet aleyhine doğan maliyet yükü nedeniyle Atina'da tazminat davası açmıştır.

Hükümet konunun Atina Mahkemesinin yetki alanının dışında kaldığına karar vermiş ve davada tahkime gidilmesi gerektiğini savunmuştur. Daha sonra tahkime gidilmiş ve Mahkeme Stran'ın haklı olduğuna karar vererek, devletin Stran'a 16 milyon ABD doları civarında bir bedeli ödemesine hükmetmiştir. Bu karar üzerine devlet tahkim Mahkemesinin bu konuda karar yetkisi olmadığını savunarak temyize başvurmuş ve uygulanmanın durdurulmasını istemiştir. Ancak Temyiz Mahkemesinde yargılama devam ederken Hükümet Stran ile ilgili tahkim kararını geçersiz kılacak bir yasayı yürürlüğe koymuştur. Bunun üzerine Stran ve Bay Andreadis AİHM'ye mülkiyet hakkı ihlali nedeniyle başvurmuştur. Bu davada AİHM, Stran lehine verilen tahkim kararı Yunan Hükümetinin bu tahkim kararının geçersiz olduğuna ilişkin yasa yürürlüğe girdiğinde, 1 No.lu Protokolün 1.Maddesi kapsamındaki mülkiyet hakkına artık sahip olduğuna karar vermiştir. Yani artık söz konusu yasa yürürlüğe girmeden tahkim kararı Stran lehine

mülkiyet hakkı doğurmuştur. (www.danistay.gov.tr/upload/2_mulkiyethakki).Bu olayda Stran lehine verilen 'Tahkim kararı' başlı başına, bir karar olarak mülkiyet hakkı kapsamında olduğunu AİHM ortaya koymuştur.

2.4.1.7. Pine Valley Developments Ltd-İrlanda davası

Başvurucu İrlanda'da sanayi geliştirme planı dahilinde mevcut olan izne dayanarak bir arazi satın alır. Ancak daha sonra İrlanda Yüksek Mahkemesi bu iznin mevzuata aykırı olduğu gerekçesi ile hükümsüz olduğuna karar verir. Bunun üzerine başvuran, mülkiyet hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM'ye müracaat etmiştir.

AİHM bu davada başvuranın söz konusu araziye alırken iç hukuka göre var olan bir izne dayandığına, ancak İrlanda Yüksek Mahkemesi'nin bunu daha sonra iptal etmesinin başvuranın meşru beklentilerini sekteye uğrattığına ve sanayiye geliştirme planı doğrultusunda araziye geliştirme hakkının başlı başına 1 No'lu Protokolün 1. Maddesi kapsamında mülkiyet hakkı olduğuna karar vermiştir.

AİHM sözleşmenin yorumlanmasında ulusal hukuk sistemlerinden tamamen kopuk değildir. Taraf devletlerin hukuk düzenlerinde kabul gören genel prensipler mahkemenin yorumunu etkilemektedir. Litgov ve diğerleri- Birleşik Krallık davasında⁹⁵ taraf devletlerin hukuk sistemlerinin hepsinde mevcut olan bir koşulun madde metninde yer almamasına rağmen etkin bir şekilde korunması için gerekli bir şart olarak kabul edilmesi bu durumun kanıtıdır. Mahkeme bunun dışında özerk yorumunu yaparken uluslar arası sözleşmelere de atıflarda bulunmuştur. (<http://yargitay.gov.tr/abproje>)

2.5. Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri İle Türkiye'de Ekonomik Ve Sosyal Alanda İnsan Hakları Uygulamalarının Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren batılılaşma ve modernleşme yolunda Avrupa sisteminde yer alma yönünde bir strateji izlemiştir. İlk olarak Türkiye 1949'da Avrupa Konseyi ve 1952'de NATO üyeliğine kabul edilmiştir. Ardından gelen süreçte Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik Avrupa sistemine dahil olma unsuru olarak görülmüştür.

2.5.1. Türkiye'nin AET'ye Ortaklık Başvurusu ve Ankara Antlaşması

Türkiye Yunanistan'ın AET'ye ortak üyelik başvurusunun ardından 31 Temmuz 1959 tarihinde kurucu Roma Antlaşması'nın 38.maddesine göre AET'ye ortak üyelik başvurusu yapmıştır. AET 21 Nisan 1960 tarihinde Türkiye'nin ortaklık başvurusunu Yunanistan ile eş zamanda değerlendirme kararı almıştır. Topluluğun görüşü Türkiye'nin ekonomik ve siyasi yapısı nedeniyle tam üyeliğe hazır olmadığı yönündedir. 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin askeri müdahalesi ve Başbakan, Dış İşleri Bakanı ve Maliye Bakanı'nın idamı ile demokrasi yönetimini ana unsur kabul eden Topluluk Türkiye'de demokratik rejimin sekteye uğraması nedeniyle Türkiye ile ilişkilerini Haziran 1962 tarihine kadar dondurmuştur. Topluluk bu dönemde Türkiye'nin demokrasiye bağımlılığını sorgulamıştır (Turan, 2007: 46).

Türkiye'de 1961 Anayasası'nın kabul edilmesi ve 15 Ekim 1961 tarihinde genel seçimlerin yapılmasıyla çok partili demokratik sisteme geri dönülmüştür. Bu süreçte Türkiye Topluluk ilişkileri tekrar başlamıştır. Topluluk Bakanlar Konseyi'nin Roma Antlaşması'nın 38. maddesine dayandırılan bir ortaklık antlaşması yapılması kararı uyarınca 12 Eylül 1963 tarihinde Topluluk ve Türkiye

arasında Ankara Antlaşması imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde Antlaşma yürürlüğe girmiştir. Ankara Antlaşması'na göre Türkiye'nin Topluluğa üyelik yolu hukuken açıktır. Ankara Antlaşması'nı sonlandırmaya dair bir madde antlaşmada bulunmamaktadır. Türkiye topluluk üyesi olmadıkça hukuken Ankara Antlaşması yürürlükte kalacaktır (Çakmak, 2007: 98). 1968 yılında Avrupa Parlamentosu Türkiye'nin siyasi yapısını demokrasi temelinde eleştirmiştir (Baç, 2001: 130).

12 Mart 1971 tarihinde Türkiye'de dolaylı bir askeri müdahale yaşanmış ancak Parlamento'nun kapatılmaması ve Türkiye'nin jeopolitik önemi nedeniyle Türkiye Topluluk ilişkileri devam etmiştir. Bu dönemde demokrasi ve insan haklarına dair sorunlu uygulamalar nedeniyle Türkiye Topluluk tarafından eleştirilmiştir. Avrupa Parlamentosu'nda ilk kez Türkiye'deki insan hakları ihlalleri konusunda konuşmalar yapılmıştır (Erhan-Arat, 2002: 847). Türkiye'de temel hak ve özgürlüklere getirilen kısıtlamalar, askeri otoritenin güçlendirilmesi, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması demokratik yönetimle ilgili olumsuz gelişmeler olarak algılanmıştır.

Türkiye'nin 1974'deki Kıbrıs askeri müdahalesi ve 12 Haziran 1975 tarihinde Yunanistan'ın Topluluğa tam üyeliğe başvuruda bulunması Türkiye ve Topluluk ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Siyasi ve ekonomik sorunlar yaşayan Türkiye Topluluk ile ilişkilerinde gergin bir dönem geçirmekteyken 28 Aralık 1978 tarihinde Türkiye Topluluk ile ilişkilerini tek taraflı olarak dondurmıştır. 12 Eylül 1980 askeri müdahale ile Anayasa askıya alınmış ve Parlamento feshedilmiştir.

1980 askeri müdahalesini izleyen dönemde demokrasinin yeniden kurulması konusunda özellikle Avrupa Parlamentosu sert bir tutum izlemiştir. Avrupa Parlamentosu Türkiye'den demokrasiye geçiş için bir takvim talep etmiştir. Topluluk askeri yönetimin devamını ortaklık anlaşmasının

yükümlülüklerinin ihlali olarak saymıştır (Erhan-Arat,2005: 87). Türkiye'deki insan hakları ihlalleri ve demokratik yönetimin kurulmaması nedeniyle Türkiye ile ilişkilerin dondurulmasına dair 22 Ocak 1982 tarihli Avrupa Parlamentosu kararı ile ilişkiler dondurulmuştur. 17 Kasım 1982 tarihinde halk oylaması ile 1982 Anayasası kabul edilmiştir. Ancak sıkıyönetim devam ederken anayasa oylamasının yapılması Avrupa'da demokratik bulunmamıştır. Avrupa Parlamentosu 13 Ekim 1983 tarihinde antidemokratik uygulamalar nedeniyle Türkiye'yi kınamıştır.

6 Kasım 1983 tarihinde genel seçimlerin yapılmasının ardından Topluluk Türkiye ilişkilerinde yeni bir dönem başlamıştır. Türkiye'nin Tam Üyelik Başvurusu Topluluk, Türkiye ile ilişkilerin ilerleyebilmesi için Türkiye'nin demokratik hak ve özgürlükler ve insan hakları konularında adımlar atmasını ana koşul olarak belirlemiştir. Bu dönemde 1981 yılında topluluğa tam üye olan Yunanistan, insan hakları ve demokratikleşme ve serbest dolaşım konularında Türkiye Topluluk ilişkilerini şekillendirmiştir. Avrupa Parlamentosu Türkiye'de demokratik rejimin olmadığı ve ciddi insan hakları ihlalleri olduğunu açıklayan Balfe raporunu 23 Ekim 1985 tarihinde kabul etmiştir. Raporda sıkıyönetimin büyük şehirlerden kaldırılması ve siyasi yasakların kaldırılması gerektiği bildirilmiştir (Baç, 2001: 140-141).

Türkiye'nin demokrasiye geçiş döneminde demokrasi ve insan hakları konularındaki sorunlar nedeniyle Avrupa Parlamentosu Topluluk Türkiye ilişkilerinde kilit rol oynamıştır. 1 Temmuz 1987 tarihli Avrupa Tek Senedi'nde Topluluğun üçüncü ülkelerle ilişkilerinde insan haklarına saygı ilkesi ana unsur olarak belirlenmiştir. Türk vatandaşlarının Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na bireysel başvuru hakkı 28 Ocak 1987'de tanınmıştır. 6 Eylül 1987 tarihinde yapılan referandumla ise 1982 Anayasası'nda bulunan siyasi yasaklar kaldırılmıştır (Turan, 2007: 255). Türkiye Topluluk' la ilişkilerin ilerlemesi için Ankara Antlaşması'ndan doğan serbest dolaşım hakkının ertelenmesini kabul

ettiğini bildirmiştir. 14 Nisan 1987’de Türkiye tam üyelik talebiyle Avrupa Topluluğu’na başvurmuştur. Bakanlar Konseyi 27 Nisan 1987 tarihinde Türkiye’nin üyelik başvurusunu komisyona havale etmiştir. Komisyon Türkiye’nin üyelik başvurusunu 2 yılda değerlendirmiştir. Komisyon Türkiye ile ilgili raporunu 18 Aralık 1989 tarihinde açıklamıştır.

Komisyon raporunda Türkiye’nin üyelik için ehil olduğu belirtilmesine rağmen Türkiye’nin üyelik başvurusunun askıya alınması öneriliyordu. Komisyon Türkiye ile ilişkilerin 1963 tarihli Ortaklık Antlaşması uyarınca devamına karar vermiştir. Komisyon raporu Avrupa Parlamentosu’nun Türkiye’ye dair görüşleri doğrultusunda insan hakları ve azınlık kimliklerine karşı saygı ve Kıbrıs sorunu konularını Türkiye’nin başvurusunun reddinin siyasal gerekçesi olarak bildirmektedir (Çayhan, 1997: 329). Bakanlar Konseyi Türkiye raporunu 5 Şubat 1990 tarihinde aynen kabul etmiştir.

2.5.2. Gümrük Birliği Süreci

1992 yılında imzalanarak 1 Kasım 1993 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması ile ekonomik ve siyasal bütünleşme sağlanarak Avrupa Topluluğu’ndan Avrupa Birliği’ne geçilmiştir. Maastricht Anlaşması ile Avrupa Parlamentosu’nun Avrupa Birliği’nin dış ilişkilerindeki rolü artmıştır. Avrupa Birliği’ne üye kabul prosedürü Avrupa Tek Senedi ile değiştirilerek yeni üye kabulünde Avrupa Parlamentosu’nun onayı zorunlu kılınmıştır. Haziran 1993 tarihinde Avrupa Konseyi Kopenhag Siyasi Kriterleri’ni yeni üyelik kriterleri olarak belirlemiştir.

Kopenhag Siyasi Kriterleri’ne göre Avrupa Birliği’ne aday olan ülkeler demokrasiye, hukukun üstünlüğüne, insan haklarına ve azınlıkların korunmasına saygı gösterecek ve bunu teminat altına alan kurum ve mekanizmanın istikrar

içinde çalışmasını sağlayacaktır. 1993 Kopenhag Zirvesi'nde Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için tam üyelik hedeflenirken Türkiye için Gümrük Birliği öngörülmüştür. Türkiye Gümrük Birliği'ni Avrupa Birliği'ne üye olma yolunda olumlu bir adım olarak görerek Gümrük Birliği'ni sağlama çalışmalarına başlamıştır (Baykal-Arat, 2005: 330-332).

1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe giren ticari ve ekonomik ilkeler içeren Gümrük Birliği'nin siyasal boyutu Türkiye ve Avrupa Birliği'nin siyasal bakımdan yakınlaşmasını sağlama amacını taşımaktadır. Gümrük Birliği sürecinde Avrupa Parlamentosu Türkiye'ye karşı Kürt sorununa siyasi çözüm, kültürel kimliklerin tanınması, insan hakları ihlalleri ve demokratikleşme konularındaki eksiklikler nedeniyle eleştiri ve denetim politikasını uygulamıştır. Avrupa Parlamentosu Türkiye'deki insan hakları kararında insan hakları ve demokratikleşme konularında reformların sürdürülmesini bildirmiştir (Çayhan, 1997: 415). 1997 Amsterdam Zirvesi'nde onaylanan Amsterdam Antlaşması ile Avrupa Birliği'ne üye devletlerin ortak ilkelerinin hukukun üstünlüğü, demokrasi, özgürlük, temel hak ve özgürlüklere saygı ve insan hakları olduğu vurgulanmıştır. (Baykal-Arat, 2005: 345).

Avrupa Birliği Komisyonu tarafından hazırlanan Avrupa Birliği'nin 2000'li yıllardaki stratejisini ve gelişmesini çizen 16 Temmuz 1997 tarihli Gündem 2000 Raporu çerçevesinde Türkiye'deki insan hakları, demokratikleşme ve Güneydoğu sorununa çözüm konularındaki eksikler belirtilerek Türkiye'nin tam üyeliği önerilmemiş ve Türkiye ile ilişkilere Gümrük Birliği temelinde devam edilmesi öngörülmüştür (Çakmak, 2007: 122-123).

2.5.3. Lüksemburg ve Cardiff Zirveleri

1997 yılı Aralık ayında düzenlenen Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliğine ehil olduğu teyit edilmiş ancak Türkiye'nin üyelik için öngörülen siyasal ve ekonomik koşullara sahip olmadığı bildirilmiştir. Avrupa Birliği Konseyi Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkilerinin güçlenmesi için insan hakları, azınlıklara saygı gösterilmesi ve azınlıkların korunması konularında Avrupa Birliği normlarına uyumlaştırma ve reformların devamını, Yunanistan ve Kıbrıs konularında ilerlemeler sağlanmasını öngörmüştür.

Genişleme dışında kalan Türkiye 14 Aralık 1997 tarihinde Avrupa Birliği ile siyasi diyalogu askıya almıştır (Çakmak, 2007: 123). Haziran 1998 Cardiff Zirvesi'nde tam üye olabilmek için Kopenhag Kriterleri'ne uygun olma zorunluluğu vurgulanmıştır. Zirve'de Türkiye konusunda ehil ülke tanımlaması yerine üyelik adaylığı tanımlaması yapılmıştır. Türkiye diğer aday ülkelere tam üyeliğe geçiş aşamalarında uygulanan mekanizmaya dahil edilmiştir. Avrupa Birliği Komisyonu'nun her yıl düzenli olarak aday ülkeler için hazırladığı ilerleme raporuna Türkiye ile ilgili bir bölüm eklenmiştir. Aralık 1998 Viyana Zirvesi'nde Avrupa Birliği'nin genişleme süreci ele alınmış ancak Türkiye ile ilişkilerde mevcut durumun devamı öngörülmüştür.

4 Kasım 1998 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu tarafından 12 aday ülke ve Türkiye'nin ilk ilerleme raporu açıklanmıştır. Komisyon raporda Türkiye'yi adaylık statüsü tescil olan diğer ülkelerden ayrı değerlendirerek Türkiye'nin aday statüsünde olmadığını bir kez daha vurgulamıştır. Avrupa Birliği Komisyonu'nun raporunda Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Siyasi kriterler açısından demokrasi, hukukun üstünlüğü, azınlıkların korunması, insan hakları ihlalleri, ordunun sivil denetime tabi olmaması, Milli Güvenlik Kurulu'nun siyasi yaşamdaki etkin rolü, Güneydoğu'daki duruma

çözüm bulunması, Kıbrıs ve Yunanistan konularında sorunlar yaşandığı bildirilmiştir (Çakmak, 2007: 124).

Haziran 1999 Köln Zirvesi'nde Almanya tarafından Türkiye'ye adaylık statüsü verilmesi önerilmiş ancak Yunanistan ve diğer bazı ülkelerin vetosu ile bu öneri reddedilmiştir. 13 Ekim 1999 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu aday ülkeler ve Türkiye hakkında hazırladığı ikinci raporu açıklamıştır. Avrupa Birliği Komisyonu raporda Türkiye'ye tam üyeliğe adaylık statüsünün verilmesini önermiştir (Çakmak, 2007: 125).

Avrupa Birliği Komisyonu raporunda Türkiye'de demokrasinin temel özelliklerinin bulunduğu ancak Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin hala karşılanmadığı belirtilmiştir. Bu çerçevede insan hakları ve azınlıkların korunması konusunda eksikliklerin bulunduğu, sistematik olmasa da işkencenin hala yaygın olduğu, ifade özgürlüğünün kısıtlandığı, Milli Güvenlik Kurulu'nun siyasi rolü, yargının bağımsızlığı konusunda iyileşmelere rağmen olağanüstü mahkeme sisteminin varlığı sorun olarak bildirilmiştir.

2.5.4.Helsinki Zirvesi

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Adaylık Statüsü Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde oybirliği ile kabul edilmiştir. Alınan kararda diğer aday ülkelerle eşit konuma gelindiği ifade edilmiştir. Türkiye'den öncelikli olarak Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirerek demokratikleşmenin sağlanması ön koşullarının gerçekleştirilmesini beklemektedir. Avrupa Birliği 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'ye yönelik olumsuz politikasına rağmen 1999 Helsinki Zirvesi'ndeki olumlu yönde değişimi uluslararası şartların zorunlu bir sonucudur. Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle Balkanlar, Orta Asya ve Orta Doğu'daki rolü, Avrupa güvenlik ve savunma politikasındaki rolü, ABD'nin desteği, Kopenhag

Kriterleri'ni karşılama ve demokratikleşme konusunda reformlar yapılması, Avrupa Birliği'nin Türkiye ile ilgili kararını şekillendirmiştir (Çakmak, 2007: 125-127).

Bu dönemde Avrupa Birliği komisyonu yıllık düzenli raporları ile Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni karşılama yeteneğini irdelemiştir. 1999 yılında Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsü alan Türkiye hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program uyarınca Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirme yolunda uyumlaştırma çalışmaları ve reformlarla idari yapısını Avrupa Birliği ile uyumlu hale getirmekle yükümlüdür. Parlamento'da Kopenhag Kriterleri'ni karşılamak amacıyla anayasa değişiklikleri kabul edilmiş, uyum yasaları çıkartılmış ve idari düzenlemeler yapılmıştır.

2.5.5. Müzakerelerin Başlaması

Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Avrupa Birliği Türkiye'nin koşullu olarak müzakerelere başlayabileceğini ifade etmiştir. Söz konusu koşul Aralık 2004 tarihinde Avrupa Birliği Komisyonu'nun hazırlayacağı rapor doğrultusunda 50 Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşıladığı görüldüğü takdirde Türkiye ile üyelik müzakerelerine başlanacağı şeklindedir. Türkiye bu dönemde Kopenhag Kriterleri'ne ve Avrupa Birliği'ne uyum sağlama yolunda yasa ve reform paketleri düzenlemelerini aralıksız sürdürmüştür. Avrupa Birliği ile uyum sürecinde Türkiye'nin üstlendiği yükümlülükler, anayasa değişiklikleri, uyum yasaları ve siyasi kriterler demokratikleşmenin ana gerekleridir. 1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlüklere, siyasal hak ve özgürlüklere getirdiği kısıtlamaların kaldırılması sağlanmıştır (Turan, 2007: 270).

6 Ekim 2004 tarihinde tam üyelik yolunda dönüm noktası olan Türkiye raporu açıklanmıştır. Raporda Türkiye Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmiştir denilerek Türkiye'ye müzakerelere başlama tarihi verilebilir ifadesi yer almıştır.

16-17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde Avrupa Birliği hükümet başkanları Türkiye'nin tam üyeliği için müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde başlatılması kararını açıklamıştır. Avrupa Birliği tarafından Türkiye'nin tam üyelik müzakere süreci sonucu önceden garanti edilemeyen açık uçlu bir süreç olarak belirlenmiştir.

2.5.6. Türkiye'nin Müzakere Süreci Açısından Ekonomik ve Sosyal Haklar Alanında Fasılların Durumu

Avrupa Birliği adaylık ve bütünleşme sürecinde Türkiye siyasal ve ekonomik alanda bir çok avantaj sahibi olurken, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri yakalanan gelişme ve büyüme ivmesi bu süreç içerisinde artarak devam etmiştir. Ekonomik entegrasyonun sağlanma süreçlerinden olarak yerine getirilen fasıllar bu bölümde incelenecektir.

2.5.6.1. Fasılların Serbest Dolaşımı

16-20 Ocak 2006 tarihindeki tanıcı tarama toplantısı ve bu toplantıyı takiben 20-24 Şubat 2006 tarihindeki ayrıntılı tarama toplantısında Komisyon tarama sonu rapor hazırlamış ve bu rapor Konsey tarafından onaylanmıştır. Bu rapor kapsamında, fasılın müzakereye açılması için Portekiz'in dönem başkanlığı mektubu Türkiye'ye 4 teknik açılış kriteri bildirilmiştir.

Malların serbest Dolaşımı faslı, 11 Aralık 2006'daki 8 faslı içeren AB kararı ile resmi olarak askıya alınmıştır. Türkiye 1996 yılında imzaladığı Gümrük Birliği anlaşması nedeniyle bu fasıl konusunda mevzuatında gerekli değişiklikleri yapmaktadır ve büyük oranda bu konuda AB müktesebatına uyum sağlanmıştır.

2.5.6.2. İşçilerin Serbest Dolaşımı

2006 yılında yapılan tarama toplantılarının sonuçları günümüze kadar Konsey tarafından onaylanmamıştır

Bazı üye devletler fasılın açılmaması yönünde çaba sarf etmekte olduğu için kabul süresi uzamaktadır.

2.5.6.3. Fasıl 3- İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi

2005 yılında fasıl için tanıtıcı tarama toplantıları yapılmış ve aynı yıl onaylanmıştır. Tarama Sonu Raporu ile fasılın müzakereye açılması için Portekiz'in dönem başkanlığı mektubu ile Türkiye'ye 1 teknik açılış kriteri bildirilmiştir. 11 Aralık 2006'daki 8 faslı içeren AB kararı ile resmi olarak askıya alınmıştır.

2.5.6.4. Fasıl 4- Sermayenin Serbest Dolaşımı

2005 yılında fasıl için tanıtıcı tarama toplantıları yapılmış ve aynı yıl onaylanmıştır. Tarama Sonu Raporu ile fasılın müzakereye açılması için Portekiz'in dönem başkanlığı mektubu ile Türkiye'ye 2 teknik açılış kriteri bildirilmiştir. Bu kriterlerin karşılanması için devletin ilgili organlarınca "Karapara Aklanması Önlenmesi"ne İlişkin, izleme ve yönlendirme amacıyla İç Koordinasyon ve Uyum Komitesi' (İKUK) kurulmuştur. Bu komite Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci başkanlığında, tüm kamu kurum ve kuruluşlarımızın AB Daimi Temas Kişilerinin katılımıyla toplanır. Komite demokratikleşme ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecindeki siyasi kriterler hususunda çalışmalarda bulunmuştur.

Bahse konu Siyasi kriterlerin izlenmesi ve koordinasyonu, Reform İzleme Grubu (RIG)adı altında oluşturulan ve Dışişleri, İçişleri, Adalet Bakanları ile Avrupa Birliği Bakanı ve Başmüzakereci, tarafından yapılmaktadır. "İletişim Stratejisi" ise Stratejinin dördüncü platformunu oluşturmaktadır. 2010 yılında hazırlanmış olan Avrupa Birliği İletişim Stratejisi (ABİS) hem iç kamuoyunu AB

süreci hakkında doğru bilgilendirmeyi, hem de AB ülkelerindeki önyargıları kırmayı hedeflemektedir. (www.ab.gov.tr türkiye - AB katılım müzakereleri).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İLE İLGİLİ KURUMSAL YAPI

Uluslararası alandaki gelişmeler ışığında Türkiye’de kamu idaresi bünyesinde insan hakları kurumları kurulmuştur. AB reform çalışmaları doğrultusunda kurumsal değişiklikler çerçevesinde insan hakları ile ilgili kurumsal yapı düzenlenmiştir. 1997 tarihli Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan İnsan Hakları Üst Kurulu’na yasal kimlik tanınmasıyla Başbakanlık bünyesinde İnsan Hakları Danışma Kurulu ve İnsan Hakları Başkanlığı ve kurulmuştur (Tezcan, 2007: 316).

3.1. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

5 Aralık 1990 tarih ve 3686 sayılı kanunla kurulan, Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu insan hakları ihlalleri başvurularını incelemek, insan hakları alanındaki gelişmeleri gözlemlemek ve uygulamaların bu gelişmelere uyuşmasını sağlamak görevini esas almıştır. TBMM üyesi milletvekillerinden oluşturulan komisyonda bağımsızlar ve siyasi parti grupları meclis üye sayıları ile orantılıdır. Komisyon insan hakları alanındaki gelişmeleri izleyerek Türkiye’nin insan hakları mevzuatı ve uygulamalarını, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalara, anayasa ve kanunlara uyumunu sağlayarak, insan haklarının ihlali başvurularını incelemek, çalışmaları hakkında yıllık raporlar hazırlamakla görevlidir (Aydın, 2010: 87).

Komisyonun, görevleri ile ilgili olarak Bakanlıklardan, tüzel kişiliğe sahip kuruluşlardan bilgi isteme ve buralarda inceleme yapma ile, bu kuruluşlardaki ilgilileri çağırıp bilgi alma yetkisi bulunmaktadır. Komisyon tarafından yapılan

çalışmalar ve hazırlanan raporlar TBMM Başkanlığı'na iletilir. İnsan hakları ihlali ile ilgili olarak Komisyona yapılan başvurulara Komisyon 60 gün içinde cevap vermek zorundadır.

3.2. İnsan Hakları Üst Kurulu

12 Nisan 2001 tarihli 3056 sayılı kanun ve 4643 sayılı kanuna ek 4. madde ile kurulmuştur. Başbakan'ın görevlendirdiği bir Bakan ile Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı Müsteşarlarının katılımıyla oluşmaktadır. İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması adına gerekli olan idari ve kanuni düzenlemelerle ilgili çalışmalar yapmak, bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı kamu kurum ve kuruluşlarına tavsiye niteliğinde bilgilendirme yapmak kurulun görevlerindedir.(Aydın, 2010: 89).

3.3. İnsan Hakları Danışma Kurulu

12 Nisan 2001 tarihli 3056 sayılı kanun ve 4643 sayılı kanuna ek 5. madde ile kurulmuştur. Devlet kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları arasında iletişimi sağlama ve insan hakları konusunda danışma organı olma görevlerini bu kurul üstlenmiştir. (Aydın, 2007: 90). Kurulun üyeleri ise bakanlıkların, kamu kurum ve kuruluşlarının ve meslek kuruluşlarının insan hakları alanındaki ilgili temsilcileri, bu alanda alanında faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile bu alanda çalışan akademisyenlerdir.

3.4. İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetleri

12 Nisan 2001 tarihli 3056 sayılı kanun ve 4643 sayılı kanuna ek 6. madde ile kurulmuştur. Başbakanın insan hakları ihlallerini incelemek ve bu alanda çalışmalar yapmak üzere görevlendirdiği bir Bakana bağlı heyetlerdir. Heyet ilgili bakanlıklar ile bu alanda çalışmalar yapan sivil ve mesleki kuruluşlardan gelen temsilcilerle en az 5 kişinin katılımıyla oluşmaktadır. Heyetlerin inceleme ve

araştırma sonuçları rapor halinde görevlendirilen makama sunulur (Aydın, 2010: 91-92).

3.5. İnsan Hakları Başkanlığı

Başkanlık, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması konusunda çalışmalar yapmak amacıyla Başbakanlık bünyesinde 12.04.2001 tarih ve 4643 sayılı kanunla kurulmuş olup, insan hakları konusunda görevlendirilen kuruluşlar arasında koordinasyon sağlar, insan hakları konusunda mevzuatı ve uygulamayı izler, eksikliklerin giderilmesine ve ulusal mevzuatın uluslararası belgelerle uyumlu hale getirilmesine ilişkin çalışmalar yapar, kamu kurum ve kuruluşlarının insan hakları eğitim programları uygulamalarını izler, insan hakları ihlali iddiaları ile ilgili başvuruları inceler ve araştırır. Başkanlık ayrıca Danışma Kurulu, İnsan Hakları Üst Kurulu, İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri ve İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi'nin sekretarya hizmetlerini de yürütmektedir (Aydın, 2010: 93).

3.6. İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi

İnsan hakları alanında faaliyet gösteren; kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, gönüllü kuruluş temsilcileri ve akademisyenlerden oluşturulan İnsan Hakları Üst Kurulu'na bağlı olarak kurulan İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Komitesi danışma organı olarak görev yapmaktadır.

3.7. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları

Bireyler ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği oluşturarak,, insan haklarının korunması ile geliştirilmesini sağlamak amacıyla kurulan Kurul; insan haklarının korunması, insan hakları ihlallerinin önlenmesi, bu ihlallerle ilgili gerekli araştırmaları yapmak ve bunların sonuçlarını yetkililere iletmek, insan hakları konusunda toplumu bilgilendirerek, her türlü ayrımcılığın önlenmesini

sağlayacak çalışmalar yapmak, idare uygulamalarında vatandaşa saygıyı temin etmek ile uygulayıcıları ve kamu görevlilerinin eğitimi ile görevlidir. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları mülki idare amir başkanlığında kamu görevlileri, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve siyasi parti temsilcilerinden oluşturulmaktadır. Ülke genelinde il ve ilçe merkezlerinde oluşturulan her bir kurulun bünyesinde İnsan Hakları Danışma ve Başvuru Masası bulunmaktadır (Aydın, 2007: 93-95).

3.8. Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları

Yürürlükteki mevzuata ve Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenen ilkeler ışığında, tutukevleri ve ceza infaz kurumlarının yönetimleri ile işleyişlerini ve uygulamalarını yerinde incelemek, bilgi almak, saptamalarını rapor halinde yetkililere iletmek üzere, bulunduğu yargı çevresinde tutukevi veya ceza infaz kurumu olan adli yargı adalet komisyonları tarafından oluşturulur.

3.9. Zarar Tespit Komisyonları

17.07.2004 tarihli ve 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun uyarınca terör eylemleri veya terörle mücadele kapsamında yürütülen faaliyetler nedeniyle maddi zarara uğrayan kişilerin zararlarının karşılanması amacıyla kurulmuştur. Komisyon üyeleri Vali tarafından tayin edilen kamu görevlileri ve baro tarafından tayin edilen avukattan oluşmaktadır.

3.10. İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı İnsan Hakları İhlalleri İnceleme Bürosu ve Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi

İçişleri Bakanlığı Mülkiye Teftiş Kurulu Başkanlığı İnsan Hakları İhlalleri İnceleme Bürosu, kolluk kuvvetlerinin faaliyetleri sırasında meydana gelen insan hakları ihlali konulu başvuruları, Jandarma İnsan Hakları İhlallerini İnceleme ve Değerlendirme Merkezi ise jandarma sorumluluk bölgesinde görevlerinin icrası sırasında meydana gelen insan hakları ihlalleri ile ilgili başvuruları araştırmakla görevlidir. Her iki kurum da kolluk kuvvetleri tarafından yapılan insan hakları ihlali kapsamına giren başvuruları incelemekle görevlidir.

3.11. Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

Söz konusu kurumlar Başbakanlığa bağlı olarak özürlülerin, kadınların, korunmaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, sakat, yaşlı ve diğer kişilerin haklarının korunması ve geliştirilmesi ile görevlidir.

3.12 Türkiye İnsan Hakları Kurumu

Kamu tüzel kişiliği taşıyan, idari ve mali özerkliği olan ve özel bütçeli verilen görevleri yerine getiren ve insan haklarının korunarak, geliştirilmesi ve ihlallerin önlenerek, işkence ve kötü muamele ile mücadele eden; şikâyet ve başvuruları inceleyip, sonuçlarını takip eden; sorunların çözüme kavuşturulması amaçlı girişimlerde bulunan; bu doğrultuda eğitim faaliyetleri yürüten; insan

hakları alanındaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla araştırma ve incelemeler yapan bu kurum 21/6/2012 tarihli, 6332 sayılı Kanunla ve ilgili diğer mevzuatla kurulmuştur.

Başbakanlık ile ilişkili özerk olarak teşkilatlanan bu kurum Kanun ve diğer mevzuatla verilen yetki ve görevleri sorumluluğu altında, bağımsız bir şekilde yerine getirir ve kullanır. Kurumun bünyesinde yer alan İnsan Hakları Kurulu, Kurumun karar organıdır.

Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komisyonu'nun 3 Mart 1992 tarihli 1992/54 sayılı ve BM Genel Kurulu'nun 20 Aralık 1993 tarihli 48/134 sayılı kararlarıyla kabul edilen ve "Paris Prensipleri" olarak tanımlanan "İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması için Kurulan Ulusal Kurumların Statüsüne İlişkin İlkeler" bu alanda en genel ve minimal standartları temsil etmektedir Bu prensipler neticesinde uluslararası değerlendirmeler ve incelemeler Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na yapılmaktadır.

Son olarak 27 Ocak-29 Ocak 2015 tarihlerinde Cenevre'de gerçekleştirilen BM Evrensel Periyodik İncelemesinde TİHK ile ilgili, Kuruluş Kanununun Paris Prensiplerini karşılamaya uzak olduğu ve Paris Prensipleriyle tam uyumlu olarak mali bağımsızlığını garantileyecek yapısal, kanun değişikliğinin yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

BM İnsan Hakları Komitesi 13 Kasım 2012 tarihli Sonuç Gözlemlerinde de "Devlet, ulusal insan hakları kurumunu kuran 2012 tarihli Yasayı, yapısal ve mali bağımsızlığı garanti altına alacak şekilde tam anlamıyla Paris Prensipleriyle uyumlu olarak değiştirmelidir" tavsiyesinde bulunulmuştur..

AB Komisyonununun 8 Ekim 2014 tarihli, 2014 Türkiye İlerleme Raporunda TİHK'in bağımsız hale getirilmesi, insan hakları uzmanı istihdamının sağlanması ve bu uzmanların görevlerini yerine getirirken yasal güvence altına alınmaları ihtiyacı gündeme getirilmiştir. Komisyon, İl ve ilçe İnsan Hakları Kurullarının

geleceğinin ve bu kurulların TİHK ile olan idari ilişkisinin açıklığa kavuşturulması gerektiğini önermiştir.

Yapılan öneri ve tespitlere rağmen TİHK, ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir. Diğer görevleri de göz önünde bulundurulduğunda, mevcut teşkilat yapısı ve personel sayısı ile Kurum'un, ulusal önleme mekanizması görevini etkili bir şekilde yerine getirmesi oldukça güçtür. Bu nedenle teşkilat yapısı yeniden düzenlenerek Kurumun merkez teşkilatının güçlendirilmesi, taşra teşkilatı kurulması, personel sayısının artırılması ve illerde uzman personel istihdamı zorunlu hale gelmiştir.

Ulusal önleme mekanizması, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin bulunduğu her yerde önleyici fonksiyon icra edebilecek; inceleme ve denetleme yapabilecek, ziyaretlerde bulunabilecektir. Ulusal önleyici mekanizmaların görev tanımları ve yetkileri ulusal mevzuatta anayasal veya yasamaya yönelik bir metin şeklinde açık ve spesifik olarak belirtilmelidir.

Kısaltması, İhtiyari Protokol gereği ulusal önleme mekanizması işlevinin üstlenilmesi sadece bir kurumun belirlenmesine değil; görev tanımının, yetkilerinin, yapısının, işlevsel bağımsızlığının, hem bütçe hem de insan kaynakları açısından yeterli kaynak aktarımının sağlandığı yasal düzenlemenin varlığına bağlıdır.(<http://tihv.org.tr>)

3.13. İnsan Hakları Kurumlarının Değerlendirilmesi

Görevleri ve çalışmaları bakımından farklı niteliklere sahip birçok kurumun bulunması Türkiye'de insan haklarının gelişimi ve korunması konularında önemli bir güvence getirmektedir. Ancak bu konuda Paris Prensipleri' ne uygun bir kurumsal yapı mevcut değildir. 20 Aralık 1993 tarihli BM Genel Kurul kararı ile kabul edilen Paris Prensipleri ulusal insan hakları kurumlarının statüsüne dair standartları belirlemektedir. Paris Prensipleri bağlayıcı nitelikte olmayıp devletler insan hakları ulusal kurumları kurmaya teşvik

etmektedir. Buna göre ulusal kurumlar, anayasal ve yasal düzenleme ile insan haklarının korunması ve geliştirilmesine dair yetkilerle donatılacaktır (Aydın, 2007: 27).

Reform İzleme Grubu (RİG), gerçekleştirilen Reformların uygulamadaki halini kontrol eden ve sahadaki yansımalarını takip eden siyasi düzeyde düzenli olarak toplanan bir yapıdır. Gruba Adalet, Dışişleri, ve İçişleri Bakanları ile AB bakanı eşbaşkanlık yapmakta ve çalışmalarına Bakanlıkların üst düzey temsilcileri ve Başbakanlık İnsan Hakları Başkanı da katılmaktadır.(www.mfa.gov.tr)

İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (İHİK) ise , TBMM bünyesinde kurulmuş olup ulusal izleme mekanizması görevini üstlenmiştir. Ceza ve tutukevlerindeki yerinde yapılan denetimler neticesinde sivil toplum örgütleriyle de ilişki ve istişare halinde işbirliği yürüten kurul yasal düzenleme yapılabilmesi açısından hükümete öneri ve tekliflerde bulunmaktadır.

Türkiye BM Paris İlkeleri'nde belirtilen esaslara uymak adına Ulusal bir İnsan Hakları Kurumu kurmak amacıyla, Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Haziran 2012 TBMM'de kabul etmiştir. Bu kanun kapsamında ise Kamu Başdenetçiliği Kurumu TBMM bünyesinde Haziran 2012'de kurulmuştur.

İl ve ilçe yapılanmalarında da insan hakları kurulları kurulmuştur. İnsan hakları ihlallerini tespit amacıyla yerinde denetimler yapan bu kurullar vatandaşların şikayetlerini de incelemekte ve yapılan incelemeler neticesinde elde edilen bulgularını gerekli önlemlerin alınması için kendi görev bölgelerindeki ilgili yerlere iletmektedir.

Yine bu oluşumlarla birlikte Avrupa Konseyi ve İnsan Hakları Genel Müdür Yardımcılığı (AKGY) insan hakları konularıyla ilgilenmek amacıyla Dışişleri Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. BM, AK ve AGİT gibi

uluslararası kuruluşların ve ikili olarak başka ülkelerle yapılan anlaşma konularının yürütülmesi ve takip edilmesi ile AİHM düzeyinde yapılan ülkemiz aleyhindeki başvuruların ele alınması konuları görevleri arasındadır.

Görevleri ve çalışmaları bakımından farklı niteliklere sahip birçok kurumun bulunması Türkiye’de insan haklarının gelişimi ve korunması konularında önemli bir güvence getirmektedir. Ancak bu konuda Paris Prensipleri’ne tam anlamıyla uygun bir kurumsal yapı mevcut değildir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun prensiplerin birçoğuyla farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

20 Aralık 1993 tarihli BM Genel Kurul kararı ile kabul edilen Paris Prensipleri ulusal insan hakları kurumlarının statüsüne dair standartları belirlemektedir. Paris Prensipleri bağlayıcı nitelikte olmayıp devletler insan hakları ulusal kurumları kurmaya teşvik etmektedir. (Aydın, 2010: 27). Buna göre ulusal kurumlar, anayasal ve yasal düzenleme ile insan haklarının korunması ve geliştirilmesine dair yetkilerle donatılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de insan hakları uygulamaları, demokratik gelişmişlik düzeyinin artırılması ve muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkma amaçları doğrultusunda Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren sürekli olarak olumlu gelişme göstermiştir. AİHM’nin ülkemiz aleyhine verdiği kararlardaki kusurların tekrarlanmaması adına ve bununla birlikte uyum kriterlerinin yerine getirilmesi amacıyla kanuni düzenlemelere gidilmiş ve bu düzenlemelerle ilgili denetleme mekanizmaları oluşturulmuştur.

Ülkemiz hakkında açılan davaların takibi ve analizi yeni kusurların oluşmaması ve insan haklarına saygıya verilen önem açısından yerine getirilmesi gereken bir konudur. Bu bölümde Türkiye’de insan hakları uygulamalarının analiz ve değerlendirmesi yapılacaktır.

4.1.TÜRKİYE İLE İLGİLİ KARARLARIN ANALİZİ

AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmesi neticesinde insan hakları bağlamında mağduriyetlerin giderilmediği durumlarda son başvuru mahkemesidir. 2012 yılında Türkiye’de AİHM öncesi son olarak Anayasa mahkemesi’ne bireysel başvuruların önü açılmıştır. Bu yolla AİHM ‘ de Türkiye aleyhine verilen kararların en aza indirilmesi hedeflenmiş, aynı zamanda verilen kararların analizi yapılarak kanuni düzenlemelere gidilmiştir.

4.1.1 Genel Olarak

AİHM, Türkiye aleyhine birçok kez 1 nolu protokolün 1 nolu maddesini ihlal gerekçesiyle karar vermiştir. Bu bölümde söz konusu ihlal kararlarının hangi hususlara dayandığına değinilecektir. Aslında bu husustaki kararlar kamulaştırma

bedellerinin ödenmemesi, geç ödenmesi, gecikme faizinin ödenmemesi, kamulaştırma işlemi yapılmaksızın de facto olarak el atmalar, Türkiye'nin Güneydoğu bölgesinde 80'li yıllardan beri devam eden terör sorununa bağlı olarak yapılan mülkiyet hakkı ihlallerinden ibarettir denilebilir. Ancak bunların dışında Öner Yıldız davasında olduğu gibi farklı alanlarda da kararlar vardır.

4.1.2. Kamulaştırmalardan Kaynaklanan İhlaller

AİHM' e kamulaştırma bedellerinin geç ödenmesi nedeniyle 2000 yılı itibariyle 455 başvuru olmuştur. Bu başvurularda Mahkeme kamulaştırma bedellerinin geç ödenmesinin yüksek enflasyon karşısında paranın aşırı değer kaybetmesini de göz önüne alarak mülkiyet hakkını ihlal anlamı taşıdığına karar vermiştir. Aşağıda Türkiye aleyhine yapılan bazı başvurularda AİHM'nin görüşlerinin analizi yapılmıştır.

4.1.2.1. Akkuş – Türkiye davası

Kamulaştırma bedellerinin tam olarak ödenmemesi ve geç ödenmesi nedeniyle AİHM tarafından mülkiyet hakkının ihlal edildiğinden bahisle ülkemizi tazminata mahkum ettiği davaların en önemlisidir. AİHM bu davada tazminat bedellerinin geç ve eksik ödenmesi hususunda ileride Türkiye ile ilgili başka davalarda atıf yaptığı bir karar vermiştir. Bahse konu davada Devlet Su İşleri Ekim 1987'de, Kızılırmak Altınkaya hidro-elektrik barajını yapmak için Akkuş ailesine ait olan araziyi istimlak etmiştir. (www.fap.hsyk.gov.tr)

Bununla birlikte arazi değerini tespit amacıyla Devlet Su İşleri tarafından görevlendirilen Ege Bilimsel Tarım Fakültesinin çalışmaları neticesinde 1987 yılında arazinin değeri 3200-3500 TL olarak tespit edilmiş ancak aileye metrekaresine 800-850 TL arasında ödeme yapılmıştır. Bu hesaba göre toplamda 122000 TL ödenmiştir. Başvurucu Akkuş, 12 Ekim 1987'de ,ek kaybının ödenmesi için enflasyon farkının da hesaplanması tazminatın arttırılması talebinde bulunmak üzere Asliye Mahkemesine başvurmuştur.

Başvurucu, Asliye Mahkemesinin de tazminat oranını enflasyon ölçüsünde değerlendirmemesi üzerine kararı temyize götürmüş, son olarak Temyiz Mahkemesi tarafından kararlaştırılan, başvurusunun tazminat miktarı ile gerçekte ödenen miktar arasındaki -sadece yetkililerin sebep olduğu - farklılık Bayan Akkuş'un arazisinin istimlak edilmesinden doğan zarardan başka ek bir zarara da uğramasına yol açmıştır. Türkiye'deki yetkili merciler, 17 aylık tazminat ödemesini sonraya bırakarak, tazminatın yetersizliğini göstermiş ve sonuçta mülkiyet hakkını korumak ile genel menfaatlerin gerekliliği arasındaki dengeyi bozmuşlardır. Böylece, 1 No'lu Protokolün 1.Maddesi ihlal edilmiştir.

4.1.2.2. Aka Türkiye Davası

Mülkiyet hakkı ile ilgili benzer bir davadır. Bu davada ise Devlet Su İşleri Vezirköprü ilçesinde başvurusunun iki arsasının istimlak edilmesine karar vermiştir. 4 Eylül 1987'de arsanın tapusunun devir alınmasından sonra, DSİ iki arsaya toplam 4.370.962 Türk Lirası ödemiştir. (www.yargitay.gov.tr)

Tazminatı az bulan başvuru Samsun-Vezirköprü mahkemelerine dava açmıştır. Neticede DSİ'nin ek olarak 3.089.130 TL tazminat ödemesi yönünde karar verilmiştir. Bu tutara o yıllardaki tazminat oranı ve %30 gecikme faizi de eklenmiştir. Başvuran, istimlak için ek tazminat üzerinden ödenen gecikme faizi oranının çok düşük olmasından ve istimlak görevlilerinin söz konusu tutarları ödemede gecikmelerin 1 No'lu Protokolün 1.Maddesine aykırı olduğundan bahisle AİHM'ye şikayetçi olmuştur.

Mahkeme, kamu ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla devlet tarafından yapılan projeler çerçevesinde istimlakın yapılabileceği ancak bu yöndeki toplumun talebiyle bireysel temel haklar arasında "adil bir denge" oluşturulmasının elzem olduğunu içtihadında belirtmiştir. Bu dengenin korunup korunmadığını ortaya koymak adına ulusal mahkemeler gerekli hassasiyetleri gözeterek, tazminat miktarlarını belirlemelidir.

Mahkeme, aynı zamanda tazminat miktarının ödenmesi sırasında zaman açısından oluşan gecikme faizinin enflasyonun o tarihlerde %70 civarında olmasına rağmen %30 olarak belirlendiği ve devletin ödemesi gereken miktardan daha az bir miktar ödemek suretiyle haksız menfaat elde ettiği değerlendirilmiştir.

Mahkeme Akkuş davası hakkındaki kararına benzer şekilde, özellikle parasının hızlı değer kaybettiği ülkelerde zarara uğrayan tarafın ödemedeki gecikmeler nedeniyle zararının oldukça arttığı ve; özellikle de arsası istimlak edilen kişinin hak ettiği tazminatı almak için bu tür adli idari takibatlara başvurulduğunda istimlak tarihinde ödenecek tutarla ödemenin gerçekleştiği zamandaki verilen tutar arasında “adil denge” kurma şartının gerçekleşmesi gerektiğini belirtmiştir. Başvuranın bahse konu kaybının mülkiyet hakkının korunması kapsamında AİHM 1 nolu protokolün 1 nolu maddesinin ihlaline karar vermiştir. (www.yargitay.gov.tr)

4.1.2.3. Balcı ve Diğerleri/Türkiye Davası

Kocaeli İl Özel İdare Müdürlüğü, 1996’da başvurulara ait 19 arsayı istimlak etmiştir. Bahse konu hak sahipleri ise 1 No.lu Protokol’ün 1. Maddesi çerçevesinde devlet tarafından kendilerine yıllık enflasyonun çok yüksek olmasına rağmen düşük bir oranda ödeme yaptığını ve ek tazminatın ödenmesinin geciktiği gerekçesiyle AİHM’de dava açmışlardır.

AİHM bu davada şöyle karar vermiştir: “Hükümet tarafından sunulan delilleri ve iddiaları inceleyen AİHM, daha önceki davalarda varmış olduğu sonuçlardan farklı bir sonuca varmak için gerekçe görmemektedir. Yerel Mahkemelerce ödenmesine karar verilen ek tazminatın ödenmesindeki gecikmenin, kamulaştırmadan sorumlu makama atfedilebileceği ve mal sahiplerinin, kamulaştırılan arazi yanında ayrıca bir kayba maruz kalmasına neden

olduğu kanısındadır. Genel olarak gecikme ve dava işlemlerinin uzunluğunun bir sonucu olarak AİHM başvuranların, kamu menfaati talepleri ve kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı arasında korunması gereken adil dengeyi sarsan kişisel ve haddinden fazla bir yük taşımaya maruz bırakıldıkları sonucuna varır. Bu gerekçelerle AİHM 1 No'lu Protokolün 1.maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

4.1.2.4. Derilgen ve Diğerleri/Türkiye Davası

Devlet Karayolları Genel Müdürlüğü, 1996 yılında otoyol inşa etmek için Aydın'daki başvuranlara ait olan bir arsayı kamulaştırmıştır. Devlet Karayolları Genel Müdürlüğü uzman bir kurula başvurarak bu kamulaştırma gereği hak sahiplerine ödenecek miktarı tespit ettirmiş ve tespit edilen miktarı da başvuranlara ödemiştir.

Başvuranlar da kamulaştırma sonrasında ödenen ek kamulaştırma tazminatına ilişkin olarak yetersiz faiz ödendiğinden ve geciken ödeme nedeniyle mülkiyet haklarının ihlal edildiğini savunarak AİHM nezdinde şikayette bulunmuşlardır. (www.hukukrehberi.net)

AİHM bu davada ise aynı şekilde karar vermiştir. “Hükümet tarafından sunulan olayları ve iddiaları incelemesi üzerine, AİHM, önceki davalardaki kararlarından yapmasını sağlayacak hiçbir şey olmadığını değerlendirmiştir. AİHM, yerel mahkemeler tarafından ödenmesine karar verilen ek kamulaştırma tazminatının ödemesindeki gecikmenin, kamulaştırma makamına isnat olunabileceğine ve mal sahibinin kamulaştırılmış arsanın kaybına ek olarak kayba maruz kalmasına sebep olduğuna karar verir. Bu gecikmenin ve işlemlerin süresinin bütün olarak sonucunda, AİHM, başvuranların, kamu yararı gerekleri ve mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkının korunması

arasında muhafaza edilmesi gereken adil dengeyi bozan, kişisel ve haddinden fazla sıkıntı yaşamak zorunda kalmış olduklarına karar vermiştir.

4.1.2.5. Sınırlı Sorumlu Özulaş Yapı Kooperatifi / Türkiye Davası

Kamulaştırıcı İdare tarafından verilen ek bedelin geç ödenmesi ve Türkiye’de enflasyonun yüksek olmasından başvurana ödenen bedelin değer kaybetmesinden dolayı şikayetçi olunmuştur. Bununla birlikte uygulanan yasal faiz bedeli ile devletten alacağı miktar arasında orantısız bir fark oluştuğunu iddia ederek Ek 1 No’lu Protokol’ün 1. maddesi ile AİHS’nin 14. maddesi’nin ihlalini gerekçe göstererek dava açmıştır.

AİHM, mevcut davada “Hükümetin davanın seyrini farklı şekilde sonuçlandırarak hiçbir tespiti ve delili sunmadığını incelemektedir. Mahkeme, yerel merciler tarafından ek istimlak bedelinin geç ödenmesi hususunun mülkiyet sahibinin gelir kaybına neden olan idareye yükleneceği tespitini yapmaktadır. Bu gecikme söz konusu sürecin etkinliğini daha da artırmıştır ki bu durumda Mahkeme, kamu yararının zarureti ve mülkiyet haklarının korunması bakımından başvuranın özel bir görev üstlendiği görüşündedir.” (www.yargitay.gov.tr)

4.1.2.6. Talattin Akkoç / Türkiye Davası

Devlet tarafından verilen ek bedelin geç ödenmesi ve Türkiye’de enflasyonun yüksek olmasından başvurana ödenen bedelin değer kaybetmesinden dolayı şikayetçi olunmuştur ayrıca yetkili makamların bahse konu bedellerin miktarlarını belirlemede geciktüğinden bahisle şikayetçi olduğu ileri sürülmüştür.

AİHM bu davada şu görüşü yinelemiştir. “Yerel Mahkemelerce ödenmesine karar verilen ek tazminatın ödenmesindeki gecikmenin,

kamulaştırmadan sorumlu makamlara atfedilebileceği ve toprak sahibinin, kamulaştırılan toprak yanında ek kayba uğramasına yol açtığı kanısındadır. Genel olarak dava işlemlerinin uzunluğu ve söz konusu gecikme sonucu AİHM, umumi menfaat talepleri ve mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkının korunması arasında korunması gereken hassas dengenin bozulmasına yol açan kişisel ve haddinden fazla bir yüke maruz bırakıldığı kanısındadır.” (www.yargitay.gov.tr/aihm)

4.1.2.7. Şeymus Yaşar ve Diğerleri / Türkiye Davası

Başvuranlar, Devletin ilgili organları tarafından verilen ek bedelin geç ödenmesi ve Türkiye’de enflasyonun yüksek olmasından başvurana ödenen bedelin değer kaybetmesinden dolayı 1 nolu ek protokolün 1. Maddesine göre şikayetçi olmuştur. Bu davada da AİHM aynı şekilde görüşünü tekrar etmiştir. “Ulusal mahkemelerin kararına göre kamulaştırmayı yapan idare tarafından başvuranlara verilmesi gereken ek tazminatın ödenmesindeki gecikme, başvuranları, mülkünün kamulaştırılmasına ilaveten ayrı bir zarara daha sokmuştur. Söz konusu davanın toplam fiili süresi ile ikiye katlanan bu gecikme, AİHM’yi, başvuranların genel yararın gerektirdikleri ile mülkiyet hakkına saygının korunması arasında hüküm sürmesi gereken adil dengeyi bozan alışılmışın dışında ve ölçüsüz bir yüke katlanmak zorunda kaldığı yönünde düşünmeye sevk etmektedir.”

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye’deki DSİ, TCK gibi kamu kurumlarının yapmış oldukları kamulaştırmasız el atmalarda de facto durum olarak kabul ederek ihlal olduğu sonucuna ulaşmıştır. (www.yargitay.gov.tr/aihm)

4.1.2.8. Akıllı-Türkiye Davası

Bahse konu davada AİHM başvuranın mülküne el koyulup koyulmadığının ya da kamulaştırma yapıp yapılmadığının incelenmesi ve davaya konu gerçeklerin de dikkate alınması gerektiğini bildirmiştir. Sözleşme, “somut ve mevcut” hakları korumaktadır. Bu yüzden hali hazırdaki durumun “de facto” kamulaştırma olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususunun araştırılması gerekmektedir.

Yapılan incelemelerde AİHM, kamulaştırılan mülkün Milli Savunma Bakanlığı’na devredildiğinden başvuranın 5 Ekim 1998 tarihinde haberdar olduğunu ve bunun üzerine Şanlıurfa Asliye Hukuk Mahkemesinde açılan dava neticesinde konunun tazminata hükmedildiği ancak Yargıtay safhasında Yargıtay’ın kararı bozarak ilgili Kanununun 38. Maddesine göre zamanaşımı süresini ise geriye doğru uyguladığını tespit etmiştir. (www.edb.adalet.gov.tr)

AİHM tarafından başvuranın 28 Aralık 1988 tarihinde yapılan kamulaştırma işleminden ancak 5 Ekim 1998 yılında yani yaklaşık 9 yıl sonra haberdar olduğu, bahse konu işlemin ilk yapıldığı esnada mülk sahibine herhangi bir tebliğ yapılmadığından hareketle, başvuru süresi olarak bahse konu işlemin öğrenildiği tarihten 1 ay için de yapılmasının hukuk açısından herhangi bir sorun teşkil etmediği şeklinde değerlendirme yapılmıştır.

Mahkeme iç hukuk yolları neticesinde geriye dönük olarak kanun hükmü uygulanması nedeniyle, mülklerinin tapusu ilgili devlet kurumuna devredilen başvuru tazminat haklarını alamamalarını uygun bulmamış bu sebeple yine 1 Nolu Ek Protokolün 1 . maddesine göre genel ilke kapsamında davanın yeniden incelenmesi gerektiği kanaatine varmıştır.

AİHM aynı zamanda, her ne kadar olayların meydana geldiği dönemde yürürlükte olan bir kanuna dayanılarak yapılsa da, kamu yararı ile kişisel hakların korunması gereklilikleri arasında var olması gereken dengeyi sağlayabilecek herhangi bir dava başlatılmadığından, bu türden bir müdahale yalnızca keyfi olarak değerlendirilebilir. AİHM, mevcut davada bu içtihadından ayrılmasını gerektirecek bir neden görmemektedir. Sonuç olarak, AİHM 1 No'lu Ek Protokol'ün 1.maddesi ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Bu davaların dışında AİHM aynı görüşü Koçak ve Diğerleri-Türkiye, Kaba ve Güven – Türkiye, Ergün - Türkiye, Halil Kendirci – Türkiye, İlkay – Türkiye, Karaaslan – Türkiye, Kelali ve Diğerleri-Türkiye, Özdemir ve Diğerleri Türkiye, Özer –Türkiye, Yayan – Türkiye davalarında AİHM görüşünü yinelemiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yukarıda örnek olarak verilen davalardan da anlaşılacağı üzere kişilerin mülkiyet haklarına yasada öngörülen koşulların varlığı halinde el konulabileceğini belirtmiştir. Ülkemiz açısından Kamulaştırma Kanununda bu husus açıkça düzenlenmiştir. Akıllı davası dışındaki davalarda idare Kamulaştırma Kanunundaki prosedürü uygulamıştır. Bu açıdan bakıldığında herhangi bir sorun yoktur. Mahkeme bu davalarda ihlal olup olmadığını tespit ederken kişilerin mal ve mülklerine uygun bir tazminat ödenmesi koşulu ile el konulabileceğine değinmiştir. Tazminatın amacı ise kamu menfaati ile bireysel menfaat arasındaki adil dengeyi sağlamaktır. (www.edb.adalet.gov.tr)

Kişilere toplum yararına aşırı bir yük yüklenmemelidir. Her ne kadar tazminat malın yerine geçmese de bir tatmin vasıtasıdır. Tazminat ödenmesi ile adil denge sağlanmış olacaktır. Mahkemeye göre burada ödenmesi gereken tazminat tam bir tazminat olmayıp makul bir bedeldir. Genellikle mahkeme bu davalarda tazminat miktarını inceleme konusu yapmamıştır. İhlale sebep olan durum idarenin yada bedel artırım davası ile mahkemenin takdir ettiği miktarları öderken gecikilmiş olması ile ülkedeki yüksek enflasyon karşısında kişilerin eline

geçen miktardaki kayıptır. Enflasyon karşısında değerini yitiren paranın mülkü kamulaştırılan kişilerin ellerine geçtiği zaman satın alma gücündeki düşüş ‘makul tazminat’ ölçütüne sekte vurmaktadır.

Mahkeme genellikle başvuruların kamulaştırması yapılan arazilerinin değerlerinin ilgili kurumlarca geç tespit edildiği, başvuruculara gerekli zamanda bahse konu işlemin tebliğ edilerek haberdar edilmediği, ödenecek miktarların zamanında ödenmediği, iç hukuk yollarında mahkemelerin meydana gelen gecikmeler nedeniyle faiz hakkı doğmasına rağmen başvuruların zararını karşılayacak şekilde uygulamalara karar verilmediği, Türkiye’de o dönemlerde enflasyon oranının %70 civarında olmasına rağmen devletin borçlarını belirlediği %30 oranı ile ödenmesine hükmedildiğine ilişkin durumlar tespit edilmiş ve davalar devlet kurumları adına devlet tarafından kaybedilerek tazminata hükmedilmiştir.

Türkiye’nin tazminata mahkum edilmesindeki en önemli konulardan biri budur. Akıllı davasında ise durum biraz farklıdır. Bu davada idare Kamulaştırma Kanunundaki prosedürü izlemeksizin fiili olarak mülke el koymuştur. AİHM bu gibi konularda görünenin arkasındaki gerçeğe bakmış ve fiili olarak bir el koyma olup olmadığını incelemiştir. Eğer fiili olarak el koyma varsa artık resmi bir kamulaştırma aranmaksızın de facto durum kabul edip kişilerin mülklerinden mahrum bırakıldıkları ve bu nedenle 1 No’lu Protokolün 1. maddesinin ihlal edildiği kararı verilmiştir. Ancak artık ülkemizde idare Kamulaştırma Kanununu uygulamak sureti ile kamulaştırmalar yapmakta ve bu durumdan mahkum olduğumuz tazminatlar nedeniyle olacak ki kaçınmaktadır.

Bu davalardaki Mahkeme tarafından tespit edilerek aleyhte hükme yol açan eksiklikler nedeniyle ülkemizde; 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun ile 4489 sayılı Kanun tekrar düzenlenmiş, yasal faiz oranları

değişmiş ve alacaklara uygulanan faiz oranıyla borçlara uygulanan faiz oranı arasında belli düzeyde denge sağlanmıştır.

4.1.2.9. 13 Eylül 2006 Tarihli Camiel Eurlings Raporu

Raporda reformların uygulanmasında gecikmelerin mevcut olduğu vurgulanmıştır. İnsan hakları ile ilgili gelişmeler yeterli görülmemektedir. İfade özgürlüğünün kapsamlı bir nitelik taşımadığı vurgulanmaktadır. Temel haklar ve özgürlükler alanlarında özellikle de din özgürlüğü alanında yeterli gelişme kaydedilmemiştir. İşkence ve kötü muamele ile mücadele konusunda sıfır tolerans politikasının uygulanması ile ilerlemeler sağlama yoluna devam edilmektedir. Temel hak ve özgürlükler konusundaki yasal çerçeve ile ilgili tartışmalar sivil toplum tarafından yapılmalıdır.

Vakıflar Kanunu'ndaki dini azınlıkların hukuki statüsüne dair sınırlamalar kaldırılmalıdır. Türkiye AP ile kadın hakları ve kadınların sosyal, ekonomik ve politik yaşamdaki rolü ile ilgili sürekli diyalogu sağlamalıdır (www.mfa.gov.tr, 13.10.2015).

4.1.2.10. Camiel Eurlings Raporuna Dair Karar

Bu rapor, 6 Ekim 2004 tarihinde AB Komisyonu, Kopenhag Kriterleri'nin Türkiye tarafından yerine getirildiğini belirterek müzakerelere başlanmasını tavsiye etmesinin ardından AP'de görüşülmek üzere hazırlanmıştır. Raporda Türkiye ile 56 müzakerelere başlanılmasının gereği vurgulanmaktadır. Ancak halen devam eden olumsuzlukların varlığı da raporda belirtilmiştir.

Raporda insan hakları konusunda sivil anayasanın yoksunluğu, yayıncılık ve azınlık dillerinde eğitim konularında kısıtlamaların kaldırılması, işkenceye sıfır tolerans yaklaşımının yetersiz uygulanması, dernek kuruluşu için ön izin

maddesinin kaldırılması, yüzde on seçim barajının değiştirilmesi, Alevi'lerin korunması ve azınlık olarak tanınması hususları bildirilmiştir. Rapor 2 Aralık 2004 tarihinde AP Dışışleri Komitesi'nde kabul edilmiştir. Genel kurul görüşmelerinde 550 değişik öneresi verilen rapor oylanarak Sosyalist, Yeşil ve Liberal Grupların desteği ile Türkiye'nin müzakerelere başlaması 207'ye karşı 407 olumlu oy ile benimsenmiştir. AP'nın kararının ana koşulu siyasi kriterlerin uygulamaya geçirilmesi olarak belirlenmiştir (Efegil, 2007: 211-221).

Demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, AB Antlaşması ve AB Anayasasına uyum için yasal reformların devamı gerekmektedir. İnsan haklarını koruyan mekanizmanın güçlendirilmesini sağlayan reformların devamını toplumun bağımsız organlarında şikayetlerin değerlendirilmesi ve Ombudsman bürosunun kurulmasını gerektirmektedir. Savunma hakkının genişletilmesi yasal çerçevede önemli bir gelişmedir. Kıbrıs ve Ermenistan ile ilgili konularda ifade özgürlüğü temel milli değerlere tehdit unsuru sayan Ceza Kanunu'nun 305. maddesi AB standartlarına uymamaktadır. İnsan haklarının gelişiminde hükümetler dışı organizasyonların katılımı genişletilmelidir. Şiddet içermeyen düşüncelerin ifadesi nedeniyle yapılan yargılamalar devam etmektedir. Türkçe dışındaki dillerde dil kursları açılması ve bu dillerde yayın yapılması önemli bir gelişmedir. Ancak azınlık dillerinde yayın ve eğitim konularındaki kısıtlamalar kaldırılmalıdır. Gayrimüslim azınlıkların eğitimi ve yayın konularında yasal reformlar yapılmalıdır. Etnik ve dini azınlıklar ülkenin kültürel mirasıdır.

Tam ve bağımsız yargının, insan haklarının korunmasında önemli tüm yasal sistemi kapsayan yenilikleri kapsayacak şekilde oluşturulması gerekmektedir. Sivil toplum örgütlerinin Türkiye'de temel özgürlükleri koruma ve savunmadaki rolü korunarak geliştirilmelidir. Ceza Kanunu'nda cinsiyet eşitliği ve kadın hakları konusundaki hükümler kuvvetlendirilmiştir. Ancak toplumda kadına şiddet hala yaygındır. Mağdurlara yasal koruma, yargısal ve ekonomik koruma sağlanmalıdır. Anayasa'da uluslararası hukukun iç hukuk karşısında

üstünlüğü ilkesinin kabulü ile insan hakları konusunda Avrupa Konvansiyonu ve AİHM kararlarına saygı ve uygulama alanında gelişme sağlanmıştır.

Dini azınlık ve topluluklara ayrımcılık yapan ve zorluk veren uygulamalara son verilmelidir. Mülkiyet hakkı, yasal statü, okul ve iç yönetim, din adamı eğitimi konularının AİHM kararları uyarınca çözülmesi gerekmektedir. Alevi'lerin tanınması ve korunması sağlanmalıdır. Tüm Hıristiyan azınlık ve cemaatlerin temel hakları korunmalıdır (www.mfa.gov.tr,13.10.2015).

10 Haziran 2005 Tarihli Türkiye'de Kadının Rolüne Dair Emine Bozkurt Raporu Kadın hakları konusunda hükümet ve sivil toplum bağlantısı yeterli ölçüde kurulamamıştır. Bu konuda koordinasyonun sağlanmasının önemi özellikle vurgulanmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin gösteri hakkına saygı sağlanmalı ve gösterilerde kuvvet kullanımı engellenmelidir. 2004 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından polisin kuvvet kullanmasını yasaklamasına rağmen 2005 Dünya Kadınlar Günü Toplantısı'nda polis kuvvet kullanmıştır. Kadına şiddet konusunda güvenilir kesin ve bağımsız bilgilerin noksanlığı nedeniyle tam net bulgu saptaması yapılamamaktadır. Kadınların politik katılımı halen düşük düzeydedir.

Anayasa'nın 10. maddesinin kadın ve erkeğe eşit davranılması garantisine dair yasal tartışmalar mevcuttur. 8 yıllık zorunlu eğitim yasasına rağmen kız çocuklarının halen büyük bir bölümü okula gidememektedir. Taşınmalı eğitim ve yoksul ailelere yardım yolu ile 60 okula devam konusunda destek sağlanmaktadır. Kadınların çalışma ve siyasi hayata katılımında eğitim en önemli noktadır. Kayıt dışı sektörde çalışan kadınların sayısı köyden şehre göçün bir sonucudur. Yasal çalışmalar, mesleki eğitim, kadın girişimlerinin desteklenmesi, maaş güvenceli çalışan kadınların sayısını arttıracaktır. Hükümetin Türkiye'de kadınların günlük hayatta, aile içinde, toplumda, çalışma hayatında ve politik alanda zorluklarla karşılaştığını kabul ederek bu konuda çalışmalara yönelmesiyle önemli bir adım atılmıştır (www.mfa.gov.tr, 13.10.2015).

4.1.2.11. Temmuz 2005 Tarihli Türkiye’de Kadının Rolüne Dair

Karar

Raporda kadın hakları ve cinsiyet eşitliği AB’nin yerleşik temel prensiplerindedir ve yasal olarak düzenlenmiştir ifadesi vurgulanmıştır. Türkiye’nin bu alanda yasal düzenlemeleri uygulamaya geçirmesi gerektiği bildirilmektedir. Yasal reformların gerçekleşmesinde sivil toplum pozitif rol oynamaktadır ve demokratik değişimin sağlanmasında tüm politik sınıf, sivil toplum, dini topluluklar ve medyanın desteği gereklidir vurgusu yapılmıştır. Kadın hakları örgütlerinin hükümetin ortağı olarak rol alması ve AB uygulamalarına uygun olarak bağımsızlıklarının sağlanması ve maddi olanaklarının desteklenmesinin gerekliliği bildirilmiştir. Parlamentodaki yüzde 4 ve yerel yönetimdeki yüzde 1’lik temsil oranları politik alanda kadınların zayıf olduğunu göstermektedir.

Parti yapıları gözden geçirilmeli ve kota gibi yöntemlerle kadın erkek dengesinin oluşturulmasına çalışılmalıdır. Uygulamada özellikle kadına şiddet konusunda, kadın haklarının korunmasının yetersiz olduğu görülmektedir. Yasal düzenlemeler, korunma evleri, sivil toplum girişimleri, mali destek konularında gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Kamu yöneticilerine, yargı, sağlık ve eğitim personeline zorunlu cinsiyet ve şiddet hassasiyeti verilmelidir. Poligami, zorunlu evlilik, töre cinayeti, namus cinayetleri, kadına şiddet, işyerinde taciz vakaları mevcuttur. Bunların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, toplumsal bilincin kazandırılması ve sivil toplum örgütlerine mali destek sağlanması gerekmektedir (www.europarl.europa.eu, 11.08.2015).

4.1.2.12. Temmuz 2006 Tarihli Kadın Hakları ve Cinsiyet Eşitliği

Komitesi Kararı

Kararda Türkiye’de kadınların durumu hakkında kadına şiddet, aile içi şiddet, namus ve töre cinayetleri, zorla evlilik, eğitim ve ayrımcılık ana sorunlar

olarak bildirilmiştir. Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve İş Kanunu'nda reformların zorunluluğu vurgulanmıştır. AP ile kadın hakları ve kadınların rolü konularında diyalog kurulmalıdır. Eğitim ve çalışma hayatında kadınlara yönelik engeller kaldırılmalıdır. Siyasi partilerin, sosyal kurumların, sivil toplumun ve medyanın ortak çalışması ile kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konularında kapsamlı bir politika oluşturulmalıdır (www.mfa.gov.tr, 13.10.2015).

4.1.2.13. Eylül 2006 Tarihli Türkiye'nin Katılım Sürecinde Kaydettiği İlerlemeye Dair Karar

Din özgürlüğü konusunda din ve mezhep farkı olmadan ibadet etme, cemaat kurma, cemaat varlıkları yönetimi ve din adamı yetiştirilmesi konusunda yasal değişiklikler yapılması gerektiği bildirilmiştir. İnanç özgürlüğü konusunda hukuki statü, din adamlarının eğitimi ve mülkiyet hakları başta olmak üzere dini azınlıklar ve cemaatlerin temel haklarının korunması sağlanması sağlanmalıdır. Uluslararası Adalet Divanı'nın içtihatlarına uyma ve kararlarını uygulamada halen eksikliklerin olduğu saptanmıştır. Vakıflar kanunu tüm dini cemaatlerin temel haklarının korunması yönünde AB standartlarına uygun şekilde düzenlenmelidir. Başörtüsü konusunda uzlaşmaya varılması beklenmektedir.

Sendikal haklar konusunda Uluslararası Çalışma Örgütü standartları uygulanmalı ve çocuk işçilikle mücadele edilmelidir. Kürtçe yayınlara başlanmakla beraber zamanla tüm sınırlamaların kaldırılması hedeflenmelidir. Vicdani ret hakkının yasallaştırılması vurgulanmıştır. Türk sivil toplumunun faaliyetleri desteklenerek insan hakları konusunda mali destek sağlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. (www.politics.ankara.edu.tr)

4.1.2.14. 2007 Türkiye’de Kadının Rolüne Dair Emine Bozkurt Raporu

Kadın hakları konusunda yasal çerçeve mevcut olmakla beraber AB standartlarına uyumun sağlanmasının gerekliliği bildirilmektedir. Yeni Ceza Kanunu’ndaki değişikliklere rağmen halen eksiklikler devam etmektedir. Hükümetin sivil toplum örgütleri desteklemesi ve kadın hakları konusunda ortaklaşa çalışmalar yapılması önemlidir. Türkiye’de kadınların durumu hakkında bilgi toplanması alanında yetersizlik mevcuttur. Kadınlara ilgili olarak eğitim, işgücü, kadına şiddet, namus ve töre cinayetleri ve zorla evlilik konularında net bilgilerin toplanması sağlanmalıdır. Ailenin korunması yasası ile kadınların aile içindeki hakları ve durumu korunacaktır. Aile içi şiddet, zorunlu evlilik ve poligami kadına şiddetin unsurları olarak önemli sorunlardır. Töre ve namus cinayetleri konularında yeni Ceza Kanunu’ndaki düzenlemeler tam olarak uygulanmalıdır.

Aile baskısı nedeniyle kadın intiharları özellikle Doğu ve Güneydoğu’da görülmektedir. Kadınların bu tür baskılardan korunması gerekmektedir. Yargı, idare, polis ve sağlık başta olmak üzere kamu kurumlarının şiddetten etkilenen kadınlara gerekli korumayı sağlaması zorunludur. Mağdurları korumada ve yardımda başarısızlık durumunda sorumluların yargısal soruşturması sonuçlandırılmalıdır. Kadına şiddet konusunda çözümlerle yasal düzenlemede eşitlik sağlanmalıdır. Yasaların tam olarak uygulanması toplumun değer yargılarının değişmesine bağlıdır.

Bağımsız kadın organizasyonları desteklenmelidir, mağdurlara psikolojik destek sağlanmalı, etkin, güvenli ve yeterli sayıda sığınma evi açılmalıdır. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanabilmeleri eğitim olanaklarının sağlanmasına bağlıdır. Zorunlu eğitim 8 yıl olmasına rağmen yarım milyondan fazla kız çocuğu okula gidememektedir. Bunda ekonomik, sosyal ve geleneksel faktörler rol oynamaktadır. Kadınların eğitimi sağlanarak ekonomik, sosyal ve

politik hayata katılımları sağlanmalı ve ayrımcılığa karşı katı tavır sergilenmelidir. Türkiye’de kadın haklarının gelişiminin sağlanması yasal düzenlemelerin uygulanabilmesi için Danışma Kurulu’nun oluşturulması gerekmektedir.

Parlamento bünyesinde ise cinsiyet eşitliği ve kadın hakları komitesi kurulmalıdır. Kadınların günlük hayatlarındaki durumlarının uygulamadaki gelişimi sağlanmalıdır. Kadın haklarını geliştirmek devam eden bir süreçtir ve öncelik uygulamanın yerleştirilmesindedir (www.mfa.gov.tr, 13.10.2015).

4.2. Terör Olayları Neticesinde Görülen Mülkiyet Hakkı İle İlgili Davalar

Türkiye’deki terör sorunu ve devletimizin terör olayları neticesinde çözüm ve müdahale alanında attığı adımlar AİHM nezdinde aleyhinde davalar açılmasına neden olmuştur. Bununla birlikte 1974 yılındaki Kıbrıs Barış Harekatı neticesinde ve devamında Kıbrıs’taki Rumlar da mülkiyet haklarının ihlali gerekçesiyle Aihm nezdinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin devlet olarak tanınmaması nedeniyle Türkiye aleyhine davalar açılmıştır. Bu bölümde bahse konu açılan davalar ve alınan kararlar incelenecektir.

4.2.1 Genel Olarak

Türkiye’nin Güneydoğusunda 80’li yıllardan beri devam eden terör olaylarında bu bölgede oturan kişilerden bazıları köylerinin güvenlik güçleri tarafından yakıldığı veya köylerinden zorla tahliye edildikleri iddialarıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuruda bulunmuşlardır. AİHM, bu başvuruların birçoğunda ülkemizi 1 No’lu Protokolün 1. Maddesini ihlal ettiği gerekçesi ile tazminata mahkum etmiştir. Bu konudaki örnek teşkil edecek davalar konu edinilmiştir.

4.2.1.1. Akdivar ve Diğerleri – Türkiye davası

Türk vatandaşı olan başvurucular Diyarbakır ilinin Dicle ilçesinin Kelekçi köyünde oturmaktadırlar. Kelekçi köyü ve çevresi PKK'nın yoğun terör faaliyetlerinin merkezi olmuştur. PKK'nın 17 veya 18 Temmuz 1992'de Kelekçi köyüne ve 1 Kasım 1992'de komşu Boğazköy'e yoğun saldırılarda bulunduğu tartışma konusu değildir. İlk saldırının sonunda Kelekçi köyünden üç kişi ölmüş, üçü kişi de yaralanmıştır.

1 Kasım 1992 Boğazköy jandarma karakoluna yapılan ikinci saldırıda, jandarma karakolu tahrip olmuş ve bir jandarma ölmüş, sekiz jandarma yaralanmıştır. Bunun üzerine bölgedeki güvenlik güçleri takviye edilmiş ve teröristleri arama çalışmaları yoğun bir biçimde yürütülmüştür.

Başvurucular, 10 Kasım 1992'de Devletin güvenlik güçlerinin Kelekçi köyüne saldırıda bulduklarını, kendi evleri dahil, dokuz evi yaktıklarını ve tüm köyü derhal boşaltmaya zorladıklarını iddiasıyla 1 No'lu Protokolün 1. Maddesinin ihlal edildiğinden bahisle AİHM'ye şikayette bulunmuşlardır. (www.yargitay.gov.tr/aihm)

Bu davada AİHK şu tespitleri yapmıştır. “Komisyon yaptığı tespitleri, ulusal düzeyde konuyla ilgili bir araştırmanın bulunmaması nedeniyle çeşitli kişiler tarafından kendisine verilen ifadelere veya yargılama sürecinde yazılı olarak sunulan delillere dayandırmıştır. Komisyon, tazminat alma veya başka bir amaçla evlerin yakılmasından dolayı devleti suçlama amacıyla köylüler arasında gizli bir anlaşma olduğunu gösteren her hangi bir delil bulunmadığı sonucuna varmıştır. Komisyon aynı zamanda, 10 Kasım 1992'de güvenlik güçlerinin köyde olduklarına dair delil bulunduğu halde, hiçbir tanığın aynı gün Kelekçi köyünde bir yabancı gördüğünü belirtmediğini kaydetmiştir.

Teröristlerin hiç kimseye varlıklarını hissettirmeden köydeki dokuz evi ateşe vermiş olabilecekleri olası değildir. O gün teröristlerin Kelekçi köyünde olduklarını gösteren başka bir delil de yoktur. Delilleri değerlendiren Komisyon, güvenlik güçlerinin, tahminen bölgedeki yoğun terör faaliyetinin gerilimi altında, 10 Kasım 1992’de Kelekçi köyündeki dokuz evin yakılmasından sorumlu olduklarının ikna edici bir şekilde gösterildiği sonucuna varmıştır. Ne var ki başvuruçuların Kelekçi köyünden zorla sürüldükleri kanıtlanamamış, fakat evlerinin kaybının onların köyü terk etmesine ve başka bir yere taşınmalarına neden olmuştur.”

Bu davada AIHM şu sonuca ulaşmıştır. “Mahkeme, başvuruçuların evlerinin ve içindekilerin kasıtlı yakılmasının, maliki olunan şeylerin barışçıl biçimde kullanılmasına ağır bir müdahale oluşturduğuna şüphe bulunmadığı fikrindedir. Güvenlik güçlerinin olaya katılımını reddetmekle yetinen davalı hükümetin ileri sürdüğü hiçbir gerekçe, bu müdahaleleri haklı gösteremez. Bu nedenle Mahkeme, 1 No’lu Protokolün 1. maddesinin ihlal edildiği sonucuna varır.”

4.2.1.2. İpek – Türkiye Davası

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, köy yakma eylemlerinin güvenlik güçleri tarafından yapıldığı sonucuna ulaşırken, mağdurların beyanları ile hükümetin, şikayete konu iddiaların aksini ispatlayan delil getirememesine dayanmıştır. “Mahkeme, başvuranın 18 Mayıs 1994 tarihinde mezrada bir askeri operasyon yürütüldüğü yönündeki iddiasına güçlü bir temel olarak değerlendirdiği ifadeleri tatmin edici bulmaktadır. Başvuran ve tanıkları tutarlı bir biçimde mezranın, mezrada yaşayanlar okulda toplanırken ateşe verildiğini ve askerlerin bir sonraki gün tekrar gelerek köylülerin yangını söndürmelerini engellediklerini

ifade etmişlerdir. İkinci baskının zamanıyla ilgili olarak çarpıcı bir tutarlılık bulunmaktadır.

Hakim İpek askerlerin saat 16 yada 17 civarında döndüklerini söylemiştir. Başvuran ve Sevgol İpek askerlerin saat 18 civarında geri döndüklerini hatırlamıştır. Mehmet Nuri Yolur ve Abdülkerim Yolur, sabahki operasyondan sonra götürüldükleri için ikinci baskının zamanı hakkında ifade vermemiştir. Diğer taraftan, Mehmet Nuri Yolur ve Abdülkerim Yolur, verdikleri ifadede mezraya geri döndüklerinde mezradaki evleri yanarken bulduklarını söylemişlerdir. (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr>)

Mahkeme, başvuran, Sevgol İpek ve Hakim İpek, mezrada yaşayanların, ilk önce kendilerini öldürme emri alan askerler tarafından götürüldüklerini, daha sonra bu emrin geri alındığını teyit ettiklerine dikkat çeker. Mahkeme, tanıkların mülklerinin yok edilmesi hakkında yalan söylemek isteselerdi bu sonucu uydurmalarına gerek olmadığını düşünmektedir. Bu bağlamdaki ifadelerin başvuranın dürüstlüğünü teyit ettiği sonucuna varılabilir. Ayrıca mahkeme, askerlere telsizden verilen ifadelerin başvuran tarafından duyulduğu iddiasının çapraz inceleme sırasında sınındığını gözlemlemektedir. Delegeler başvuranın Türkçe konuşmaları anlayabildiği ve ikinci baskından sonra diğer mezra sakinleriyle birlikte mezradan götürülürken telsiz muhaberesini duyabildikleri iddiasını inandırıcı bulmuştur.

Mahkeme, başvuranın mülkünün askerler tarafından yok edildiği iddiasının Hükümet tanıkları tarafından çürütülemediği sonucuna varmıştır. Bu bağlamda öncelikle, 18 Mayıs 1994 tarihinde mezrada askeri bir operasyon yapıldığının Mahkeme tarafından tespit edildiğine dikkat çekilmelidir. İkincisi, iç hukuk yetkilileri başvuranın şikayetlerine ilişkin olarak anlamlı bir soruşturma hiç yapmamışlardır. Turgut Alrı'nın da kabul ettiği gibi, bölgedeki mezra ve köylerde

yaşayan olmadığı ve başvuranın mezasına gitmenin yarar sağlamayacağı inancıyla, kendisi mezraya hiç gitmemiştir.

Delegeler tarafından dinlenen üç tanığın da, mezrada meydana gelen zararların muhtemelen PKK'nın işi olduğuna kendilerini inandırdıkları gözlemlenmiştir. Bölgede terörist faaliyetler olmakla birlikte, Hükümet, 18 Mayıs 1994 tarihinde PKK'nın mezraya gelerek evleri yaktığına ilişkin bir kanıt sunamamıştır. “

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Komisyonu köy yakma davalarında başvuranların iddialarını temel alarak Türk Hükümetinin bu iddiaların aksini kanıtlaması istenmiştir. Yukarıdaki davalarda da görüldüğü üzere ülkedeki hakim güç olan devletin sorumluluğu çok geniş yorumlanmış ve kişilerin mağduriyeti ve iddiaları karine olarak kabul edilmiştir. Ancak bu ihlaller 90'lı yıllarda vuku bulmuştur. 2000'li yıllarda artık bu tür iddialar söz konusu değildir.

4.2.2. Kıbrıs'ta Mülkiyet Sorunu

AİHM'ne Güney Kıbrıslı Rumlar tarafından yaklaşık 2000 civarında başvuru olduğu net olmamakla birlikte bilinmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti' nin tanınmaması ve Türkiye Cumhuriyeti' nin 1974' teki askeri müdahalesi bu konularda davalı devlet olma neticesini doğurmaktadır.

4.2.2.1. Kıbrıslı Rumların Türkiye / Loizidou Davası

AİHM'ne Güney Kıbrıslı Rumlar tarafından yaklaşık 2000 civarında başvuru olduğu net olmamakla birlikte bilinmektedir. Loizidou davası bahse konu davalar içinde ilk sonuçlanan davadır bu davada Güney Kıbrıslı Titiana Loizidou isimli başvuru, 1989 yılında Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na başvurarak;

1974'teki Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılan Askeri müdahale sonucunda daha sonra Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yönetimi altında kalan Kıbrıs'ın Kuzey kısmında kalan mülklerine ulaşamadığını ve mülkiyet haklarının kullanımının bu yolla engellendiğini öne sürmüştür, ayrıca açtığı davada sınır boyunda bulunan yeşil hat üstünde düzenlenen bir gösteriye katıldığını ve neticesinde Türk askerlerince gözaltına alındığını bu iki durumun AIHS'nin 3,5 ve 8. Maddeleri ile 1 Nolu Ek Protokolün 1. maddesine muhalif olduğunu belirtmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, mülkiyet hakkı ve aile-konut hayatına saygının ihlallerinin kabulünü uygun bulmamıştır. Diğer davaya konu şikayetler açısından kabule uygunluk kararına rağmen de, başvuruyu esastan inceledikten sonra hazırlanan 08.07.1993'deki rapora göre herhangi bir ihlalin bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu kararlar neticesinde mağduriyetinin ortadan kalkmadığını savunan Loizidou, konuyu AIHM'ne götürmüş AIHM ise Komisyonun aksine 08/07/1996 tarihinde verdiği kararla, davaya bakmaya yetkili merciin kendisi olduğuna ve mülkiyet hakkının başvurucu aleyhine sürekli ihlal edildiğini belirtmiştir. Öncelikle bu tarihteki kararda tazminat konusuna değinilmemiş olsa da sonrasında Türkiye maddi, manevi tazminat ve yargılama giderleri olarak toplamda 187.084 Güney Kıbrıs Poundu ödemeye mahkum edilmiştir.

Mahkeme, Loizidou kararında gerçek anlamda bir içerik analizi yapmaksızın sadece KKTC'de bulunan asker sayısından hareketle "etkin kontrol uygulayan otorite" olarak Türkiye'ye işaret etmiş, KKTC topraklarını AIHS'nin 1. Maddesindeki "jurisdiction" terimini geniş yorumlayarak Türkiye'nin yetki alanı içerisinde kabul ederek, burada ortaya çıkacak sözleşme ihlalleri bakımından uluslararası sorumluluğun KKTC'ye değil, etkin kontrol uygulayan Türkiye'ye yüklenebileceğini hükme bağlamıştır. Loizidou davası kararı, AIHS'nin 1. Maddesinde yer alan "jurisdiction" kelimesinin, devletlerin kendi ülkeleri dışında etkin kontrol uyguladıkları alanları yada başka devlet ülkelerini de

kapsayabileceğini, yukarıda aktarılan alıntılardan anlaşıldığı şekilde bu “etkin kontrolün” değişik şekillerde ortaya çıkabileceğini doğrulamıştır. (<http://www.ankarabarusu.org.tr>)

AİHM'nin devletlerin ülkeleri dışında ülkesel yetki uygulamalarını, bunlar bakımından AİHS çerçevesinde sorumlu tutulabileceklerini ortaya koyduğu bir davadır. Sorumluluğun yüklenebileceği otorite bakımından Loizidou kararında yapılan tespitlere, Cyprus - Türkiye, davasında da atıfta bulunan AİHM, etkin ve kapsamlı kontrol sahibi otoritenin Türkiye olduğu konusundaki görüşünü bir tür içtihat haline dönüştürmüştür. Ancak Mahkeme, bu kararda genel saptamanın bir miktar dışına çıkarak KKTC yargı organlarının, duruma göre, tüketilmesi gereken iç hukuk yolu olarak görülebileceğini de hükme bağlamıştır. Ancak burada da gözden kaçırılmaması gereken husus, KKTC mahkemelerinin Türkiye'nin iç hukuk yolu olarak değerlendirilecek olmalarıdır.

AİHM kararları kesinleştiği tarih itibariyle kararların yerine getirilmesini takip amacıyla Avrupa Konseyi organlarından Bakanlar Komitesi'ne gönderir ve Komite ilk defa ve sürekli olmak üzere tazminatın ödeme sorunuyla karşılaşmıştır. Türkiye itirazlarıyla birlikte tazminatı yaklaşık 6 yıllık bir sürede ödemiştir. Türkiye, bu dönemde sürekli olarak Kıbrıs sorunlarının çözümü için BM nezdindeki çalışmaların sonuçlanması gerektiğini belirterek hem Avrupa Birliği üyelik sürecinde hem de AİHM kararlarının infazı süresince yetkili organları vasıtasıyla talepte bulunmuştur. Türkiye bu savında Kıbrıs sorununa sadece İnsan Hakları açısından yaklaşılmasının sorunun çözümüne daha büyük engeller çıkaracağını öne sürmekteydi. Ancak AİHM bu argümanları yerinde kabul etmemiştir. Annan Planı çerçevesinde Birleşmiş Milletlerin, adanın birleştirilmesi planı Türk kesimi tarafından kabul edilmesine rağmen, Rum kesimi tarafından reddedilmiş, bu da Kıbrıs'ta sorunların çözülmesi yönünde asıl irade sahibinin Türk tarafı olduğunu ortaya koymuştur.

4.2.2.2. Xenides-Arestis – Türkiye, Demades - Türkiye, ve Michael Tymvios – Türkiye Davaları

KKTC'nin yargı organlarını ya da özel komisyonu iç hukuk yolu olarak kabul etmesi bu konudaki mahkemenin temel felsefesine ters düşmektedir. AIHM'nin, sorumluluk yüklemesi bakımından önceki kararlarından sapabilmesi için sadece KKTC otoritelerinin etkin kontrol uygulamaya başlaması yeterli olmayacaktır. Zira uluslararası hukukta tanınmayan bir devletin AIHS kapsamında sorumlu tutulması söz konusu olamamaktadır ve insan hakları mekanizması bakımından ortaya çıkacak olası boşluğun da, KKTC'nin uluslararası toplum tarafından tanınma ihtimalinin de düşük olması karşısında, ne şekilde doldurulacağı belirsizdir. (<http://www.ankarabarusu.org.tr>)

4.3. Türkiye Hakkındaki İnsan Hakları Uygulamaları Kararlarının Değerlendirilmesi

1999 yılından başlayan süreçten günümüze AP'nin Türkiye'deki insan haklarına dair kararları Türkiye'nin AB üyesi olma yolunda gösterdiği ilerlemeleri ve mevcut noksanlıkları vurgulamaktadır. Tüm AB aday devletlerin temel 2 yükümlülüklerinden biri olan Kopenhag Siyasi Kriterlerinin karşılanması AP kararlarının ana referans kaynağını oluşturmaktadır.

Parlamento'nun insan hakları konusunda ana hareket noktaları; ölüm cezasının kaldırılması; işkence, kötü muamele, onur kırıcı muamele ve ceza ile mücadele; uluslararası ceza yargısına bağlılık; cezasız kalma ile mücadele; çocuk hakları, kadın hakları, cinsiyet eşitliği, yabancı düşmanlığı, ırkçılık, azınlıkların korunması olarak belirlenmiştir. Parlamento'nun insan hakları raporları, ilgili komitelerin atadığı raportörler tarafından hazırlanmaktadır. Söz konusu raporlar

yapılan değişikliklere, komitelerin yönelimleri ve raportörlerin ilgi alanları doğrultusunda her yıl belirli bir konuya odaklanmaktadır (Değer, 2009:30).

1999 Helsinki Zirvesi'nde AB adayı ülke statüsü alan Türkiye tam üyelik amacı ile Kopenhag Kriterlerine uygun olarak AB standartlarını yerine getirmek amacı ile müzakerelere devam etmektedir. Bu süreçte insan hakları ve demokratikleşme AB ile ilişkilerin en sorunlu alanını oluşturmaktadır. Kopenhag Siyasi Kriterlerine uyum müzakerelere başlamanın ön koşulunu oluştururken diğer kriterlere uyum müzakerelerin devamında da sağlanabilmektedir (Beşe, 2002: 228- 230). Türkiye'nin siyasi ve hukuki reformlar yaparak demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı ilkelerini gerçekleştirilmesi ve bu ilkeleri güvence altına alan kurumların istikrarını sağlaması zorunlu hale gelmiştir.

Türkiye'nin insan hakları uygulamalarına ilişkin AP kararları, Kopenhag Siyasi Kriterleri'nin karşılanması doğrultusunda uluslararası insan hakları hukukuna uyum, medeni ve siyasi haklar, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, adalete erişim, cezaevlerinin durumu, toplantı ve gösteri özgürlüğü, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, din özgürlüğü, kadın hakları, sendikal haklar, çocuk hakları, engellilerin hakları, azınlık hakları, kültürel haklar, azınlıkların korunması, yerlerinden edilmiş kişiler ve güneydoğu konularında değerlendirmeler yapmaktadır. 1999 yılında başlayan süreçte 2001-2004 yılları arasında siyasal reform çalışmaları yoğun olarak yerine getirilmiştir.

İdam cezasının kaldırılması, azınlık 3 kavramının Lozan Antlaşması'ndan farklı ele alınması, anadilde yayın hakkı verilmesi ve anadilde eğitim konuları Türk kamuoyunda tartışma yaratan değişiklik taleplerinin başında gelmiştir. İfade ve düşünce özgürlüğünün tam olarak sağlanması kapsamında şiddet içermeyen düşünce suçlarından ceza alanların konumu hakkında düzenlemeler yapılması AP

tarafından öncelikli başlıklardan biri olarak vurgulanmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğü alanındaki evrensel ilke şiddet kullanımını öngörmeyen ve savunmayan, kişi haklarına da saldırmayan düşünce ve ifadenin serbest olmasıdır (Beşe, 2002: 230).

Türkiye bu bağlamda AB'ye uyumlu düzenlemeleri yapmalıdır. AP Türkiye'de insan haklarının gelişiminde Türk sivil toplum örgütleri ile diyaloga önem vermektedir. Türk insan hakları örgütlerinin reform sürecindeki rolünün güçlenmesi amacıyla desteklenmesi öngörülmektedir. İnsan hakları örgütleri demokratikleşme ve reform sürecinde insan haklarının savunulması, ihlallerin ortaya çıkarılması, devlete karşı bireyin savunulması, kamuoyunun oluşturulması amacı ile faaliyette bulunarak insan haklarının gelişiminde önemli rol oynamaktadır (Akman C, 2005: 54). Sivil toplum örgütlerinin demokratikleşmede etkinliği artırılmalıdır. AB ile bütünleşmede sivil toplum diyalogunun güçlendirilerek AB ile ortak siyasi ve kültürel değerlerin paylaşılması Türkiye'nin önünü açacaktır (Akgün, 2005: 86).

Güneydoğu bölgesinin ekonomik ve sosyal durumu ve buna bağlanan Kürt sorununa ilişkin AP kararları Türkiye açısından önem arz etmektedir. AP kararlarında Güneydoğu'daki duruma Türkiye'nin kalıcı ve barışçı bir çözüm bulunması gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca Öcalan davası sırasında adil yargılama esası ve ölüm cezasının kaldırılması konularına dikkat çekilmiştir. Azınlıkların korunması ve azınlık haklarına saygı konularında ulusal azınlık kavramının öne sürülmesi sorun yaratmaktadır (Beşe, 2002: 236).

Bu bağlamda AB 1923 tarihli Lozan Antlaşması'nda kabul edilen dini azınlıklar dışında Türkiye'de başka azınlıkların da tanınmasının gereği vurgulanmaktadır. Türkiye'den kökenlerine bakılmaksızın tüm vatandaşlarına kültürel farklılıklarını ifade etme ve yaşama olanağı tanınması beklenmektedir. Lozan Antlaşması'na göre Türkiye'deki azınlıklar 4 gayrimüslim dini topluluklar

kapsamında Yahudiler, Ermeniler ve Rumlardır. Ancak AB Türkiye'nin Kürt kökenli vatandaşlar başta olmak üzere başka etnik ve dini azınlıklara kültürel ve sosyal haklar tanınmasını öngörmektedir (Özen-Yazgan, 2007: 252-259).

1999-2001 yılları arasında Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni yerine getirme konusunda Türkiye'de hukuki alt yapının ve çerçevenin eksik olduğu ve uygulamada eksiklerin bulunduğu AP tarafından gözlenmiştir. AP kararlarında siyasi kriterlerin yerine getirilmediği ve reform uygulamalarının yavaş olduğu bildirilmektedir. Türkiye'de insan hakları alanında önemli sorunların bulunduğu vurgulanmaktadır. Özellikle ifade özgürlüğü ve dernekleşme özgürlüğü konularında kısıtlamalara dikkat çekilmiştir. 2002-2004 yılları arasında hukuki alt yapının ve çerçevenin büyük ölçüde tamamlandığı ve reform çalışmalarının hızlandırıldığı AP tarafından kabul edilmiştir ancak reformların uygulanmasında eksikliklerin ve aksaklıkların halen mevcut olduğu belirtilmiştir.

2004 yılında Türkiye'nin Kopenhag Siyasi Kriterleri'ni karşıladığı bildirilerek 2005 yılında müzakere başlanması kararı verilmiştir. Ancak reformların daha ileri götürülmesi gerektiği bildirilmiştir. Türkiye'nin müzakere sürecinde Kopenhag Siyasi Kriterlerini sürdürme ve geliştirme çaba ve çalışmaları AB ve AP tarafından takip edilmeye devam edilmektedir. 2005 yılından günümüze devam eden süreçte insan haklarına saygı, azınlıkların tanınması ve korunması, gayrimüslim toplulukların hakları ve Kürt soruna siyasi çözümü konuları AP Türkiye kararlarının ana başlıklarını oluşturmaktadır. AP kararlarında bu dönemde reformların yavaşladığı ve insan hakları konusunda gerekli ilerlemelerin sağlanmadığı vurgulanmaktadır. Müzakere sürecinde AB standartlarına uyum çalışmalarının devamlılığı AB'ye tam üyeliğin zorunlu koşuludur.

Türkiye demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarının 5 korunmasını garanti altına alan kurum ve kanunların istikrarlı bir şekilde mevcudiyetini sağlamak yükümlülüğündedir. Bu konuda siyasi ve hukuki reformların

sürdürülmesi zorunludur. Türkiye’de demokrasi, insan hakları ve temel hak ve özgürlüklere saygı konularında önemli ve sürekli ihlallerin varlığı, reform sürecine zarar verecek ciddi politika ve uygulamalar AB katılım sürecini ve müzakerelerini sekteye uğratacaktır (Akman S, 2005: 37).

AP karar ve raporlarında Türkiye’nin insan hakları uygulamaları konusunda sert ve eleştirel bir tutum mevcuttur. Komisyon raporlarında insan hakları konusunda Türkiye’nin ilerleme kaydettiği konular esas alınırken, AP karar ve raporlarında Türkiye’de insan hakları konusunda mevcut olumsuzluklar ve eksiklikler esasa alınarak vurgulanmaktadır(Gates, 2009:407)

Türkiye’de İnsan Hakları ile ilgili Anayasal Değişiklikler 1982 Anayasası’nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti insan haklarına saygılı bir devlet olarak nitelendirilmiştir. Anayasada getirilen temel hak ve özgürlükler düzeni, birey karşısında devlete öncelik vermektedir. Anayasa temel insan hakları ve kamu özgürlüklerinin korunması konusunda genel güvenceler getirmiştir.

Temel hak ve özgürlükler ancak hakkın özüne dokunulmaksızın ve ölçülülük ilkesine uyularak yasa yolu ile sınırlandırılabilir. 1982 Anayasası’ndaki ilk değişiklikler olan 1987, 1993 ve 1995 tarihli değişikliklerin ardından AB’ye katılım sürecinde Anayasa’da kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Türkiye’nin 1999 yılından itibaren AB’ye üye olma yolunda Kopenhag Siyasi Kriterleri’ni yerine getirme amacıyla yaptığı hukuksal reformların başında temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesi ve korunması ile ilgili anayasa değişiklikleri yer almaktadır (Erdoğan, 2007: 112)

5170 sayılı kanunla yapılan 7 Mayıs 2004 tarihli Anayasa değişikliği ile ölüm cezası tamamen kaldırılmıştır. Kadın ve erkek eşit haklara sahiptir ilkesi Anayasa’ya eklenmiştir. Anayasa’nın 90. maddesindeki değişiklikle temel hak ve

özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların ulusal kanun karşısında önceliği esası kabul edilmiştir.

Bu Anayasa değişiklikleri ile kadın erkek eşitliği, basın özgürlüğü, uluslararası sözleşmelerin statüsü ve yargının işlevselliği alanında düzenlemeler yapılmıştır (www.mfa.gov.tr.). 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandum ile Anayasa'nın yirmiden fazla maddesinde değişiklik kabul edilmiştir. Değişiklikler Kopenhag Siyasi Kriterleri çerçevesinde hazırlanmıştır. AB mevzuatına uyum ve Kamu Denetçiliği Kurumu'nun 98 kurulmasına dair değişiklikler yapılmıştır. Kişisel verilerin korunması anayasal güvence altına alınmıştır ([www.mfa.gov.tr.](http://www.mfa.gov.tr))

Azınlıklar ve azınlıklar tarafından kurulan Vakıflar tarafından Türkiye'de taşınmaz mal satın alınabilmesine engel teşkil edecek hükümler AİHS 14. maddesindeki ayrımcılık yasağı ile 1 numaralı Ek Protokol'ün 1. maddesindeki mülkiyetin korunması hükümlerine uygunluğun sağlanması amacıyla kaldırılmıştır.

Yabancı vakıfların faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler yapılarak hukuki dayanak sağlanmıştır. Farklı dil ve lehçeleri öğrenmenin önündeki hukuki engeller kaldırılarak bu dil ve lehçelerin özel kurslarda öğrenilmesine olanak sağlayan düzenlemeler yapılmıştır Ceza Kanunu'nun 159. maddesindeki değişiklikle düşünce ve ifade özgürlüklerinin sınırları AİHS ile uyumlu olarak genişletilmiştir ve kanun uygulayıcılarına maddeyi değerlendirirken açıklık getirecek bir değişiklik yapılmıştır. Böylelikle şiddet yanlısı olmayan görüşleri ifade etme ile ilgili hukuki garantilerin güçlendirilmesine yönelik düzenleme yapılmıştır.

Ceza Kanunu'na göçmen kaçakçılığı ve yabancıların zorla çalıştırılmasının önlenmesine dair yeni tanımlar ve tedbirler getirilmiştir. Serbest Bölgeler

Kanunu'nda yapılan değişiklikle serbest bölgelerde 10 yıl süreyle grev yasağına dair hüküm kaldırılarak sendikal haklarla ilgili gelişme sağlanmıştır

Cemaat vakıflarının mülk edinebilmesi kolaylaştırılmıştır. Cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izni şartı getirilmiştir (ABGS, 2007: 62-66).

23 Ocak 2003' de kabul edilen Beşinci Uyum Paketi ile Dernekler Kanunu'nda taşınmaz mülk edinmeye ilişkin bildirimlerin yapılması veya ihtiyaçtan fazla taşınmaz malların paraya çevrilme, yabancı dernek ve 107 kuruluşlarla ilişkilerde izin şartına ve derneklerin denetimiyle zorunlu hükümlere aykırılık halinde verilen hapis cezası para cezasına çevrilmiştir. Bu değişikliklerle hürriyeti bağlayıcı cezanın yerine para cezası almakta ve derneklere ilişkin özgürlükler genişletilmektedir (ABGS, 2007: 67-68).

15 Temmuz 2003' de kabul edilen Altıncı Uyum Paketi ile radyo ve televizyon yayınlarında Türkçe dışındaki dillerde yayın yapılması konusunda yasal güvence oluşturulmuştur. Sinema, video ve müzik eserleri Kanunu'ndaki sınırlama sebepleri daraltılmıştır. Denetleme Kurulundan Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği çıkarılmıştır. Yetkili merci kararı açısından hakim güvencesi konulmuştur. Vakıflar Kanunu'nda taşınmaz malların vakıf adına tescili için başvuru süresi on sekiz aya uzatılmıştır (ABGS, 2007: 69-70).

30 Temmuz 2003'de kabul edilen Yedinci Uyum Paketi ile Askeri mahkemelerin sivil kişilere ilişkin yetki alanı daraltılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun görev alanı yeniden düzenlenmiştir. Sayıştayın Türk Silahlı Kuvvetleri üzerinde kendi alanıyla ilgili olarak denetleme yapabilmesi sağlanmıştır. Kültürel haklar ve özgürlükler bağlamında Türkçe dışındaki farklı dil ve lehçelerin mevcut kurslarda öğrenilmesi olanağı tanınmıştır.

12 Nisan 2006'da kabul edilen Dokuzuncu Uyum Paketi ile İskan Kanunu'ndaki ayrımcılık oluşturabilecek ifadeler kaldırılmıştır. AİHM kararları doğrultusunda yargılanmanın yenilenmesi için askeri mahkemelere başvuru olanağı getirilmiştir. Özel Öğretim Kurumları Kanununda değişiklikler yapılmıştır. AİHS'de 14 numaralı ek protokole onay belgesi 2 Ekim 2006 tarihinde Avrupa Konseyi'ne iletilmiştir. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartında değişiklik getiren protokol sosyal hakların geliştirilmesi bakımından önemli belgeler olarak ulusal onay sürecindedir (ABGS, 2007: 279).

4.4. İnsan Hakları Eğitiminin Ekonomiye Etkisi

Eğitim alanında İdari ve yasal alanda yapılan düzenlemeler vatandaşın insan hakları konusundaki bilinçlenmesini artırmak amacıyla faaliyetlerin düzenlenmesiyle ilköğretim okullarında insan hakları konuları işlenmekte ayrıca liselerde demokrasi ve insan hakları adı altında seçmeli dersler okutulmaktadır. Polis Akademisi'nde ise lisans bölümü kapatılmadan önce insan hakları zorunlu ders idi. Memur adayları da oryantasyon eğitimleri kapsamında insan hakları dersi almaktadır.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 10 Aralık 1948'de kabulünden sonra, 1949'da kurulan Avrupa Konseyi(AK), oluşumu 1990'daki Paris Şartı ile neticelenen insan haklarının temel alındığı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) insan hakları olgusunun gelişimi paralelinde ortaya çıkmıştır. AK ve AGİT bu gelişim sürecinin önemli aşamaları olup Batı dünyası bunlara paralel olarak , “ekonomik birlik” fikriyle Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'yi Avrupa Birliği'ne (AB) dönüştürmüş ve hem ekonominin hem de insan haklarının beraber korunup geliştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Toplumsal refah ile ekonominin gelişmesinin insan hakları temellerine dayandırılması hedeflenmiştir.

Avrupa Birliği' ne üyeliği başta ekonomik ve sosyal alanda gelişim yönünde hedef seçen Türkiye, İnsan Haklarının ölkemiz genelinde algılanma ve gelişimi konusunda son yıllarda büyük bir gelişim ve yenilenme çabaları içerisindedir. Bu anlamda birçok reforma imza atılmış yapılan iç ve dış denetimler neticesinde yeni düzenlemeler de eklenmeye devam edilmiştir.

Yapılan bu reform ve düzenlemelerde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) içtihatları ile Avrupa Birliği (AB) Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program ışığında Kopenhag kriterlerine uyum boyutu da en önemli kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte Avrupa Konseyi (AK) , Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütlerin yanı sıra bu alanda bazı önemli yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının gözlem ve raporları da dikkate alınmaktadır. Ölkemizde İnsan Haklarının uygulayıcılar ve halk üzerinde gerekli seviyede bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları kapsamında Meslek liselerinde son sınıflarda uygulanan staj programında insan haklarına uygun emeğe verilen değerden ekonomik açıdan staj gören öğrencilere sigorta ve belli bir ücretin ödenmesi çalışmaya teşvik amaçlı yeni uygulamaya koyulan bir çalışmadır.

Ekonomi ve insan hakları doğrudan doğruya birbirlerine bağımlı kavramlardır. Günümüzde ekonomik insan haklarının gündeme gelmesi ve büyük bir heyecanla savunulması da bu gerçeği doğrulamaktadır. Ekonomik gelişmelerin insan haklarını ilerletmesi insan haklarının gelişmesinin de ekonomik kalkınmaya yardımcı olması istenen bir durumdur. Bunun tersi olarak ortaya çıkan tüm durumlar insan hakları için yaralayıcıdır. Ekonomi hiç bir zaman belirli bir azınlığın veya belirli kişilerin eline bırakılmamalı ve öznel seçimlerin ekonomik alanda belirleyici olması önlenmelidir. Bu yapılmadıkça, ekonomik çıkar düşünceleri öne çıkmakta ve insanların çoğunluğunu sarsan, haklarını alabilmelerini engelleyen uygulamalar gündeme gelebilmektedir. İnsan haklarının

bilincine varan her insan en az siyasal olaylar kadar ekonomik gelişmeleri de izlemek ve kendisi gibi diğer insanlarla bir araya gelerek demokratik denetim haklarını kullanmak zorundadır. İnsanın tüm olarak gelecekteki mutluluğu ve refahı böylesine bir savaşımın her insan tarafından benimsenmesine ve dikkatle sürdürülmesine bağlıdır.

4.5. Türkiye Ekonomisinde İnsan Haklarının Etkisi

Çağımızın yaşanan en büyük gerçekliği de ekonomi olduğuna göre, insan hakları ekonomi açısından da yeni boyutlar kazanmakta ve içeriğini zenginleştirmektedir. Ekonomi ve insan hakları birbirinden bağımsız iki konuyu gibi algılansa da sürekli olarak gelişmelerin yaşandığı ve toplumsal refah düzeyinin artmasındaki kilit rol oynayan ekonomi insan haklarına doğrudan etki etmektedir. Giderek artan dünya nüfusu, ekonominin politikanın önüne geçmesine neden olurken, siyaset artık ekonomik gerçekler ve gelişmeler tarafından belirlenmektedir. Temel belirleyici ekonomi oldu mu, insan hakları açısından da ekonomi giderek önem kazanmaktadır. Geniş açılardan ekonomik gelişimler değerlendirildiği zaman insan hakları olgusuna her adımda rastlanmaktadır.

Her ülkenin sahip olduğu ekonomik şartlar diğerlerinden farklı özellikler taşımaktadır. Zengin kaynaklara sahip ülkelerde ekonomik gelişmeler olumlu çizgilerde gelişirken, nüfusu kalabalık ve kaynakları sınırlı ülkeler ise yoksulluk çemberini yaşamamaktadırlar ve dolayısıyla ekonomik açıdan geri kalmaktadırlar. Uygulanan ekonomik programlar ve seçilen ekonomik politikalar da bazen insan hakları açısından yaralayıcı ve zarar getirici yansımalara neden olmaktadır. Özellikle dışa bağımlı olarak ve belirli dış merkezlerin güdümünde yürütülen vatandaşlar adına ağır şartlar taşıyan ekonomik programlar ve bu programların

uygulamaları insan haklarının ülke bazında sınırlandırılmasına ve bazı konularda ortadan kalkmasına dahi yol açmaktadır.

Dünya politika sahnesinde kendi işlerine gelince insan hakları konusunda şampiyonluk taşıyan büyük devletlerin, kendi çıkarları doğrultusundaki ekonomik politikalar uygulanırken insan haklarını hiç anımsamaları çağımızın yaşanan en acı trajedilerinden birisidir. Bütün dünyaya örnek olması gereken büyük ülkelerin katı bir çıkarıcılıkla bu konularda çifte standart uygulamasına gitmeleri ekonomik gelişmelerin insan haklarını geriletmesine fazlasıyla yardımcı olmaktadır. Çağdaş uygarlığa yetişebilmek için gelişme ve kalkınma yarışına giren az gelişmiş ülkelerin durumları incelendiği zaman bu ülkelerin toplum olarak hızlı bir yoksullaşma süreci içinde bocaladıkları anlaşılmaktadır.

Toplumda üst düzeyde belirli bir azınlığın hızlı zenginleşmesi, çalışan kitlelerin ücretlerinin düşük tutulmasıyla gerçekleşebilirken büyük sosyal çöküntüler de beraberinde gelmektedir. Ekonomik yoksullaşma toplumun tüm dengelerini sarsmakta ve iç dinamikler yıkılmakta, insan hakları her açıdan tahrip olmaktadır. Ulusal düzeyde yoksullaşma süreci tamamlanırken, öte yandan gelir dağılımının çalışanlar aleyhine bozulması toplumda onarılamaz yaralar açmaktadır.

Görevleri ve çalışmaları bakımından farklı niteliklere sahip birçok kurumun bulunması Türkiye’de insan haklarının gelişimi ve korunması konularında önemli bir güvence getirmektedir. Ancak bu konuda Paris Prensipleri’ne uygun bir kurumsal yapı mevcut değildir. 20 Aralık 1993 tarihli BM Genel Kurul kararı ile kabul edilen Paris Prensipleri ulusal insan hakları kurumlarının statüsüne dair standartları belirlemektedir. Paris Prensipleri bağlayıcı nitelikte olmayıp devletler insan hakları ulusal kurumları kurmaya teşvik etmektedir. Buna göre ulusal kurumlar, anayasal ve yasal düzenleme ile insan

haklarının korunması ve geliştirilmesine dair yetkilerle donatılacaktır (Aydın, 2007: 27).

Vatandaşlarımızın insan hakları alanındaki istek ve beklentilerinin temel yönlendirici rol oynadığı reformlarda, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) içtihatları ile Avrupa Birliği (AB) Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program ışığında Kopenhag kriterlerine uyum boyutu da göz önünde tutulmaktadır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK) ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası örgütler ile saygın yerel ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarının gözlem ve raporları da uygun şekilde dikkate alınmaktadır.

Temel hak ve özgürlüklere saygının tam olarak yerleşmesi için gerekli alt yapıyı oluşturmaya yönelik reform stratejisinin üç temel boyutu bulunmaktadır: Mevzuatımızda gerekli değişikliklerin yapılması, uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf olunması ve reformların uygulamaya tam olarak yansımaya yönelik önlemler alınması. BM sözleşmeleri, AGİT belgeleri, AİHS ve diğer AK belgeleri, AİHM'nin içtihadı ve Kopenhag kriterleri ışığında mevzuatımız gözden geçirilerek, iyileştirilmektedir. Bu çerçevede, Ekim 2001 ayında yapılan kapsamlı Anayasa değişikliklerini izleyen dönemde sekiz reform paketi ile Mayıs 2004'te bir dizi Anayasa değişikliği daha kabul edilmiştir. Nisan 2006'da kamuoyuna açıklanan "9. Uyum Paketi" çerçevesinde öngörülen yasal ve idari düzenlemelerin büyük bir çoğunluğu hayata geçirilmiş olup, süreç devam etmektedir.

Anayasanın 90. maddesinde yapılan değişiklikle temel hak ve özgürlükler ile bu kapsamda değerlendirilen insan hakları ile ilgili olarak ulusal hukuk uluslararası hukuk ve sözleşmeler arasında farklılık çıkması durumunda uluslararası hukukun ve sözleşmelerin geçerli olacağı kabul edilmiş, 2002'de kabul edilen yeni Medeni Kanun ile 2004 yılının Eylül ayında kabul edilen yeni Türk Ceza Kanunu yasal reformların önemli aşamalarını oluşturmaktadır. Ayrıca cinsiyet eşitliği ve bu konuyla ilgili olarak meydana gelen ihlallere karşı da Ülkemiz uluslararası alanda önemli çalışmalara ev sahipliği yapmış ve

kavramların oluşmasında önemli katkı sunmuştur. Eğitim ve çalışma hayatında kadınlara yönelik engeller kaldırılmalıdır. Siyasi partilerin, sosyal kurumların, sivil toplumun ve medyanın ortak çalışması ile kadın hakları ve cinsiyet eşitliği konularında kapsamlı bir politika oluşturulmalıdır (www.mfa.gov.tr, 13.10.2015).

Ülkemiz, 1985 yılından beri Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine (CEDAW) taraftır. Prof. Dr. Feride Acar 2010 Haziran ayında yapılan seçimlerde, Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW) üyeliğine seçilmiştir. Türkiye kadına karşı şiddet ve ayrımcılık konusunda ev sahipliği yaptığı uluslararası organizasyonlarla bu alanda önemli bir konum elde etmiş ve Dünyaca söz sahibi olabilir bir duruma gelmiştir. Kadınların dünya ekonomisindeki yerini güçlendirmeyi hedefleyen ve ABD’de bulunan "Global Summit of Women" isimli kuruluşça 21.si düzenlenen Küresel Kadın Zirvesi Dışişleri Bakanlığımızın ve Kadın Statüsü Genel Müdürlüğünün katkılarıyla İstanbul ‘da yapılmıştır.

12 Eylül 2010’deki referandum ile birlikte birçok alanda temel hak ve özgürlükler genişletilmiş olup aynı zamanda ekonomik ve sosyal haklar alanında da yapılması planlanan ulusal değişikliklerin uluslararası yasalara ve AB müktesebatına uyum sağlayacak şekilde çerçevesi belirlenmiştir. AIHM kararlarındaki ihlal edilen konular, AK İnsan Hakları Komiseri, Venedik Komisyonu, AK Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu, AKPM Denetim Komisyonu, BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, BM Irkçılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi ve diğer bazı uluslararası denetim mekanizmaları ile Avrupa Birliği ilerleme raporları ve diğer unsurlarca ortaya konan bazı saptama ve tavsiyeler ışığında 2010 referandumu da bir örnek olmak üzere ulusal yasa düzenlemelerimiz yapılmış ve bu konuda değişimler devam etmektedir.

Türkiye’nin müzakere sürecinde Kopenhag Siyasi Kriterlerini sürdürme ve geliştirme çaba ve çalışmaları AB ve AP tarafından takip edilmeye devam

edilmektedir. 2005 yılından günümüze devam eden süreçte insan haklarına saygı, azınlıkların tanınması ve korunması, gayrimüslim toplulukların hakları ve Kürt soruna siyasi çözümü konuları AP Türkiye kararlarının ana başlıklarını oluşturmaktadır. AP kararlarında bu dönemde reformların yavaşladığı ve insan hakları konusunda gerekli ilerlemelerin sağlanmadığı vurgulanmaktadır. Müzakere sürecinde AB standartlarına uyum çalışmalarının devamlılığı AB'ye tam üyeliğin zorunlu koşuludur.

Türkiye'de ekonomide canlılık sağlanması ve doğu işgücünün canlanması artması amacıyla Devletin uygulamış olduğu sübvansiyon politikaları verimli sonuçlar almış olup, doğudaki insanlarımızın bilincinde Devletin, her türlü kötü şartlarda da olsa insan haklarına bağlı olarak ekonominin kalkındırılmasının bölgesel de olsa var olduğunu gösteriyor.

Ekonomik alanın getirdiği yeni tavırlar giderek her alanda geçerlik kazandıkça, toplumların ulus yapan tinsel öğeler ve değerler zaman içerisinde gerilemektedir. Maddi değerlerin bölüşümünde ve dağıtımında sürdürülen dengesizlik sosyal politikaları zorunlu kılmaktadır. Geleceğine güvenle bakamayan, gününü gün etmekten başka bir şey düşünmeyen insanların çoğalması, sosyal yapıların çökmesine giden yolu açmaktadır. Ekonomik sorunlar her zaman için yeni programlarla veya politikalarla çözüme kavuşturulabilir. Geç de kalırsa gene de yapılacak birşeyler vardır. Ne var ki, ekonomik gelişmelerin olumsuzluğu nedeniyle toplumların moral yapıları bir kez çöktü mü bir daha bunları düzeltebilmek ve eski sağlıklı yapılarına kavuşturabilmek iyice olanaksızlaşabilir. Düşünceyi açıklama ve ifade özgürlüğü 2008'deki "Türk Ceza Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"la ilerleme kaydetmiştir. 2010'da Terörle Mücadele Kanunu'ndaki değişiklik çocukların bu kanun kapsamında görevli mahkemelerde değil çocuk mahkemelerinde yargılanması için düzenleme yapmıştır. Bu çerçevede, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı, çocuk hakları, bilgi edinme hakkı, pozitif ayrımcılık, , örgütlenme özgürlüğü, , ombudsmanlık kurumu, kişisel verilerin korunması, seçme ve seçilme hakları, seyahat özgürlüğü, Anayasa Mahkemesi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek

Kurulu'nun oluşumu ile askeri yargının görev alanı ve denetimi konularında önemli değişiklikler yapılmıştır.

BM tarafından hazırlanan uluslararası temel hak ve özgürlüklere dair sözleşmelere taraf olan ve BM'nin kurucu ülkelerinden olan Türkiye, uluslararası sözleşmelere katılım anlamında önemli bir yere sahiptir. Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme' ye ve sonradan eklenen iki ihtiyari Protokol de 2006 yılında ülkemizde yürürlüğe girmiştir. BM İşkenceye Karşı Sözleşmesi Ve Ek Protokolü 2011 yılında yürürlüğe girmiştir. 2003 yılında ölüm cezası AİHS kapsamında tamamen kaldırılmış ve gerekli prosedürlerin tamamlanması ve tüm protokollerin gereğinin yerine getirilmesiyle 2006 yılı Şubat ayında yürürlüğe konmuştur.

Yapılan yasal reformların uygulamada da sorunsuz şekilde yerine getirilmesi için gerekli çalışmalar yapılmakta ve ilgili denetim mekanizmaları da oluşturulmaktadır. Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi ile işbirliği yapılarak uygulayıcılardan emniyet, jandarma ve yargı mensuplarına insan hakları alanında tamamlayıcı nitelikte eğitimler verilmektedir. Gerek AB uyum yasaları gerekse uluslararası hukuka uygunluk sağlanması yönünde atılan adımlar çeşitli yollarla sağlam temellere kavuşturulmak amacı güdülmüş ve özellikle işkenceyle mücadele, düşünce ve ifade özgürlüğü, din özgürlüğü, sivil- asker ilişkileri, ölüm cezasının kaldırılması, ceza ve tutukevleri reformu, yargı işleyişi ve ekonomik ve sosyal haklar alanındaki iyileştirmeler hukukumuza kazandırılmıştır. Türkiye, İnsan Hakları ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin Avrupa genelinde yerleştirmeyi amaçlayan ve kurucu üyeleri arasında bulunduğu Avrupa Konseyi'ne 2010 Kasım- 2011 Mayıs ayları arasında Bakanlar Komitesinin Dönem Başkanlığı görevini üstlenmiştir.

Ekonomik programların ödünsüz uygulamaları da o zaman hiç bir işe yaramamaktadır. İşgücünü yitiren bir toplum ne kadar katı ekonomik reçetelerin

izleyicisi olursa olsun istenen hedeflere ulaşamayacaktır. Kalkınmada insan ögesinin dışlanması veya ihmal edilmesinin zararları kolay kolay giderilemez. İnsana yatırım yapmayan bir ekonomik yapılaşma var olan eski yapıların yıkılıp gitmesine yol açmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsanı önceleyen gelişimine imkan sağlayan, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini teminat altına alan ve refahlı toplumları üretken hale getiren demokrasilerin totaliter ve monarşik düzene karşı üstün geleceği günümüz dünyasında genel kabul görmüş aynı zamanda bu kavramların ülkelerin dünyadaki gelişim seviyeleri hakkında belirleyici göstergeler olduğu geçerlilik kazanmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra bu kriterlerin gelişmesi adına dünya çapında BM, ve Avrupa kıtasında AB yolunda AK ve benzeri örgütler ortaya çıkmıştır.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 10 Aralık 1948'de kabulünden sonra, 1949'da kurulan Avrupa Konseyi(AK), oluşumu 1990'daki Paris Şartı ile neticelenen insan haklarının temel alındığı Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) insan hakları olgusunun gelişimi paralelinde ortaya çıkmıştır. AK ve AGİT bu gelişim sürecinin önemli aşamaları olup Batı dünyası bunlara paralel olarak , “ekonomik birlik” fikriyle Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'yi Avrupa Birliği'ne (AB) dönüştürmüş ve hem ekonominin hem de insan haklarının beraber korunup geliştirilmesine yönelik adımlar atılmıştır. Toplumsal refah ile ekonominin gelişmesinin insan hakları temellerine dayandırılması hedeflenmiştir.

Avrupa Birliği' ne üyeliği başta ekonomik ve sosyal alanda gelişim yönünde hedef seçen Türkiye, İnsan Haklarının ülkemiz genelinde algılanma ve gelişimi konusunda son yıllarda büyük bir gelişim ve yenilenme çabaları içerisinde. Bu anlamda birçok reforma imza atılmış yapılan iç ve dış denetimler neticesinde yeni düzenlemeler de eklenmeye devam edilmiştir.

Ülkemizde İnsan Haklarının uygulayıcılar ve halk üzerinde gerekli seviyede bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları kapsamında İlköğretim

müfredatında insan hakları konuları okutulmaktadır. Liselerde ise demokrasi ve insan hakları konulu seçmeli dersler verilmektedir.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru hakkı Eylül 2012 tarihi itibariyle getirilmiş, Anayasa Mahkemesi ve Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun oluşumu konularında önemli gelişmeler sağlanmıştır.

Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurunun sağlanmasıyla birlikte özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmadan önce iç hukuk yollarının tüketilmesi konusunda devletin yargılanmaya Uluslararası alanda taraf olmasının birkaç adım daha önüne geçilmiş, oluşan mağduriyet ve insan hakları ihlallerinin zararının temini ve sorumlularının cezalandırılması için ülke içindeki güvence seviyesi artırılmıştır.

Avrupa Birliği uyum kriterlerinin üye olursa da olunmasa da ülkemiz için özellikle insan hakları anlamında mutlak bir gereklilik olduğu açıktır. Toplumun gelişimi ve refahının, insan hakları uygulamalarının olumluluğu ile doğru orantılı olduğu düşünüldüğünde devletimizin ilerleme yönünde tavizsiz duruşunu koruması bir gerekliliktir.

KAYNAKÇA

KİTAP, MAKALE VE BİLDİRİLER

Akgün, Birol, “Türkiye’de Sivil Toplum Örgütlerinin AB Sürecindeki Rolü”,
Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik Boyutlar,
2005

Akman, Sait M. , “Türkiye’de Demokratikleşme Sürecine Avrupa Birliği’nin
Etkisi”, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri Siyasal, Bölgesel ve Ekonomik
Boyutlar, 2005

Avrupa Birliği Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Türkiye’nin Avrupa
Birliği’ne Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, Ankara,
2002. 121

Aydın, Fatih, İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesiyle Görevli Ulusal
Kurumlar, Başbakanlık Uzmanları Derneği Yayınları, Ankara, 2010.

Aydın, Fatih, Türkiye’de İnsan Hakları Kurumları, Başbakanlık Uzmanları
Derneği Yayınları, Ankara, 2007.

Baç, Müftüler Meltem, Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler, Alfa
Yayınları, İstanbul, 2001.

Baskın, Oran (ed.), Cilt II, 524- 540, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Baykal, Sanem, Arat, Tuğrul, “AB’yle İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 2005

Beşe, Ertan, Terörizm, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2002.

Çakmak, Haydar, Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri, Platin Yayınları, Ankara, 2007.

Çayhan, Esra, Dünden Bu Güne Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Siyasi Partilerin Konuya Bakışı, Boyut Matbaacılık, İstanbul, 1997.

Değer, Ozan, Avrupa Kamu Hukuku Düzeninde Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Arasındaki Yargı Yetkisi Sorunu, Turhan Kitapevi, Ankara, 2009.

Demir, Nesrin, Avrupa Birliği Parlamentosu, Nobel, Ankara, 2005. Demir, Nesrin, Avrupa Birliği’nde Demokrasi, Seçkin, Ankara, 2007. 122

Efegil, Ertan, “17 Aralık Kararı’na İlişkin Sürecin Analizi”, Türkiye-AB İlişkileri Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılama Sorunsalı, Orion, Ankara, 2007.

Erdoğan, Mustafa, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Orion Kitapevi, Ankara, 2007.

- Erhan, Çağrı, Arat, Tuğrul, “AET’yle İlişkiler”, Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- Gates, Andrea, “ Mixed Messages and Mixed Results: The EU’s Promotion of Human Rights in Turkey”, European Law Journal, Vol:15, No: 3, 401-411, Blackwell Publing, Oxford, 2009.
- Giritli, İsmet, Güngör, Hasan Atilla, Günümüzde İnsan Hakları, Der Yayınları, İstanbul, 2002.
- Gunvén, Louise, “Avrupa Birliği’nde İnsan Hakları”, Avrupa Birliği Hukuku Semineri, Gül, İdil Işıl, Tokuzlu, Lami Bertan (çev-ed), 97-108, İsveç Başkonsolosluğu, İstanbul, 2002.
- Junis, Mark W. , Kay, Richard S. , Bradley, Anthony W. , European Human Rights Law , Text and Materials, Oxford University Press, 1996. 123
- Özdek, Yasemin, Uluslararası Politika ve İnsan Hakları, Öteki Yayınevi, Ankara, 2000.
- Özen, Çınar, Yazgan, Hatice, “Zor ya da Zoraki Aday: Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Süreci”, Türkiye AB İlişkileri Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere Süreci ve Batılama Sorunları, Efegil Ertan, Erol, Mehmet S. (der), 233- 281, Orion, Ankara, 2007.
- T.C. Başbakanlık ABGS, Avrupa Birliği Uyum Yasa Paketleri, ABGS, Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık ABGS, Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan 2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, Ankara, 2009.

T.C. Başbakanlık ABGS, Political Reforms in Turkey, Ankara, 2007.

T.C. Başbakanlık ABGS, Avrupa Komisyonu Tarafından Hazırlanan 2010 Yılı Türkiye İlerleme Raporu, Ankara, 2010.

T.C. Başbakanlık ABGS, Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler, ABGS, Ankara, 2007.

Tezcan, Ercüment, “Helsinki’den 3 Ekim’e Giden Süreç Üzerine Saptamalar”, Türkiye AB İlişkileri Avrupa’nın Genişlemesi, Müzakere ve Batılılaşma Sorunsalı, Efeğil, Ertan, Erol, Mehmet S. (der), 309-337, Orion, Ankara, 2007.

Tezcan, Durmuş, Erdem, Mustafa Ruhan, Sancakdar, Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, Seçkin, 2002. 125

Turan, Sibel, “Demokratikleşme Sürecinde Türkiye-AB İlişkileri”, AB Giriş Sürecinde Değişen Türkiye Sempozyumu Bildiriler, 243-279, Çağ Üniversitesi, Mersin, 2007.

Türkmen, Füsün, “Türkiye, Avrupa Birliği ve İnsan Hakları”, Avrupa Birliği Hukuku Semineri, Gül, İdil Işıl, Tokuzlu Lami Bertan (çev-ed), 83-98, İsveç Başkonsolosluğu, İstanbul, 2002.

Von Bogdandy, Armin, “The European Union As A Human Rights Organization ? Human Rights and Core of The European Union”, Common Market Law Review, Vol: 37, 1307-1338, Kluwer Law International, Netherlands, 2000.

Yılmaz, Ejder, Hukuk Sözlüğü, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 1992

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.ab.gov.tr/files/rehber/06_rehber.pdf erişim tarihi 10.11.2015

<http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2013-1/2013-1-18.pdf> erişim tarihi 14.10.2015

http://www.danistay.gov.tr/upload/2_mulkiyethakki.pdf erişim tarihi 14.10.2015

<http://www.edb.adalet.gov.tr/Ymb/pdf/330.pdf> erişim tarihi 24.11.2015

www.euoparl.europa.eu/ erişim tarihi 24.11.2015

www.ec.europa.eu/enlargement ,erişim tarihi 13.11.2015

www.europaleuropa.eu/human+rights+in+turkey&search erişim tarihi 11.08.2015.

www.euoparl.europa.eu/activities/committees/reports/ , erişim tarihi 11.08.2015

www.euoparl.europa.eu/activities/plenary/motion.do?/erişim tarihi 11.08.2015

www.euoparl.europa.eu/search/simplesearchperformdo?language=EN&query ,erişim tarihi 18.03.2015

www.europarl.europa.eu/activities/committees/reportscom.do?language=EN&body=DROI erişim tarihi 11.08.2015

www.europarl.europa.eu/activities/committees/homecom.do?language=EN&body=AFET erişim tarihi 11.08.2015.

<http://www.fap.hsyk.gov.tr/dosyalar/aihm-karar-inceleme/mulkiyet-karari/Akkus-Karar.pdf> erişim tarihi 13.10.2015

<http://www.fap.hsyk.gov.tr/dosyalar/aihm-karar-inceleme/m2/oner-y%C4%B1ld%C4%B1z-mesude-gunduz.pdf> erişim tarihi 14.10.2015

<http://www.hukukrehberi.net/Details.aspx?Status=Link&id=187> erişim tarihi 14.10.2015

<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/kararlar.htm> erişim tarihi 14.10.2015

www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-ilişkileri.tr.mfa erişim tarihi 13.10.2015

www.mfa.gov.tr/avrupaparlamentosu-ve-turkiye-ye-ilişkin-yayınlananraporlar.tr.mfa erişim tarihi 13.10.2015.

www.mfa.gov.tr/data/AB/2005_progress.pdf erişim tarihi 13.10.2015

http://www.mfa.gov.tr/data/AB/IlerlemeRaporu_8Kasim2006_TamamininCevirisi1.pdf erişim tarihi 13.10.2015

www.mfagovtr/data/AB/2007IlerlemeRaporu erişim tarihi 13.10.2015.

www.mfagovtr/data/AB/ILERLEMERAPORU2008 erişim tarihi 13.10.2015.

http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/ap-2004-turkiye-raporu-eurlings.pdf, erişim tarihi 14.10.2015

www.mfa.gov.tr/data/ABBozkurt2007.pdf , erişim tarihi 14.10.2015

www.mfa.gov.tr/data/AB/European_Parliament_resolution_24October2007onEu.doc, erişim tarihi 14.10.2015

http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_-hedefler-ve-gelismeler.tr.mfa erişim tarihi 24.11.2015

<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/61/4/erhanakdemir.pdf> erişim tarihi 14.10.2015

<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/Dergi/98.html#42> erişim tarihi 14.10.2015

<http://tihv.org.tr/turkiye-insan-haklari-kurumu-kanununda-degisiklik-yapilmasina-dair-kanun-tasarisi-taslagi-hakkinda-degerlendirme-notu/24.11.2015>

http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/107_1997_891_1103.pdf erişim tarihi 14.10.2015

http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/42913_98.pdf erişim tarihi 14.10.2015

http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/50037_99.pdf erişim tarihi 17.10.2015

http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/44763_98.pdf erişim tarihi 17.10.2015

http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/99_1995_605_693.pdf erişim tarihi
17.10.2015

<http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/37655-03.pdf> erişim tarihi 14.10.2015

http://yargitay.gov.tr/abproje/belge/kitaplar/AIHS_P1M1_Mulkiyet.pdf erişim
tarihi 17.10.2015

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARI

Agosi–Birleşik Krallık Davası Başvuru No: 9118/80 Seri A 108.

Air Canada – Birleşik Krallık Davası Başvuru No: 18465/91 Seri A316-A.

Aka - Türkiye Davası Başvuru No: 107/97/891/1103.

Akdıvar ve Diğerleri – Türkiye davası Başvuru No: 21893/93.

Akıllı – Türkiye Davası Başvuru No. 71868/01

Akkuş – Türkiye Davası 9 Temmuz 1997 60/19967 679/869.

Autrino - İtalya Davası 21 Mayıs 1998 Başvuru No: 39704/98.

Baklonov - Rusya Davası 9 Haziran 2005, Başvuru No: 8225/78

Balcı Ve Diğerleri - Türkiye Davası Başvuru No. 52642/99.

Beyeler - İtalya Davası Başvuru No. 33202/96.

Brumarescu - Romanya Davası Başvuru No. 28342/95.

Cyprus – Türkiye Davası Başvuru No: 25781/94.

Demades - Türkiye Davası, Başvuru No: 16219/90 ve Eugenia Michaelidou

Developments Ltd. ve Michael Tymvios – Türkiye Davası, Başvuru No:
16163/90.

Derilgen ve Diğerleri - Türkiye Davası Başvuru No. 44713/98.

Ergün – Türkiye Davası Başvuru No: 45807/99.

Fredin - İsveç Davası, 18 Şubat 1991, Başvuru No : 12033/86.

Gallego Zarfa - İspanya Davası Başvuru No:28028/95.

Gasus Dossier, Födertechnik gmbH - Hollanda Davası Başvuru No. 15375/89
Seri A 306-B.

Gillow – Birleşik Krallık Davası Başvuru No. 9063/80 Seri A 109.

Halil Kendirci – Türkiye Davası Başvuru No: 23324/02.

Halim Akça ve öte. - Türkiye Davası, başvuru No: 25657/94.

Handyside – Birleşik Krallık Davası Başvuru No. 5493/72.

Hentrich – Fransa Davası Başvuru No. 13616/88 Seri A320-A

Holly Monasteries - Yunanistan Davası Başvuru No. 13092/87;13984/88 Seri
A 301 A.

Honocker - Almanya Davası 15 Kasım 2001, Başvuru No: 53991/00.

Iatridis-Yunanistan Davası Başvuru No. 31107/96.

Inze – Avusturya Davası Başvuru No. 8695/79 Seri A 124.

İlkay – Türkiye Davası Başvuru No: 42786/98.

İpek – Türkiye Davası Başvuru No. 25760 /94.

İslamische Religionsgemeinschaft - Almanya Davası, 5 Aralık 2002 Başvuru
No: 53871/00

James ve diğlerleri - Birleşik krallık Davası 21 Şubat 1986, Başvuru No:8793/79

Kaba ve Güven - Türkiye Davası Başvuru No: 59774 / 00 .

Karaaslan – Türkiye Davası Başvuru No: 59774/00.

Koçak ve Diğlerleri - Türkiye Davası Başvuru No:42432/98).

Kelali ve Diğlerleri – Türkiye Davası Başvuru No: 67585/01.

Lithgow - Birleşik Krallık Davası Başvuru No. 9006/80;9262/81;9263/81 Seri A
102.

Loizidou - Türkiye Davası Başvuru No. 15318/89.

Malama – Yunanistan Davası Başvuru No: 43622/98.

Matos e Silva, Lda ve Diğlerleri – Portekiz Davası Başvuru No. 15777/89.

Marckx –Belçika Davası Başvuru No: 6833/74 Seri A 31.

Mellacher - Avusturya Davası 19 Adalık 1989, 10522/83, 11011/84, 11070/84
A-169

Müler - Avusturya Davası Başvuru No. 10737/84 Seri A 133

Özdemir ve Diğlerleri - Türkiye Davası Başvuru No: 23325/02.

Özer ve Diğlerleri – Türkiye Davası Başvuru No: 42708/98.

Papamichalopoulos - Yunanistan Davası Başvuru No. 14556/89 Seri A 330-A.

Pressos Compania Naveira SA - Belçika Davası Başvuru No. 17849/91.

Pine Valley Developments Ltd - İrlanda Davası Başvuru No. 12742/87 Seri A246-B.

Philips - İtalya Davası 5 Temmuz 2001 Başvuru No: 41087/98.

Raimondo - İtalya Davası Başvuru No. 12954/87 Seri A281-A.

Scollo - İtalya Davası Başvuru No. 19133/91 Seri A 315 C

Sınırlı Sorumlu Özulaş Yapı Kooperatifi -Türkiye Davası Başvuru No: 42913/98.

Sporrong Lönnroth – İsveç Davası Başvuru No: 7151/75; 7152/75 Seri A 52.

S.S.I. AB ve B.T - İsveç Davası, 11 Aralık 1986 Başvuru No: 11189/84

Stran Greek Refineries ve Stratis Andreadis - Yunanistan Davası Başvuru No. 13427/87 Seri A301-B.

Şeyhmus Yaşar Ve Diğerleri - Türkiye Davası Başvuru No: 44763/98.

Talattin Akkoç – Türkiye Davası Başvuru No. 50037/99.

The Former King of Greece ve diğerleri - Greece Davası Başvuru No. 25701/94.

Tre Traktörer Aktiebolag - İsveç Davası Başvuru No. 10873/84 Seri A159.

Van Marle - Hollanda Davası Başvuru No. 8543/79; 8674/79; 8675/79;

8685/79 Seri A101.

Winterwerp - Hollanda Davası Başvuru No. 6301/73 Seri A 33.

Xenides-Arestis – Türkiye Davası Başvuru No: 46347/99.

Yayan – Türkiye Davası Başvuru No: 66848/01

Yılmaz Tütüncü ve diğeri – Türkiye Davası, 18 Ekim 2005 Başvuru
No:74405/01

